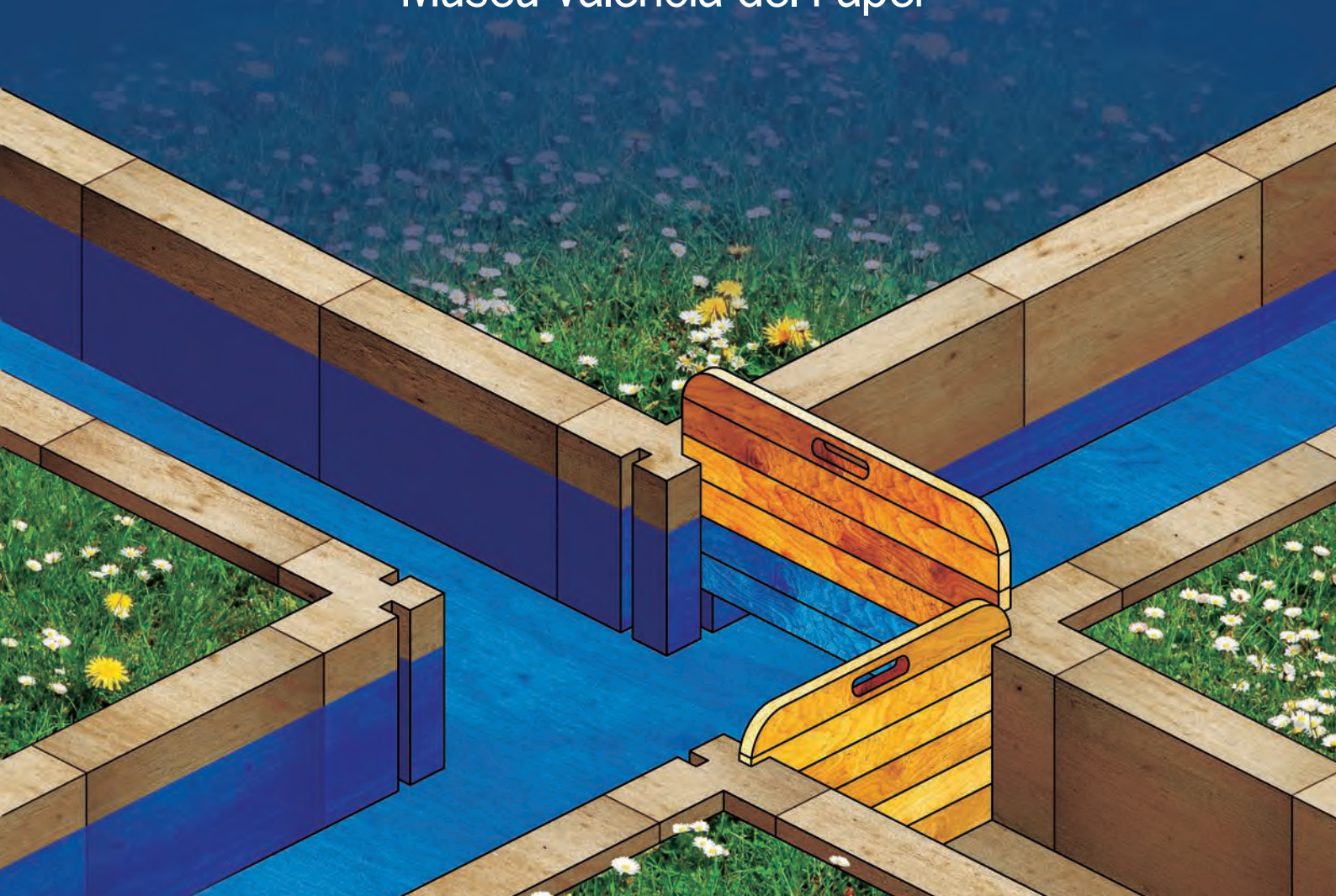

Les séquies

de Banyeres de Mariola
Arquitectura de l'aigua

Museu Valencià del Paper

Les séquies

de Banyeres de Mariola
Arquitectura de l'Aigua

CATÀLEG

Edita:

© Ajuntament de Banyeres de Mariola
Museu Valencià del Paper
Parc Municipal de Vil·la Rosario
03450 Banyeres de Mariola (Alacant)
www.museuvalenciadelpaper.com
museu@museuvalenciadelpaper.com

Textos:

Luis Pablo Martínez Sanmartín
Tomás Pérez Medina
Cristina E. Rizo Antón

Coordinació de l'edició:

Vicent Berenguer Micó
M. Àngeles Calabuig Alcántara

Coberta, disseny i maquetació:

tam-tam / Josep Miquel Martínez

Fotografies:

Josep Miquel Martínez, excepte:
Arxiu Fotogràfic Municipal de Banyeres de
Mariola, pàg. 36; C. Cea, pàg. 44; Ho-Young
Kim, pàg. 44; W. Fafner, pàg. 42; Consell
Regulador de la Denominació d'Origen Xufa
de València, pàg. 73; Lueske, pàg. 75

Dipòsit Legal: A-000-2009

Fotomecànica i impressió:

Gráficas Alcoy
Comercial T&B,
Banyeres de Mariola

EXPOSICIÓ

Les séquies de Banyeres de Mariola
Arquitectura de l'aigua.
Sala d'exposicions del Museu Valencià
del Paper, del 31 d'octubre al 12
de desembre de 2008

Organitza:

Museu Valencià del Paper
Regidoria de Cultura i Educació
Regidoria de Medi Ambient
Regidoria d'Agricultura

Patrocina:

Ajuntament de Banyeres de Mariola

Comisariat:

M. Àngeles Calabuig Alcántara

Cooordinació:

Cristina E. Rizo Antón

Textos:

M. Àngeles Calabuig Alcántara
Cristina E. Rizo Antón

Activitats didàctiques:

Cristina E. Rizo Antón
Abydos Arqueològica SL

Fotografies:

Josep Miquel Martínez

Disseny gràfic i il·lustracions:

tam-tam / Josep Miquel Martínez

Cartografia:

Geopunt / Natxo Segura

Pilot ultra-lleuger:

José Luis Calabuig Molina

Col·laboracions:

Arxiu Municipal de Biar
Arxiu Municipal de Bocairent
Universitat de València. Cartoteca
Museu Valencià del Paper
Sindicat del Reg de Banyeres de Mariola
Sindicat del Reg de Bocairent
Sindicat del Reg de Beneixama
Servicio Geográfico del Ejército
Ministerio de Agricultura - IRYDA

Agraïments:

Julián Albero, Guillermina Barceló,
Martín Belda, Maria Belenguer,
Juan Castelló, Amparo Albero,
Celedonio Doménech, Luis Doménech,
María Teresa Enrique, Miguel Francés,
Lourdes Pastor, Antonio Requena,
Francisca Serrano i Josep Vicent Silvestre

Cap part d'aquesta publicació no pot ser
reproduïda, emmagatzemada o transmesa,
de cap manera ni per cap mitjà, sense
l'autorització prèvia i escrita de l'editor, tret
de les citacions en revistes, diaris o llibres
si se n'esmenta la procedència.

Índex

PRESENTACIÓ	7
Alcaldia Antonio Belda Valero	9
Regidoria de Cultura Maria Teresa Vañó Francés	11
Regidoria de Medi Ambient Jorge Antonio Payá Molina	13
Regidoria d'Agricultura Vicent Berenguer Micó	15
Introducció M. Ángeles Calabuig Alcántara	17
EXPOSICIÓ	19
Les séquies de Banyeres de Mariola. Arquitectura de l'aigua	20
Catàleg de peces exposades	45
CONFERÈNCIES	57
La Séquia Major del Vinalopó. Història, lluites i esperances dels agricultors Tomás Pérez Medina	58
Les séquies valencianes: un patrimoni a preservar Luis Pablo Martínez	70
Bibliografia complementària	79
ENTREVISTES	81
Celedonio Doménech Albero	82
Luis Doménech Albero	86
Juan Castelló Mora	88
Miguel Francés Martí	90
José Vicente Silvestre Pérez	92
Julián Albero Gisbert i Ramiro Miguel Villanueva González	98

DOCUMENTS	103
Sentència arbitral de 25 d'octubre de 1382 sobre plet de les aigües de reg entre Banyeres i Beneixama	105
Concordia aprobada por sentencia de 24 de mayo de 1687 otorgada por los síndicos de Biar, Bocairente y Bañeras como apoderados de las mismas villas	111
Ordenanzas del Riego Mayor del término de la Villa de Bañeras, aprobadas por Carlos IV de Castilla el 30 de junio de 1807	119
Ordenanzas para el buen gobierno del Riego Mayor de la Villa de Bañeras, llamado también de Vinalapó, aprobadas por real orden de 30 de marzo de 1894	125
Reglamento para el Sindicato del Riego Mayor de la Villa de Bañeras, llamado también del Vinalopó	135
Reglamento para el Jurado de Riegos de la comunidad de regantes del Riego Mayor de Bañeras llamado también del Vinalapó	141
Escritura notarial de 7 de setembre de 1920 de la compra de la Font de la Coveta per les comunitats de regants de la vall de Beneixama, Bocairent i Banyeres	145
Altres publicacions de l'Ajuntament de Banyeres de Mariola	149

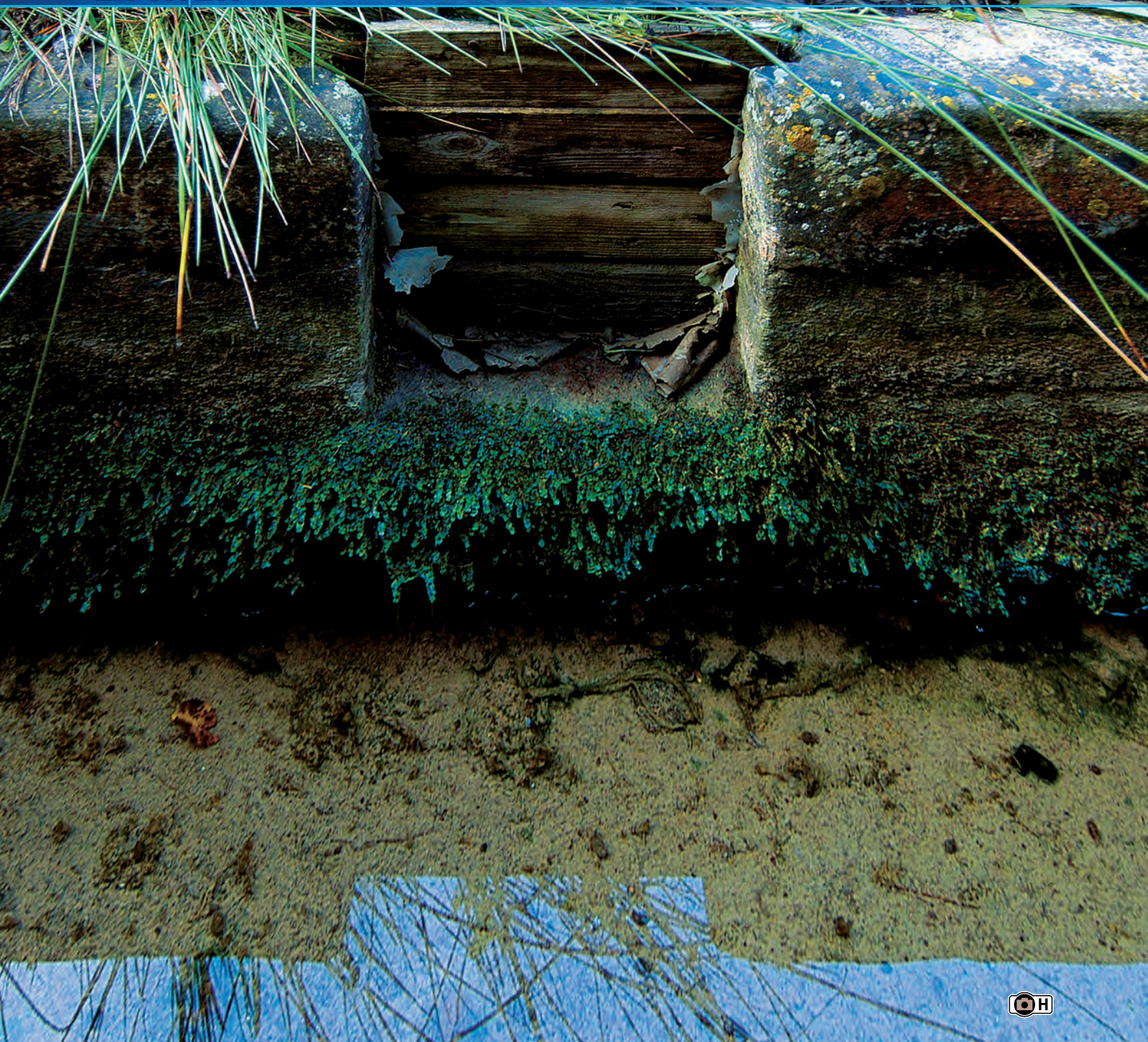

Aquesta icona serveix per a localitzar cadascuna de les fotos al mapa topogràfic de les pàgines 22 i 23.

PRESENTACIÓ

Alcaldia

És funció fonamental dels museus documentar, investigar i donar a conèixer diferents aspectes del nostre llegat cultural. Per això, entre les activitats que s'organitzen des dels museus del nostre municipi, en aquest cas, des del Museu Valencià del Paper, s'ha portat a terme una exposició temporal relacionada amb el patrimoni de l'aigua, titulada Les séquies, arquitectura de l'aigua de Banyeres de Mariola.

A més s'han realitzat una sèrie d'activitats complementàries com un cicle de conferències, que formen part del contingut del present catàleg, una excursió guiada al Partidor, així com una sèrie de visites guiades per als alumnes d'educació Primària del nostre municipi.

Aquesta exposició s'emmarca dins d'un

projecte més ampli que pretén donar a conèixer, a través de pròximes exposicions, diferents aspectes vinculats amb l'ús tradicional de l'aigua tals com les fonts, els llavadors, els molins paperers, etc.

A Banyeres de Mariola, encara hui es conserven una gran quantitat d'elements relacionats amb l'ús tradicional de l'aigua que constitueixen, sense cap dubte, un element clau en la conformació de la mateixa identitat dels valencians, tan unida a la cultura de l'aigua.

Per això creiem que és necessari el seu estudi i difusió, ja que és l'única manera que tant les generacions actuals com futures coneguen, respecten i valoren un llegat de gran interès històric i etnològic.

Com a màxim representant de la política

cultural de Banyeres de Mariola, considere fonamental portar a terme aquesta labor de posada en valor del nostre patrimoni, de la nostra història. Per això donem suport fermament a aquest tipus d'iniciatives que es vénen desenvolupant des dels nostres museus.

En definitiva, amb aquest catàleg, complement idoni de l'exposició, l'Ajuntament de Banyeres de Mariola continua amb la seua labor divulgativa i de respecte cap al patrimoni, amb la ferma vocació d'acostar als banyerencs a diferents aspectes de la seua història, de la seua cultura i dels seus costums.

Antonio Belda Valero
alcalde de Banyeres de Mariola

Regidoria de Cultura

Amb la publicació d'aquest catàleg concloem les activitats programades amb motiu de l'exposició *Les séquies. Arquitectura de l'aigua de Banyeres de Mariola*. Han estat diverses les actuacions portades a terme, com la recuperació i recopilació de documentació relacionada amb els sistemes de reg tradicionals; el treball sobre la memòria oral amb entrevistes fetes a persones vinculades amb el nostre tema d'estudi; les xarrades-col·loqui; l'excursió al Partidor; les visites guiades a l'exposició dels escolars del municipi i la confecció de material didàctic per a la visita. L'exposició ha estat elaborada amb un marcat caràcter didàctic i dinàmic, ja que a través d'una sèrie de panells i fotografies s'ha transmès d'una manera molt

directa i senzilla els diferents elements etnogràfics de la població, especialment els sistemes de reg tradicionals.

Amb l'edició d'aquest catàleg pretenem deixar constància de tot el material recopilat amb motiu de l'exposició i de totes les activitats realitzades amb motiu d'aquesta, ja que és l'única manera que perdure en el temps i que es puga transmetre.

És un objectiu important de la Regidoria de Patrimoni donar a conèixer una part de l'extens patrimoni que posseeix Banyeres i per això va sorgir la idea de continuar amb aquesta sèrie d'exposicions sobre l'arquitectura de l'aigua de del nostre poble. Pròximament podrem contemplar exposicions sobre les nostres fonts, basses, aqüeductes, etc.

A través d'aquesta exposició temporal la Regidoria de Cultura i Patrimoni –en col·laboració amb la de Medi ambient i la d'Agricultura– han tingut com objectiu prioritari portar a terme una labor de difusió i de coneixement del nostre patrimoni per a així divulgar el respecte per aquest llegat cultural. Esperem que aquesta labor que intentem fer servisca perquè pròximes generacions coneguen una part de la història de la nostra localitat.

No volia deixar de mostrar el meu agraïment a totes les persones que han fet possible aquesta exposició així com les activitats paral·leles realitzades. Ara arriben al seu final amb l'edició d'aquest llibre.

Maria Teresa Vañó Francés
regidora de Cultura i Patrimoni

Regidoria de Medi Ambient

La història dels pobles està vinculada a la història de l'aprofitament de l'aigua i dels seus recursos. Els primers assentaments humans en un territori han estat determinats per la proximitat d'aigua que fertilitzava les terres per a poder conrear-les i obtenir bones collites, criar els ramats, aprofitar la pesca i la caça de la fauna que sempre s'origina als rius, així com la fusta i els fruits dels arbres que creixen als seus voltants. Amb el pas del temps s'ha cercat l'aigua com a recurs energètic per a moure les rodes hidràuliques dels molins bataners, de farina i paperers, contribuint decisivament a la industrialització.

I tot açò s'ha trobat a Banyeres i Serrella gràcies al riu Vinalopó, el seu afluent la Marjal i a la gran quantitat de pous i fonts que brollaven en aquestes serres i que oferien una aigua generosa per a l'aprofitament domèstic, agrícola i industrial. Una aigua que, pel pas dels anys, ha configurat un paisatge característic, un medi natural que l'home ha modificat quan ha necessitat aprofitar aquest recurs, un medi que hem de protegir perquè les noves generacions

puguen gaudir-ne en el futur.

Per a aconseguir aquest objectiu cal fer moltes actuacions per part de tots: evitar la sobreexplotació dels aqüífers i pous fent un consum responsable de l'aigua; impedir l'abocament incontrolat d'aigües residuals als rius; assumir una bona gestió dels residus sòlids urbans i industrials prohibint els abocadors no autoritzats per a reduir la contaminació del sòl; vigilar les serres per a evitar la propagació d'incendis forestals i dur a terme altres accions per a recuperar la flora i la fauna dels nostres rius i el seu entorn. Unes accions que no poden esperar perquè l'anomenat canvi climàtic amenaça, entre d'altres, els ecosistemes aquàtics continentals que poden patir un gran impacte, passant de ser permanents a estacionals. Fins i tot poden desaparèixer alguns, perquè són més vulnerables els rius menuts d'alta munta-nyia que, d'altra banda, són els que afavoreixen una major biodiversitat.

Però sembla que els ciutadans i les administracions estan prenent consciència del problema i, en aquest sentit, hi ha alguns projectes que volen aportar

solucions, com el de la millora i restauració del curs alt del riu Vinalopó (Ministeri de Medi ambient), el d'aprofitament d'aigües residuals procedents de les distintes EDAR de la província d'Alacant (Conselleria de Medi ambient), així com un moviment de diferents col·lectius que promouen trobades, jornades i col·loquis per a conscienciar els ciutadans de la importància de mantenir i recuperar l'estat òptim d'un riu tan emblemàtic com el nostre. Tot açò, en el marc del decenni 2005-2015 de *L'aigua font de vida* que han establert les administracions a nivell mundial per a subratllar l'interès de l'aigua en totes les seues accepcions.

Confiem que en l'àmbit local aquest catàleg siga un primer pas d'una iniciativa que tindrà continuïtat els pròxims anys per a contribuir a aquesta conscienciació col·lectiva al donar a conèixer la transcendència que l'aigua ha tingut en el passat, té en el present i tindrà en el futur del nostre poble.

Jorge Antonio Payá Molina
regidor de Medi Ambient

Regidoria d'Agricultura

El sistema de séquies de Banyeres de Mariola mantenia fa només tres o quatre dècades una considerable activitat de regadiu i, junt amb els cultius de secà, produïa en tot el terme cultivable un aspecte ben diferent de l'actual. Aleshores, diguem que a Banyeres hi havia un paisatge bell, però bell entès en el sentit que donen específicament els llauradors i els pagesos als paisatges modificats per l'home, que són bells precisament perquè són productius i aporten una riquesa.

A més d'això, les aigües del Vinalopó també han generat una important activitat molinera. Així, a pesar del present incert, les estructures hidràuliques encara mantenen un alt valor patrimonial i unes grans possibilitats de generar noves economies. Això és una evidència que afecta tant Banyeres de Mariola com la

resta de poblacions vinculades al riu, i ara cal pensar les transformacions que caldria dur a terme. És un repte nou per a l'Administració i, en especial, per als usuaris del dret a la seua aigua.

L'activitat agrícola que podem denominar tradicional, per les successives crisis del segle xx, s'ha transformat en una altra cosa que potser no encertem encara a qualificar ben bé. La pèrdua i la coexistència de sistemes de producció agrària i les noves economies agrícoles configuren la societat del present que, en pobles com Banyeres, a més està molt condicionat per la massiva expansió industrial del darrer mig segle. D'altra, les activitats emergents relacionades amb el sector del turisme i l'oci també tindran una importància que de cap de manera poden deixar-se a l'atzar.

Per coses així, aquesta exposició sobre les séquies de les fonts del Vinalopó estic convençut que no és un rèquiem, ben al contrari. La utilització del nostre sistema de reg està en actiu i és efectiu, ara els nous valors que ha adquirit l'aigua ens convoquen a invertir el procés de degradació i idear noves activitats derivades d'aquest bé. És a dir, cal idear noves estratègies amb l'aigua d'acord amb els temps que vénen, perquè tard o d'hora, quan es superen les inèrcies que demoren les innovacions, com ha passat en altres llocs, el canvi també es notarà a Banyeres de Mariola. I una exposició com aquesta ja és una conseqüència de la nova presa de consciència sobre l'aigua i les seues possibilitats de regenerar la vida i l'economia dels pobles.

Vicent Berenguer Micó
regidor d'Agricultura

Introducció

Les exposicions temporals són un mitjà a través del qual un museu pot realitzar didàcticament la seua labor d'estudi, difusió i respecte cap al patrimoni. Des de la seua creació, el Museu Valencià del Paper, a més de la seua labor de conservació, entre els seus principals objectius museístics, també desenvolupa aquesta vocació d'estudi i divulgació del nostre patrimoni, com així mateix convertir-se en un centre d'idees. Cal esperar que el conjunt de les activitats realitzades tots aquests anys recolzen aquests bons propòsits.

Elaborada per aquest museu, l'exposició *Les séquies de Banyeres de Mariola. Arquitectura de l'aigua*, una iniciativa aollida per la Regidoria de Cultura i la col·laboració conjunta amb la regidories de Medi Ambient i la d'Agricultura, es va exhibir en la sala d'exposi-

cions del Museu Valencià del Paper, del 31 d'octubre al 12 de desembre de 2008, va representar un suggeridor acostament global a l'estat del sistema de regadiu de la capçalera del Vinalopó, el qual, gestionat pels històrics sindicats de reg de Beneixama, Bocairent i Banyeres de Mariola, malgrat la seua evident vigència, s'enfronta a una imprevisible evolució en la qual s'hauran de conjugar aspectes econòmics, històrics, etnològics i mediambientals.

Així, la present publicació és un intent de conèixer i reconèixer aquesta estructura d'administració d'aigües i cal esperar que contribuïska a seguir aprofundint en una qüestió que, per la seua amplitud, encara demana nous treballs. Així, aquest volum arreplega el contingut de l'exposició precedent, que consisteix en el conjunt de plafons explicatius del sistema de séquies

del terme de Banyeres de Mariola, l'estructura i el seu funcionament per mitjà d'imatges i gràfics realitzats amb motiu d'aquesta exposició. Igualment s'ha fet un important treball de camp, la visita a l'interior del Partidor per a realitzar un alçament topogràfic de l'edifici i l'alçat d'un plànol topogràfic del recorregut de la Séquia Major on es destaquen tres elements: l'assut de la Tosca, el Partidor de les aigües i la bassa del Reg Major. També s'han localitzat amb GPS diversos trestalladors i alguns llavadors vinculats al traçat de la séquia, així com la localització dels distints braços i els seus noms amb la finalitat d'identificar-los i fixar-los. Igualment s'inclou la descripció d'un conjunt d'objectes i utensilis representatius d'aquesta activitat, a més de material documental seleccionat, entre altres, dels fons de l'Arxiu del Sindicat del Reg Major

de Banyeres de Mariola, ubicat en el Museu Valencià del Paper.

També s'ha reproduït fidelment la vestimenta dels segles XIX i XX –feta amb paper per Amparo Albero– i una maqueta que representa el Partidor feta de cartó pedra per Antonio Requena.

D'altra banda, s'hi han fet dues conferències, redactades expressament per a aquesta ocasió, incloses en el present catàleg, la primera, el 31 d'octubre, tracta sobre les lluites i esperances de la Séquia Major del Vinalopó, per Tomás Pérez Medina, i la segona, el 12 de desembre, sobre el benefici de la preservació de les nostres séquies, per Luis Pablo Martínez.

Per la importància de la recuperació de la memòria oral, s'han efectuat entrevistes gravades a les següents persones vinculades a l'activitat del reg: Ramiro Miguel Villanueva, José Vicente Silvestre, Celedonio Doménech, Luis Doménech, Miguel Francés, Julián Albero i Juan Castelló. A tots ells agraïsc la seua paciència i la seua aportació d'importants

punts de vista en aquesta activitat del reg.

S'inclou, finalment, un capítol documental on es reproduïxen algunes sentències, ordenances i reglaments. El fons documental, tant històric com contemporani, disponible en els diferents arxius del reg i municipals de les poblacions en qüestió, és considerable, i abordar-ne el contingut exhaustivament escapa del present projecte. Així, aquesta breu selecció, pel seu significat, no hi ha dubte que contribuirà a endinsar-nos en algunes de les qüestions més habituals sorgides al llarg dels segles en el desenvolupament d'aquesta activitat. És necessari ressaltar que aquests reglaments i ordenances datats en 1894, que reproduïm ací, són els que es mantenen vigents en els nostres dies.

Quant a les diferents activitats didàctiques planificades, es van dur a terme profitosament amb la col·laboració del professorat. Es va programar una excursió al Partidor de les aigües, visites guiades a l'exposició per a tot l'alumnat d'Educació Primària i Formació de Persones Adultes

del nostre municipi i la realització de material didàctic.

Així mateix, expresse l'agraïment a l'Arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola, a l'Arxiu Municipal de Bocairent i l'Arxiu Municipal de Biar per tota la documentació facilitada i les consultes que ha calgut fer-hi.

Finalment, també cal deixar constància de la col·laboració prestada pel personal vinculat al Museu: Cristina Rizo, Ignacio García, Patricio Domene, Maria Belenguer, María Teresa Enrique, Francisca Serrano i Juan Castelló.

Amb la col·laboració i la generositat de tots ells, aquesta exposició ha assolit el seu objectiu: donar a conèixer millor l'arquitectura de l'aigua –les séquies de Banyeres de Mariola–, tant per als escolars com per al públic en general, i ara cal esperar que el lector d'aquest volum gaudisca trobant-se amb aquest món.

M. Ángeles Calabuig Alcántara
directora del Museu Valencià del Paper

EXPOSICIÓ

Descripción de la situación de la
llamada el Barranco de
Malets, nacimiento de las
aguas que corren por ellas, y tierras
que se regan con ellas, y las estacadas
que se han de hacer para sacar las aguas a regar

NOTAS

- A** Lugar donde nace la principal agua, en ungado común de Bocairrente.
- B** Acquia o Rambla llamada Barranco de los Malets, que tiene de ancho
casi frente de la fuente de Thomas della diez palmos, después doce, y en
partes veinte y quatro, y media palma.
- C** Fuente de Barrada que nace en un mismo pondo común de diez de agua.
- D** Fuente de Thomas della, mejor agua que la antecedente.
- E** Primera estacada, oparada y usada en un pondo de diez y seis de estacas tres
palmos y medio de alta, y veinte y quatro de larga.
- F** Zaguacilla o zaguadero de tres palmos de ancho, por donde saca el agua
para regar sus tierras Bapista Calabuig.
- G** Tierras que riega Bapista Calabuig.
- H** Fuente de Calabuig, es un caño de un dedo de agua.
- I** Segunda estacada de diez y seis de estacas tres palmos de alta y diez de larga.
- J** Zaguacilla de tres palmos por donde toman el agua Here. de San Benito.

NOTAS

- K** Tierras que riega los Herederos de Juan Benito.
- L** Herencia estacada de diez palmos de alta y diez de larga con estacas por donde
se toma el agua para regar tierras de Xp. Santiago y Thomas Sempere.
- N** Tercera estacada de diez y seis de estacas tres palmos de alta y ocho de larga por
donde sale el agua a regar tierras de Andrés Albors y otros.
- O** Tierras que riega Andrés Albors y otros.
- P** Segunda estacada que sirve para cultivar la madre de la rambla.
- Q** Parte de la madre de la rambla empezada a rellenar y cultivar, donde
se ha un pondo de agua detenida.
- R** Rambla en donde vienen todas las aguas de el Barranco de los Malets, que
las que se le acorren desde la primera estacada oparada arriba, que son en
el termino de Biar son diez y seis de agua con poca diferencia; y desde la estacada
esta a el pozo susperior se eleva por estar sobre la madre.
- M** Tierras que riega Xp. Santiago, y Thomas Sempere.

Se advierte que el pique solo sirve para la deficiencia, y la falta de las situaciones de las cosas que se venian y no para la falta
de acorria, estacadas, y caminos. Lenein forma de arcos y comben de la Villa de Biar, e Invenida
conqueus filha hielan este dicho censual de Bocairrente en 18 de Mayo de 1532 año y lo
firmamos
M. Pedro de la Cruz, Jefe de Mozalinas

TERMINO DE LA VILLA DE BIAR

TERMINO DE LA VILLA DE BIAR

B O C A I R R E N T E

NORTE

Les séquies de Banyeres de Mariola

Arquitectura de l'aigua

1) Introducció

L'home ha volgut exercir un control sobre l'aigua des de l'antiguitat, ja que es tracta d'un element primordial que garanteix el desenvolupament humà, econòmic i social d'un territori.

Aquest interès per l'aigua ha generat un paisatge agrari on trobem una gran varietat d'elements relacionats amb el seu ús tradicional (sistemes de regadiu), que constitueix un llegat d'enorme interès històric i etnològic que les generacions actuals aprenen a conèixer, a respectar i a valorar. Per aquest motiu, que es divulga aquest tipus de patrimoni

—moltes vegades oblidat i degradat— contribuirà a augmentar la sensibilització dels ciutadans envers la importància cultural i històrica d'un element que és clau en la conformació de la identitat d'un territori com el nostre, que sempre ha estat unit a la cultura de l'aigua.

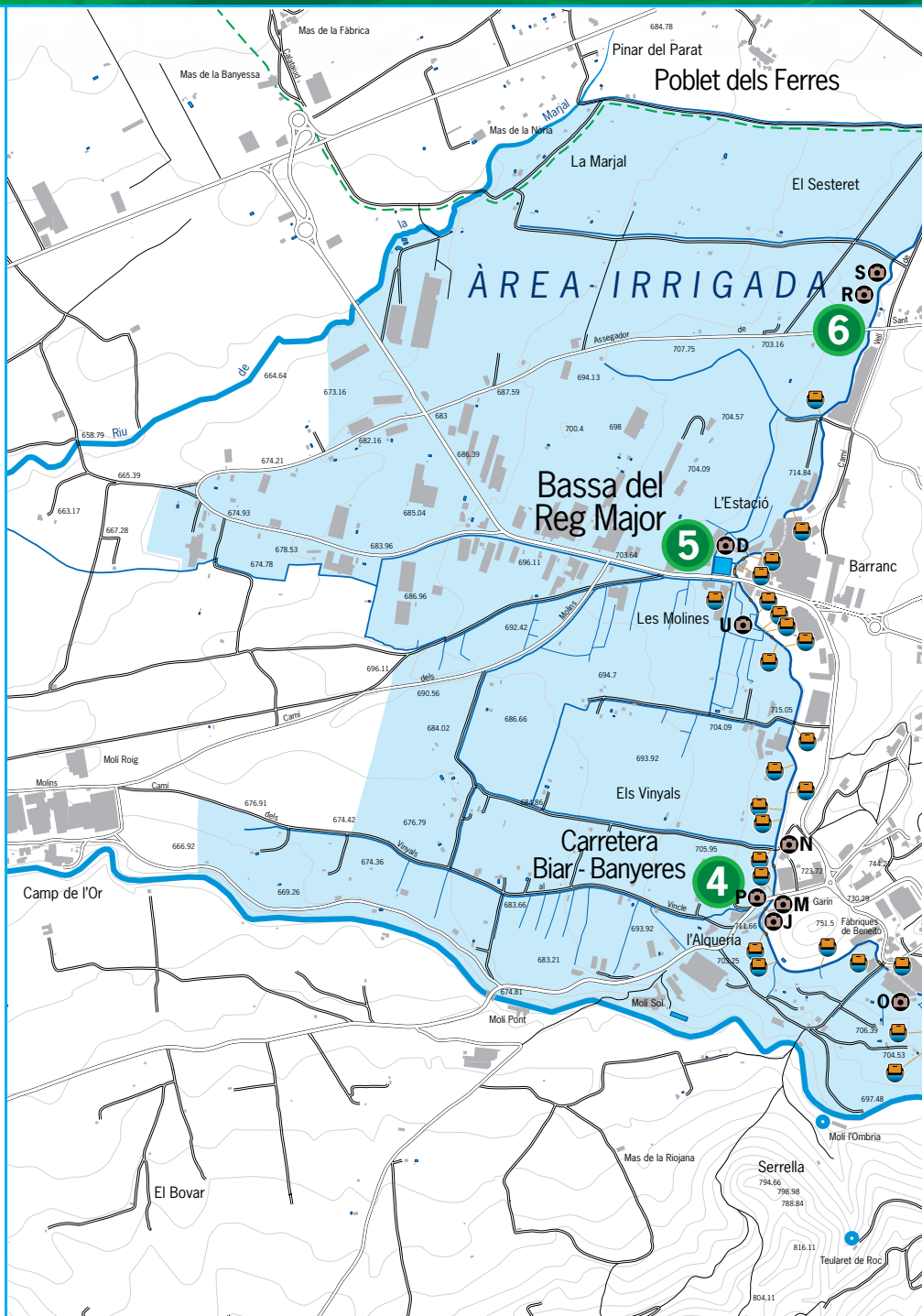
L'escassetat de recursos hídrics en aquestes terres va obligar els nostres avantpassats a desenvolupar l'enginyeria per aconseguir una gestió adequada de l'aigua que encara hui podem apreciar al llarg de tots els nostres llocs de cultiu.

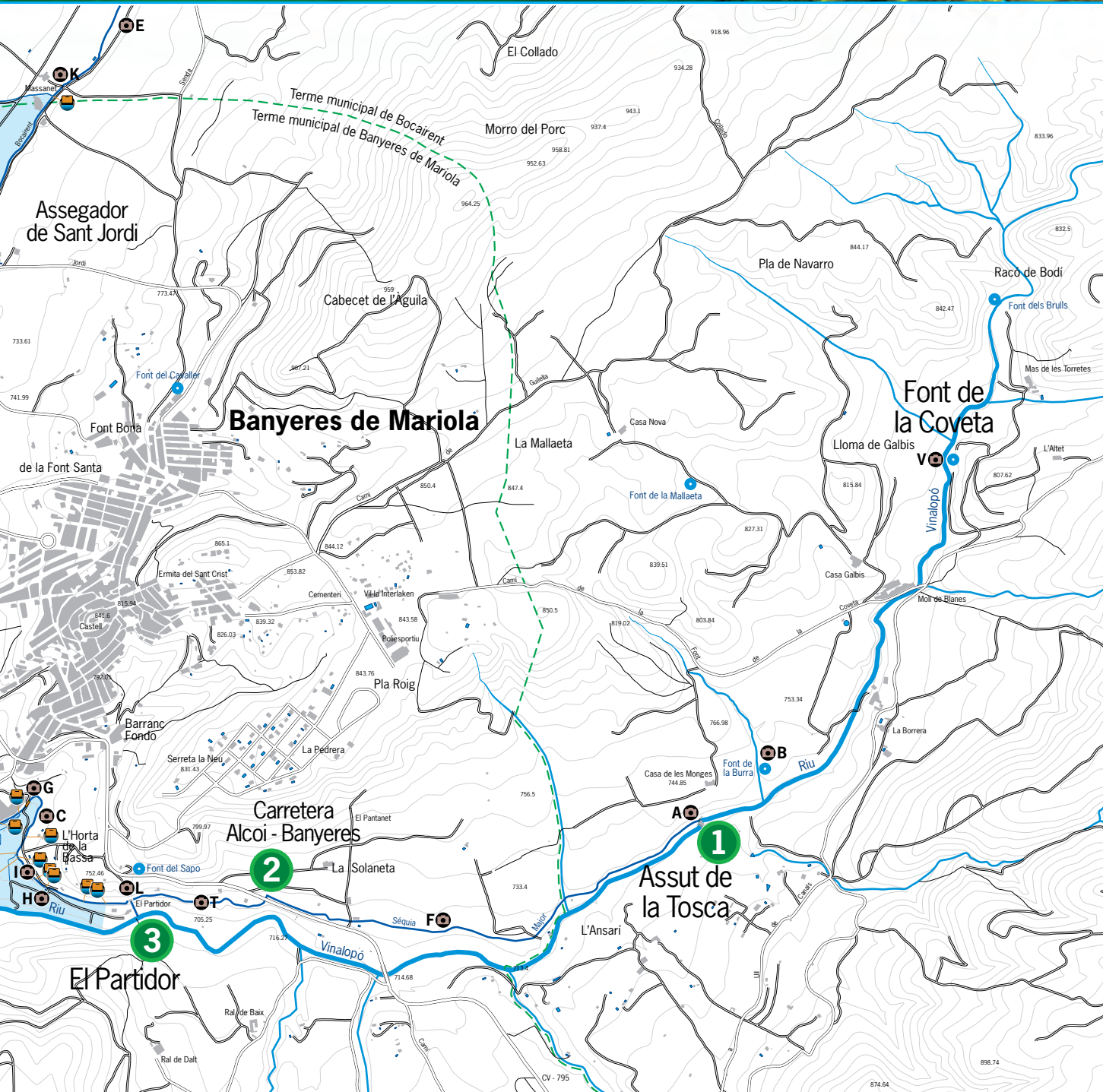
A través d'aquesta exposició, volem donar a conèixer el patrimoni de l'aigua que encara hui conservem a Banyeres de Mariola.

2) Plànol topogràfic

Cartografia realitzada per Natxo Segura el setembre de 2008. En aquest plànol figura l'àrea irrigada, un inventari dels trestalladors de la Séquia Major i les ramificacions dels braços amb les seues filloles.

- Localització de les fotos
- Riu
- Séquia Major
- Braçal
- Fillola
- Trestallador
- Llavador
- Bassa
- Font
- Carretera
- Camí asfaltat
- Camí de terra
- Senda
- Terme municipal
- Edificació

Dades tècniques

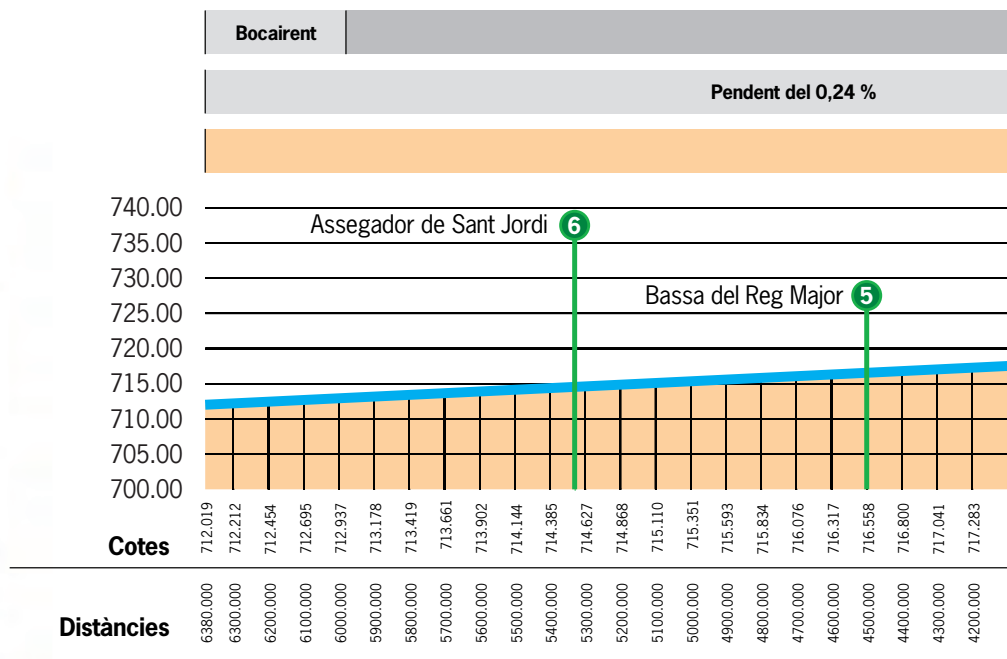
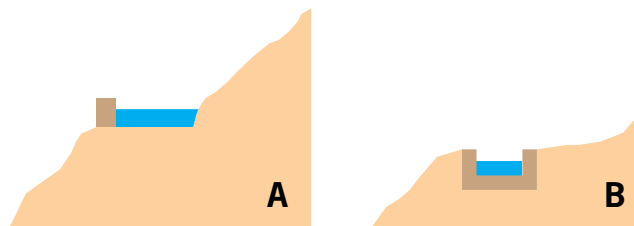
Longitud del tram de Séquia Major representada al mapa: 6.380 m
 Desnivell des de la Font de la Coveta fins l'Assut de la Tosca: 39 m
 Desnivell Séquia Major representada al mapa: 14,2 m
 Longitud dels braçals cartografiats: 10.434 m
 Superfície de l'àrea irrigada (aproximada): 3.229,876 m² / 323 Ha
 Longitud de la Séquia Major dins del terme de Banyeres: 5.450 m
 Pendent des de la Font de la Coveta fins l'Assut de la Tosca: 2,20 %
 Desnivell de la Séquia Major dins del terme de Banyeres: 12,5 m

Dimensions de la séquia

A: 1,60 x 0,60 m
 B: 1,00 x 0,50 m
 C: 0,95 x 0,55 m
 D: 0,75 x 0,55 m

Bassa de reg de Sant Antoni, 2008.

Aspecte actual de la bassa, 2008.

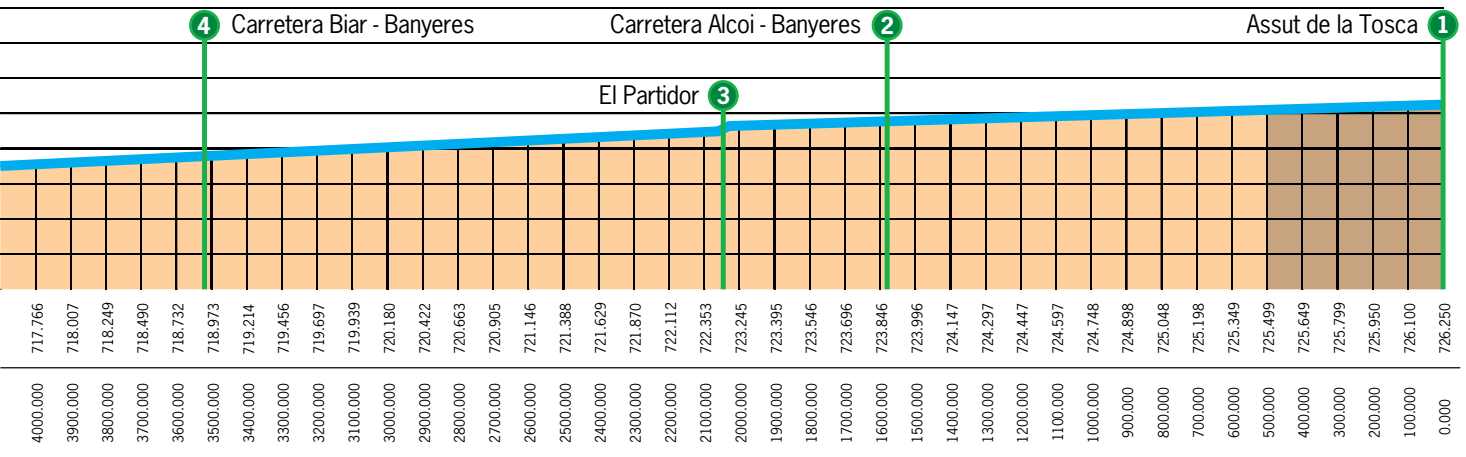
Terme municipal de Banyeres de Mariola

Bocairent

Pendent del 0,15 %

Séquia construïda en pedra (sillars)

Excavada en terra

3) La Séquia Major

Sistemes de regadiu de Banyeres de Mariola

Un sistema de regadiu compta amb els següents elements:

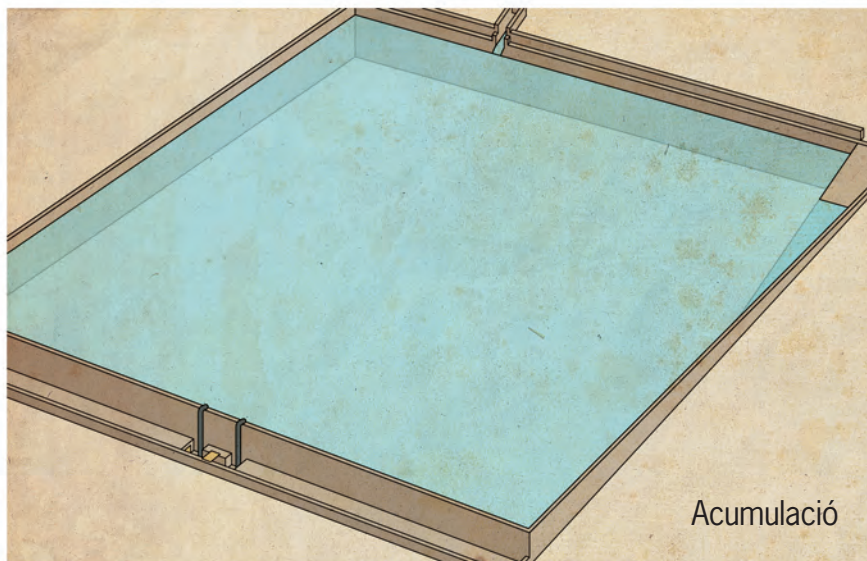
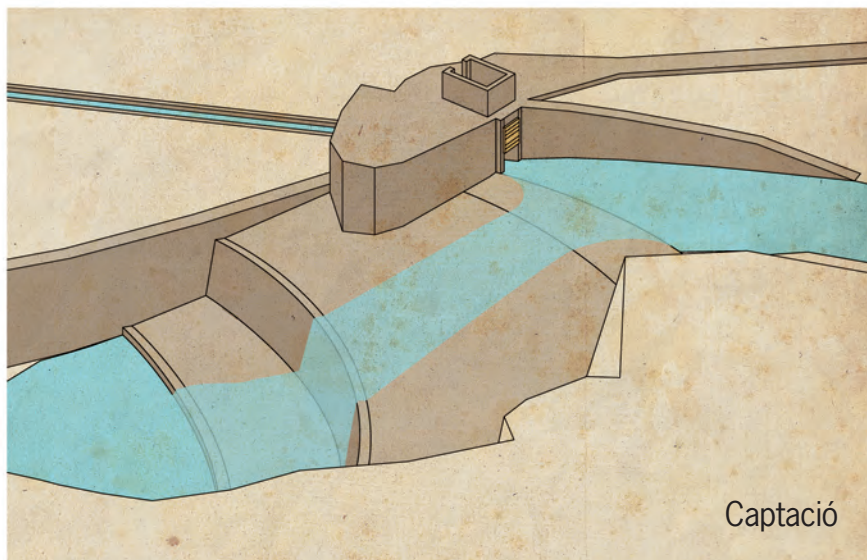
A) Elements de captació que introdueixen l'aigua en el sistema. Entre ells destaquen assuts i preses, fonts, mines i galeries, pous i sínies, etc.

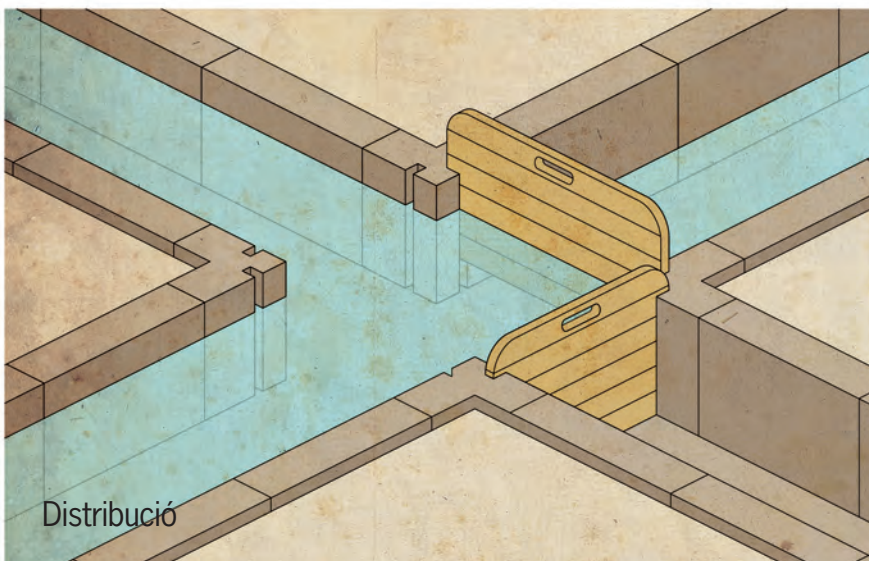
B) Elements d'acumulació destinats a emmagatzemar les aigües per a la seua gestió correcta. Alguns exemples són les basses, dipòsits, aljubs, etc.

C) Elements de transport i distribució que condueixen les aigües fins a les parcel·les. Estan formats per canals i séquies, braçals, alcavons, aqüeductes, etc.

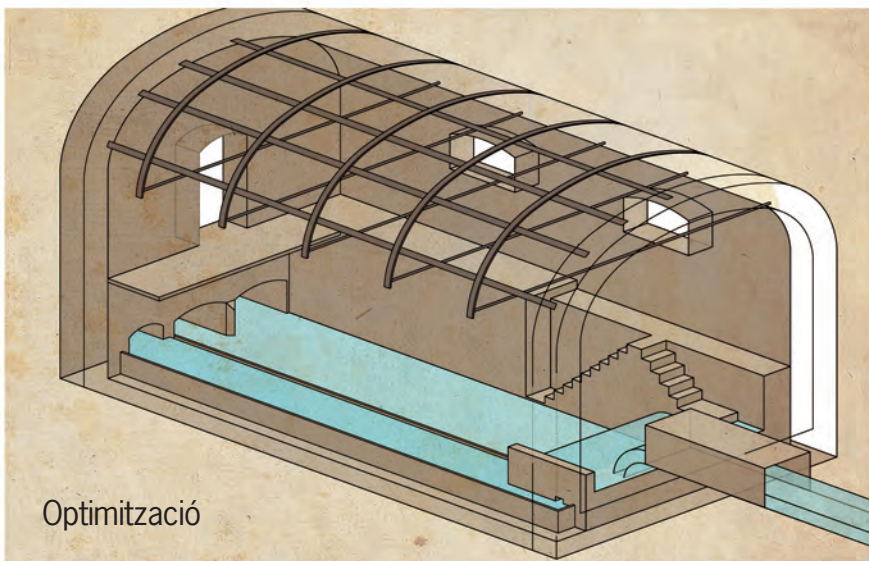
D) Elements d'ús que optimitzen el sistema, bé siga en el reg de les terres o en la gestió i control de les aigües de regadiu. Destaquen els partidors, molins, etc.

La Séquia Major de Banyeres de Mariola és un magnífic exemple. Es tracta d'un sistema de regadiu d'origen fluvial l'objectiu del qual és captar i derivar el cabal del riu Vinalopó cap a terres de cultiu dels termes municipals de Banyeres de Mariola, Bocairent, Beneixama, Camp de Mirra, Canyada i Villena (Hermosilla Pla, 2007:19).

Distribució

Optimització

Séquia:

Canal per on es condueix una llera d'aigua procedent d'un riu, fonamentalment amb destinació al reg.

Trestallador

També: trastallador, boquera, cadireta, cadiral. Peça de fusta plana per a tancar i obrir el pas a l'aigua en una séquia.

◀ Al sistema que estudiem de Banyeres de Mariola, la captació es produeix a l'Assut de la Tosca, l'acumulació a la Bassa del Reg Major, la distribució es fa per la Séquia Major i l'optimització es fa al Partidor de les aigües.

Séquia Major, 2008.

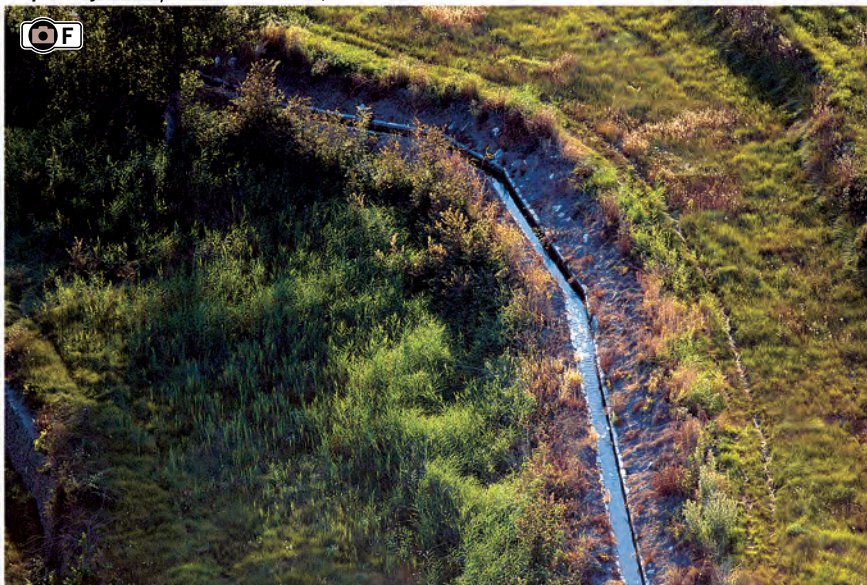

Font de la Burra, 2008.

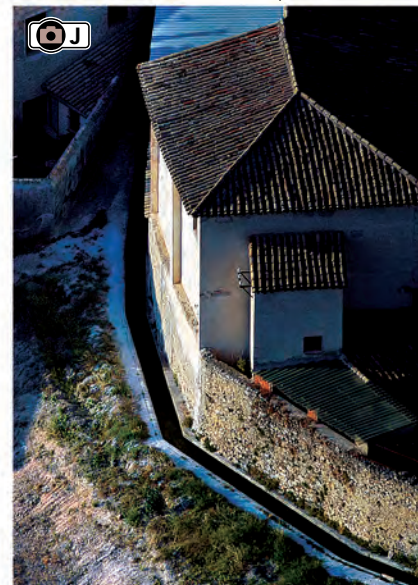

Bassa del Reg Major, 2008.

Séquia Major a l'alçada de la Solaneta, 2008.

Entre el Moli de la Farina i Garin, 2008.

Interior del Partidor de les aigües, 2008.

Entorn del Partidor, 2008.

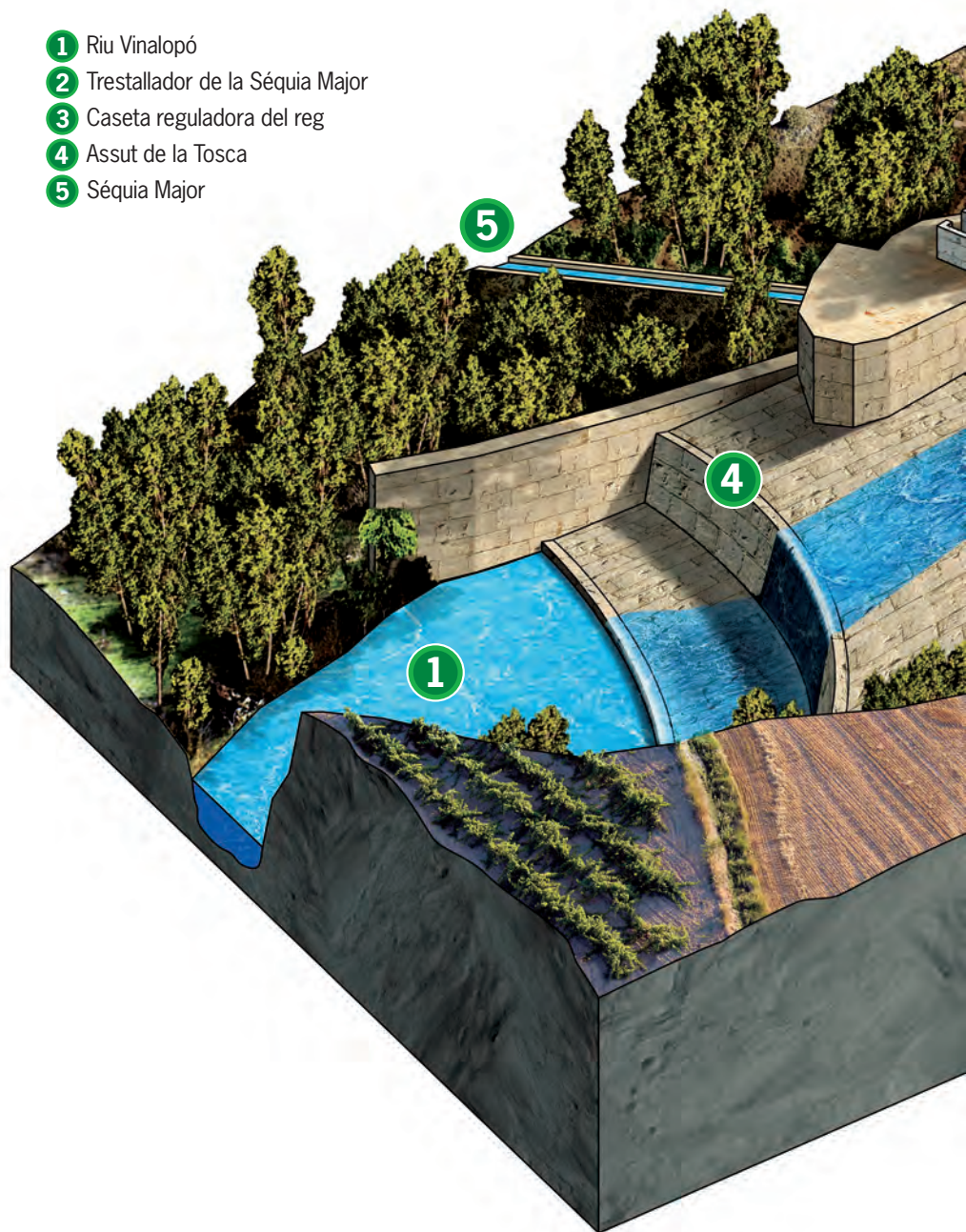
4) Assut de la Tosca

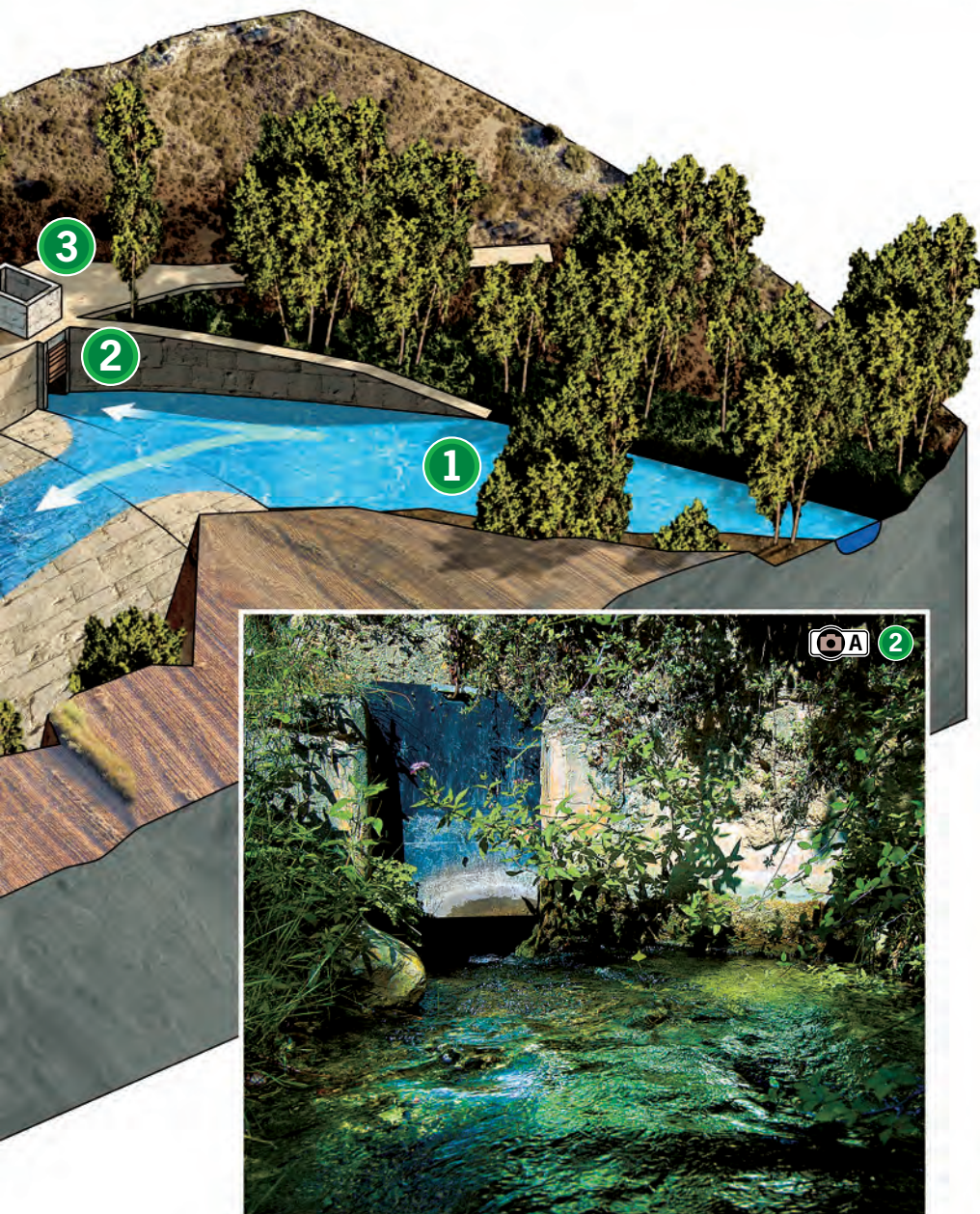
Sistemes i tècniques de captació de l'aigua superficial

Banyeres de Mariola compta amb una interessant arquitectura hidràulica vinculada amb l'aprofitament del cabal del riu Vinalopó que li ha permès captar, emmagatzemar, conduir i distribuir aquestes aigües per al reg. Aquest sistema de regadiu té com origen un assut que s'encarrega de distribuir les aigües del riu per una séquia principal que va ramificant-se en braçals formant una complexa xarxa a manera de les branques d'un arbre.

L'Assut de la Tosca, també conegut com Assut del Reg Major o de la Casa dels Monges, és una les primeres construccions que trobem al riu Vinalopó destinada a arreplegar l'aigua que discorre pel seu cabal per al reg. El control pel cabal del riu Vinalopó ha provocat, des d'antic, que sorgiren contínues disputes entre Banyeres de Mariola i les poblacions veïnes, tant per l'ús com per l'aprofitament de l'aigua d'aquest riu. La primera referència escrita que es coneix, en la qual es tenen notícies sobre aquests continus conflictes per l'aigua, és del 25 d'octubre de 1382. Es tracta d'un enfrontament entre la vila de Biar i alqueria de Beneixama per una banda i Banyeres de Mariola per una altra, el terme de la qual, per aquell temps

- 1 Riu Vinalopó
- 2 Trestallador de la Séquia Major
- 3 Caseta reguladora del reg
- 4 Assut de la Tosca
- 5 Séquia Major

Trestallador per a la captació de l'aigua de la Séquia Major, 2008.

incloïa el naixement del riu, que es troba al paratge conegut amb el nom de la Font de la Coveta. La Font de la Coveta va passar a formar part del terme de Bocairent el 26 de novembre de 1446, quan el noble Jaume d'Artés els ven la vila de Banyeres de Mariola. Actualment, el naixement és propietat dels Sindicats del Reg de les tres viles (Banyeres de Mariola, Beneixama i Bocairent), que el 15 d'agost de 1920 van comprar les tres quartes de fanecada de la font per 1.625 pessetes a Tomás Villanueva Teulada.

Assut:

Preses efectuada en un riu per a prendre aigua d'ella mitjançant séquies.

Braçal:

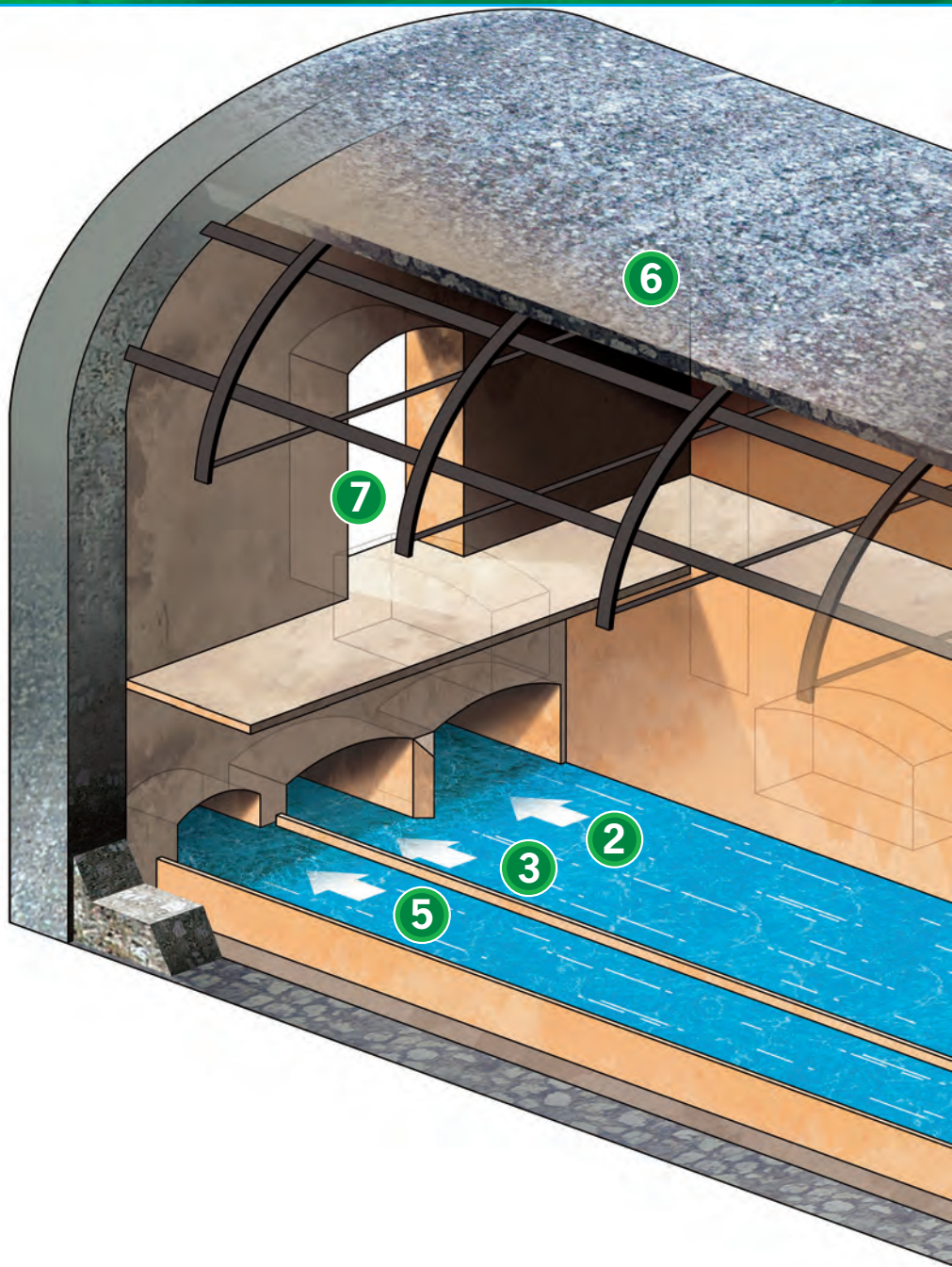
Canal procedent de la séquia mare per a distribuir les seues aigües entre els regants.

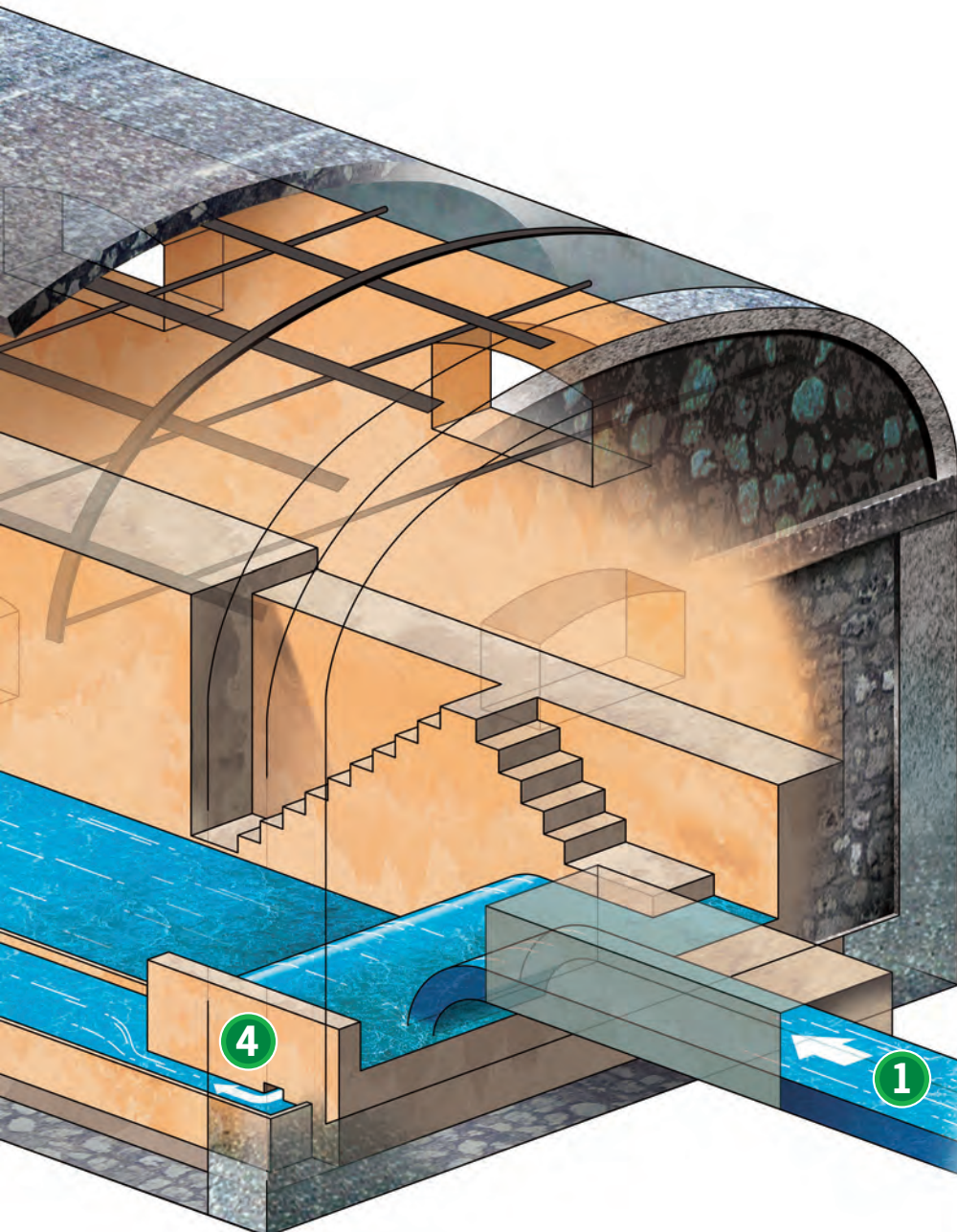
5) El Partidor de les aigües

Sistema de gestió i control de les aigües de regadiu

Una vegada que l'aigua del riu ha estat arreplegada a través de l'Assut de la Tosca, és distribuïda per la Séquia Major i després pels successius braçals. Es tracta d'un sistema de regadiu basat en un procés de repartiments, divisions i subdivisions de l'aigua, segurament creat pels romans i perfeccionat pels àrabs. Des d'antic, la divisió i distribució de l'aigua del riu Vinalopó entre Banyeres de Mariola, Beneixama i Bocairent s'ha portat a terme mitjançant un partidor situat al vessant del barranc de la popular Font del Sapo.

El Partidor és l'edifici on es produeix el repartiment de l'aigua entre les tres viles en la manera i forma que es va establir en la sentència del rei Juan II d'Aragó, publicada el 6 de juny de 1459, concòrdia celebrada el 7 de març de 1627 entre els sindicats de Banyeres de Mariola, Biar i Bocairent i les sentències de 1819, 1826 i 1829, que van vindre a perpetuar aquest sistema de repartiment del cabal procedent del riu Vinalopó que encara està en ús actualment. Segons aquests acords, Banyeres de Mariola i Bocairent disposaven de huit dies, els quals l'aigua discorria per una séquia comuna, i deu dies per a Beneixama. A l'interior del Partidor es divideix l'aigua en dos canals, un el comparteixen Banyeres de Mariola i Bocairent i un altre és per a Beneixama que, a més, compta amb l'aportació suplementària d'una «teula d'aigua» per a «donar de beure els cavalls», un privilegi històric concedit pel propi rei Joan II d'Aragó.

L'aigua que correspon a Beneixama es retorna al riu Vinalopó, en el mateix Partidor, mentre que la destinada a Banyeres de Mariola i Bocairent es condueix fins a la Bassa del Reg Major o Bassa de la Vila, on és dividida de nou per torns alterns mitjançant una comporta.

L'actual Partidor va ser construït l'any 1911 segons el projecte de l'enginyer alacantí Pròsper Lafarga. Per a cobrir l'edifici es va utilitzar un sistema de volta de ciment i així es va convertir en una de les primeres obres fetes amb aquest material a les comarques d'Alacant.

- 1 Entrada de l'aigua per la séquia principal
- 2 Divisió d'aigua per a Banyeres i Bocairent
- 3 Divisió d'aigua per a Beneixama
- 4 Entrada de l'aigua a la Teula del Rei
- 5 Eixida d'aigua de la Teula del Rei
- 6 Coberta de ciment construïda el 1911
- 7 Per a poder accedir a l'interior és necessari comptar amb tres claus, una per cadascuna de les poblacions que gaudeixen de l'aigua. Per aquest motiu, anualment els representants de cadascuna de les juntes dels sindicats majors del reg dels tres municipis, complint amb la tradició, es reuneixen per a realitzar la revisió de l'edifici i del sistema. Després d'obrir els tres panys es procedeix a comprovar el bon estat de les canalitzacions que conflueixen en el seu interior.

Entrada de l'aigua a la Teula del Rei, 2008.

Entrada de l'aigua de la Séquia Major al Partidor, 2008.

Lloc on es fa la divisió de les aigües entre Beneixama, Banyeres de Mariola i Bocairent, 2008.

Edifici del Partidor de les aigües, 2008.

6) Bassa del Reg Major

Sistema de magatzematge d'aigua de reg

Les aigües que serveixen per al reg major procedeixen, en la seua major part, de les fonts que alimenten la llera del riu Vinalopó que gaudeixen els regants de la vall de Beneixama, Biar i Bocairent. L'aigua és arreglada a l'Assut de la Tosca i es transporta per una séquia comuna fins el Partidor, situat a l'extrem sud de l'Horta Vella. Des d'aquest punt, l'aigua discorre per la séquia principal, que és comuna a Banyeres i a Bocairent fins a la divisòria d'ambdós termes municipals a la partida de Massanet.

El sistema de reg de Banyeres de Mariola es troba dividit en dos: d'una banda el reg de séquia que comença al Partidor i finalitza a la fita entre Banyeres i Bocairent; i d'altra banda està el reg de bassa, que s'inicia a la Bassa del Reg Major o de la Vila i finalitza a la partida del Sesteret.

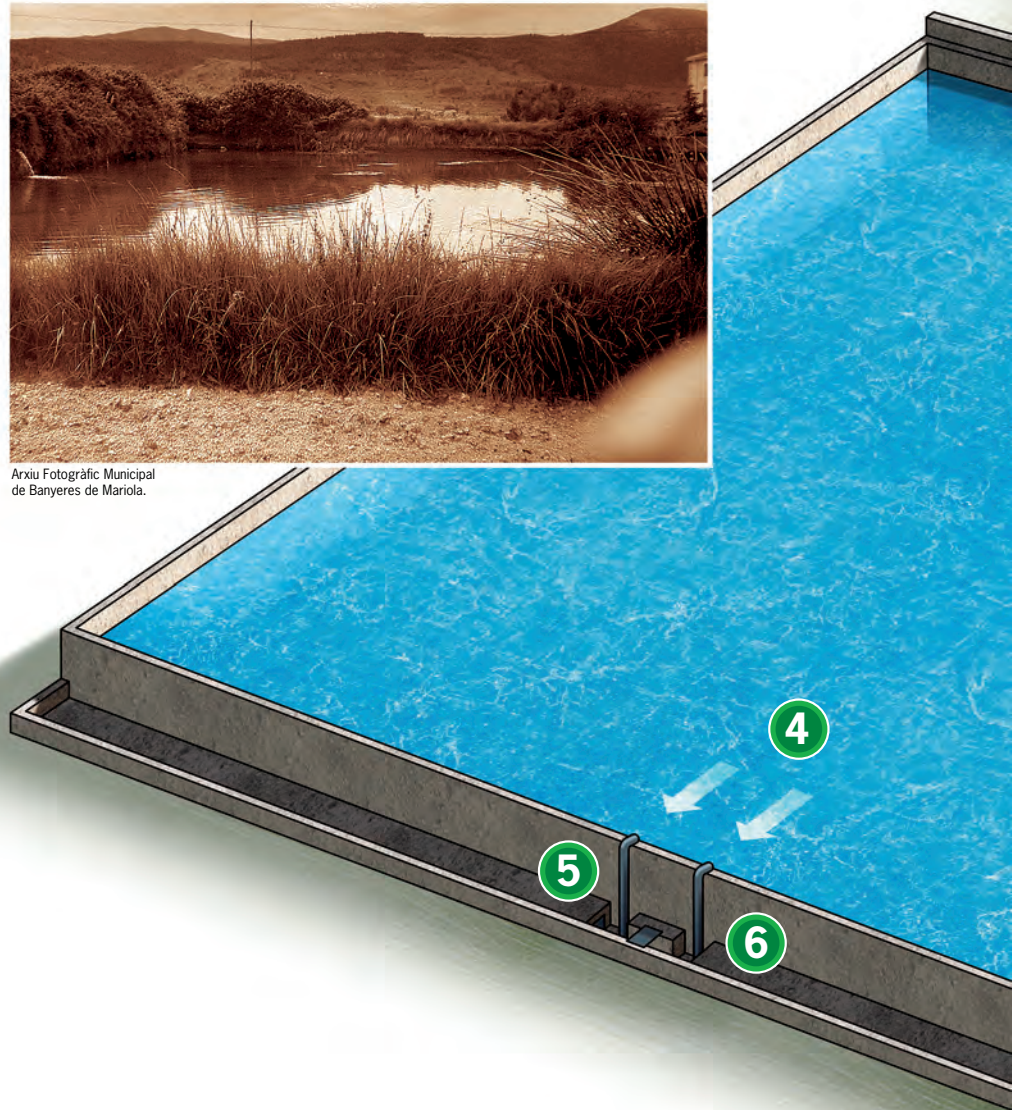
La bassa es troba a la partida de Les Molines, i del seu dipòsit, igual que de la mateixa séquia, sorgeixen diferents assarbs i filloles que distribueixen pels camps que tenen dret a regar la quantitat d'aigua que els correspon. Ambdós sistemes són simultanis en cadascuna de les tandes.

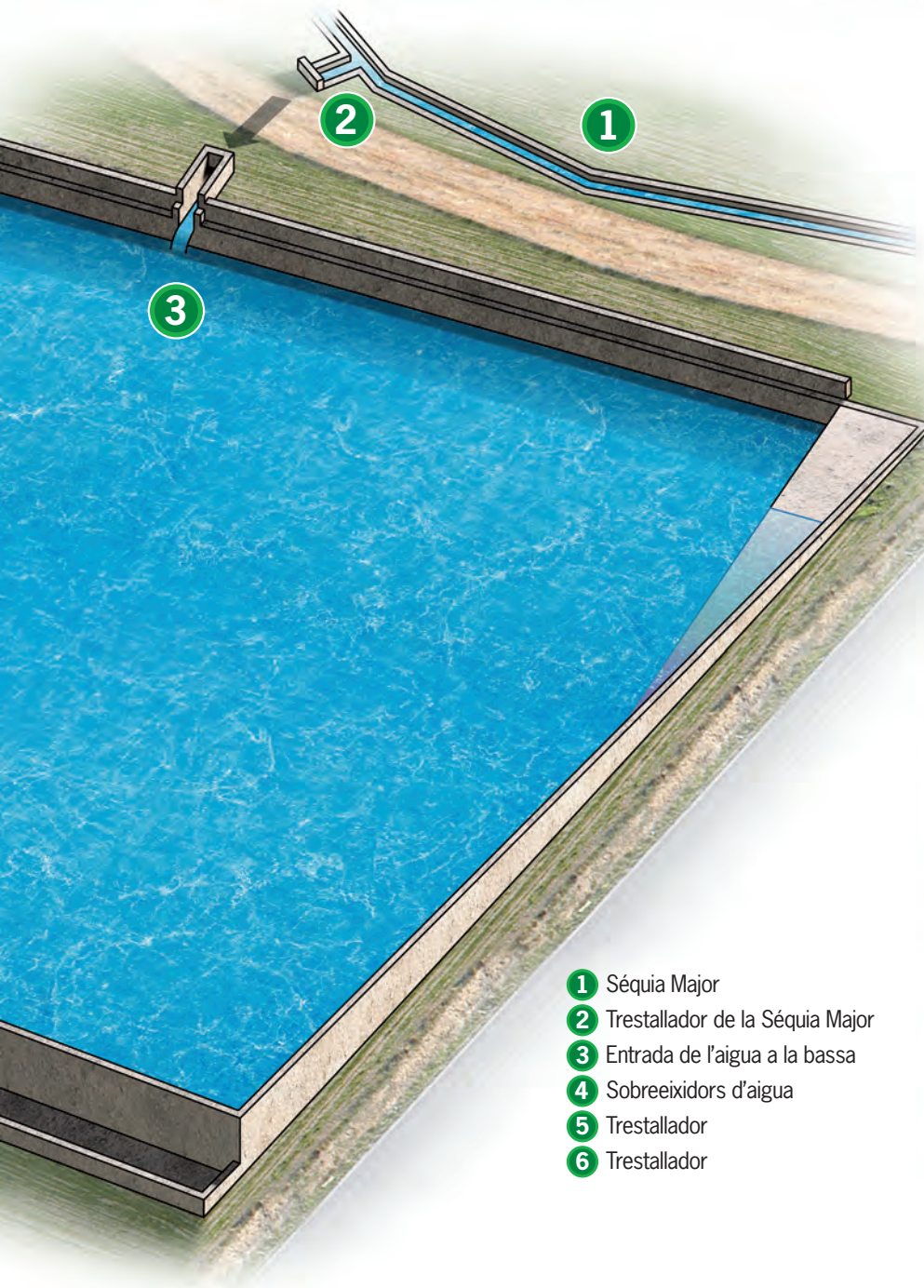
L'última reforma que ha patit aquesta bassa es va fer el 1995, quan va ser remodelada totalment, ja que la seua estructura antiga de pedres i argamassa de calç i arena, amb un morter del mateix

Aspecte que tenia la Bassa La Vila abans de la seua reforma i restauració el 1995.

Arxiu Fotogràfic Municipal de Banyeres de Mariola.

- 1 Séquia Major
- 2 Trestallador de la Séquia Major
- 3 Entrada de l'aigua a la bassa
- 4 Sobreexidors d'aigua
- 5 Trestallador
- 6 Trestallador

material, es trobava en molt mal estat i es produïen filtracions per tot el seu perímetre.

De la Séquia Major del Reg parteixen nombrosos braços i filloles des d'on es porta a terme el reg de l'horta. Dins d'aquest complex sistema de canals destaquen els anomenats braços principals o braços mare, que reben els següents noms: el Primer Braçal, el de la Jonquera, el de la Carretera dreta i esquerra, l'Altet de Pau, el de Barranquets, el del Sesteret i el de la Fita, que es troba ja en terme de Bocairent. Aquests noms han caigut en l'oblit amb el transcurs del temps i només uns pocs els recorden. Per sort, encara aquests braços són utilitzats per uns quants regants que s'encarreguen de mantenir viu aquest tipus de sistema de reg tradicional.

Trestallador de la Séquia Major, 2008.

7) Sindicat del Reg

El repartiment de l'aigua és un tema clau en un sistema de regadiu. La divisió i distribució de l'aigua que segueix cada comunitat de regants tracta d'establir les fórmules organitzatives més adequades i ajustades a la realitat dels seus membres. La comunitat de regants és l'encarregada de gestionar l'ús de l'aigua i per a això estableix una sèrie d'ordenances per al bon ús i funcionament de les pràctiques de reg. Les ordenances més antigues que es coneixen corresponen a l'any 1807.

Portada de l'edició de 1866 de les Ordenances.

ORDENANZAS.

CAPITULO 1.º

De las aguas.

1 ARTÍCULO 1.º El caudal de aguas pertenecientes al riego mayor de esta villa, lo constituyen cuatro dias y otras tantas noches continuas, empezando aquellos al salir el sol, hasta que á igual hora son cumplidos poco mas ó menos, en cada una de las tandas de diez y ocho dias que en comun con esta poblacion disfrutan los regantes del Valle de Benejama y los de la Villa de Bocairente. Estas aguas son procedentes de las fuentes dichas de Vinalapó y otras de menor cuantía que dan calo al rio tambien titulado de Vinalapó, desde inmemorial, adherente á aquellas las cuales nacen al rededor parte superior é inferior de las de Vinalapó en todo el trayecto del cauce de dicho rio hasta el Azud que la recoge construida en el mismo, partida conocida con el nombre de los Auzarines, término antiquísimo de la poblacion de Bañeras, y disfrutado desde últimos del siglo pasado con la de Bocairente. De esta presa corren por una acequia comun á las tres referidas villas, hasta la casita partididor, construida en este término y al extremo de la huerta

2 llamada Vieja, desde remotos tiempos; en cuyo punto las aguas que á él deben llegar son distribuidas en el modo y forma que prescriben las sentencias del Rey D. Juan el 2.º de Aragon, publicada en 6 de Junio de 1459. Concordia celebrada en 7 de Marzo de 1687 entre los Síndicos de Biar, Bocairente y Bañeras. Sentencia de vista de la Audiencia de este territorio de 19 de Octubre de 1819. Sentencia de revista del mismo tribunal de 5 de Abril de 1826, llevadas á efecto por el Comisionado de dicha Audiencia D. Gregorio Barrycoea en 30 de Abril de 1829.

3 ART. 2.º Las aguas pertenecientes al riego que nos ocupa asi que salen del partididor, siguen su curso por otra acequia principal comun á esta villa y á la de Bocairente hasta el confin ó divisoria de los términos de ambas poblaciones, depositándose parte de las mismas en la balsa mayor, de cuyo depósito y de la misma acequia, surgen diferentes azarbes y de **4** estos muchas hijuelas que las distribuyen por fin en los campos que á estas aguas tienen derecho.

Capitol de les aigües de l'edició de les Ordenances de 1866, pàgines 39 i 40.

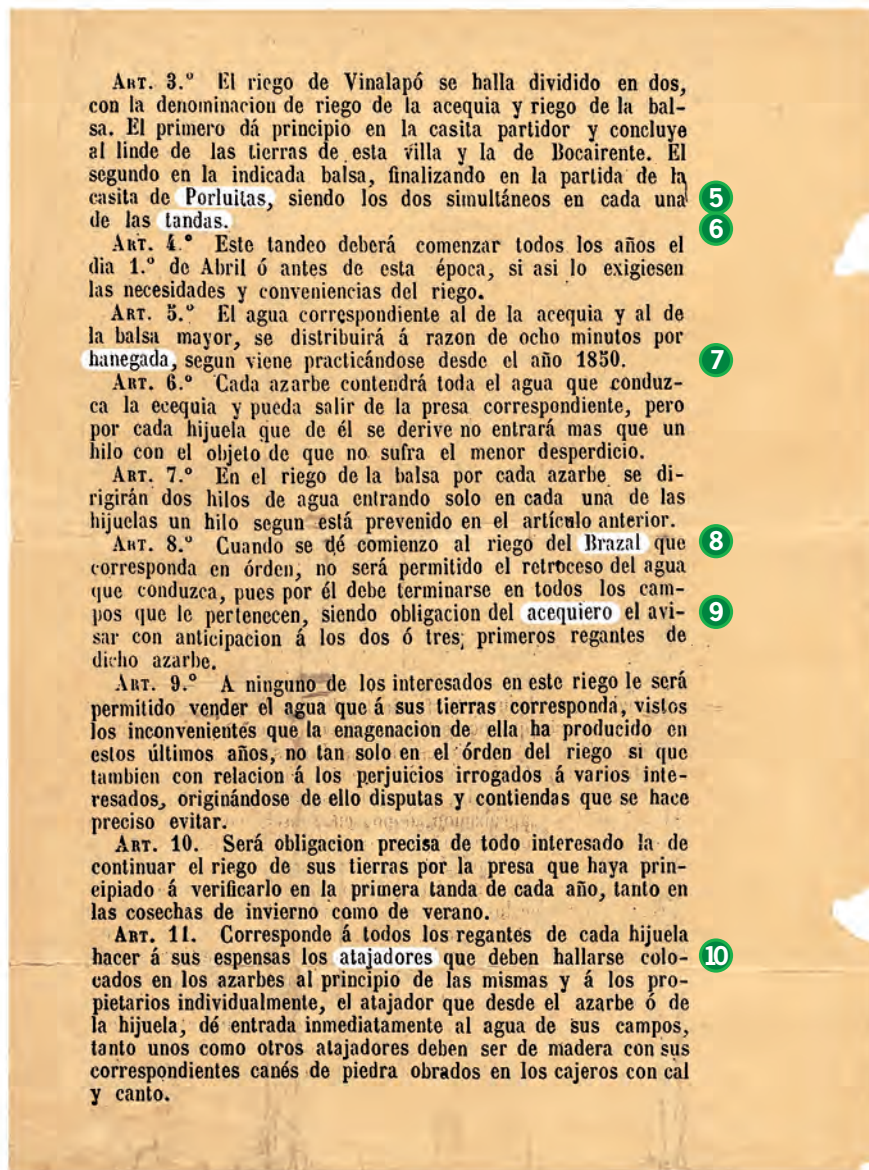
2 L'Horta Vella s'estén des de l'assut on s'arreguen les aigües per a la seua conducció per la séquia, fins el Partidor. L'any 1849, el Sindicat del Reg Major contava amb 481 regants, amb un total de 3.038 fanecades d'horta, de les quals 807 pertanyien a veïns de Bocairent i 611 a uns altres de diferents poblacions.

Aquesta superfície va disminuir quan els propietaris de l'Horta Vella van perdre el dret a les aigües de l'Assut de la Pedra Tosca quan, el 1850, l'Ajuntament Constitucional de Biar denuncia els regants per usar l'aigua sense correspondre'ls, tractant-los fins i tot de delinqüents.

3 Azarbe (assarb): caixer o llera per on té eixida l'aigua sobrant dels regs.

4 Hijuela (fillola): porció d'aigua destinada al reg.

- 6 Tanda: torn de reg.
- 7 Hanegada (fanecada): mesura agrària de terreny corresponent a la dotzena part d'una hectàrea.
- 8 Brazal (braçal): canal procedent d'una séquia per a distribuir les seues aigües entre els regants.
- 9 Acequero (sequier): persona que controla l'ús de les séquies.
- 10 Atajador (atallador): atallar. Tallar el curs de les aigües en una llera de reg.

Trestallador obert a l'Horta Vella, 2008.

8) El patrimoni del regadiu tradicional

Al territori valencià existeix una xarxa de canals de reg impressionant que constitueix un patrimoni històric, etnològic i mediambiental d'indubtable valor.

La història de les séquies va unida als usos, costums i formes d'organització dels nostres agricultors, així com el saber popular hidrològic de moltes generacions que van ser capaces de crear aquestes autèntiques obres d'enginyeria per a transportar aigua a desenes de quilòmetres. Es tracta de construccions que ens recorden la presència d'assentaments agrícoles romans i àrabs al costat d'elements que posen de manifest la manera de vida dels nostres avantpassats a l'horta (sínies, ponts, aqüeductes, llavadors, etc.).

L'aigua és un recurs finit de vital

importància per al desenvolupament de la vida. Per això, l'ésser humà ha de fer un ús racional d'aquest recurs tan valuós i escàs. No es tracta de lluitar contra el progrés i els canvis que estan produint-se en el sector agrari, sinó de no oblidar que els elements que constitueixen aquesta arquitectura de l'aigua formen part del nostre patrimoni històric, etnològic i cultural. I no podem valorar i respectar aquest patrimoni si abans no apostem pel seu coneixement.

La figura del sequier o regador és clau per a assolir la recuperació del patrimoni de l'aigua, perquè la seua manera de vida estava totalment lligada als sistemes de reg tradicionals. El regador, com se li coneix a Banyeres de Mariola, era la persona encarregada del bon funcionament del reg, de que cada braçal i cada fillola distribuïra correctament la quantitat d'aigua que li corresponia a cada propietari.

Ecosistema

Al voltant de les sèquies es genera un ecosistema de gran valor ambiental caracteritzat per una vegetació pròpia de ribera. Aquest és l'hàbitat d'una variada fauna, entre la qual destaquen la granota verda (*Rana perezzi*), la colobra viperina (*Natrix maura*), o la rata d'aigua (*Arvicola sapidus*).

Rata d'aigua (*Arvicola sapidus*).

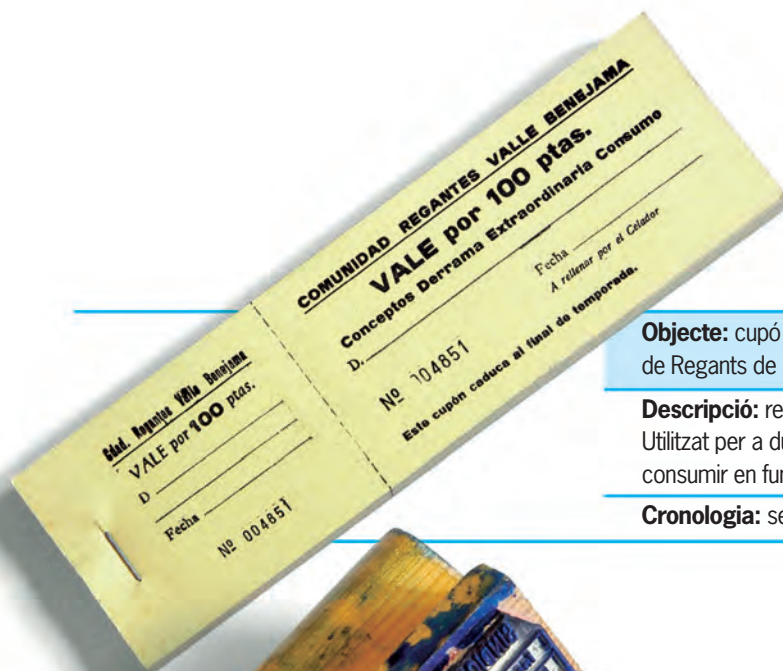

Sabater (*Gerris najas*).

Granota verda (*Rana perezzi*).

Catàleg de peces exposades

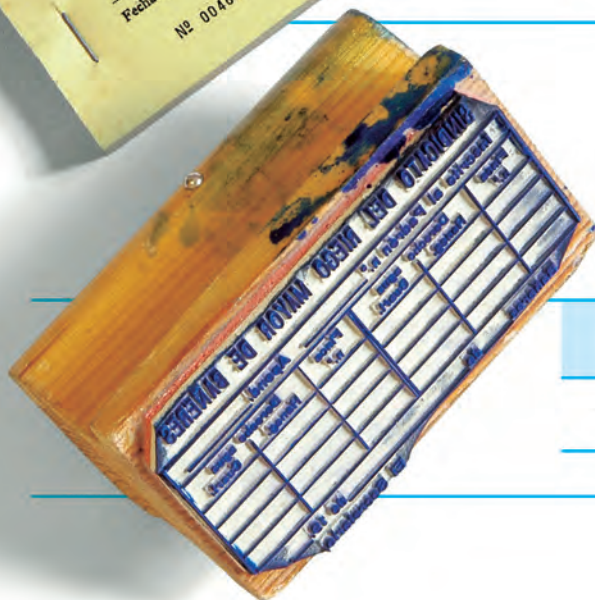
Objecte: cupó d'aigua de la Comunitat de Regants de la Vall de Beneixama.

Material: paper-cartó.

Descripció: rebut de la Comunitat de Regants de Beneixama. Utilitzat per a dur el control de la quantitat d'aigua que cada regant pot consumir en funció del pagament efectuat.

Cronologia: segle XX.

Mida: 27 x 6 cm.

Objecte: segell de la Comunitat del Reg Major de Banyeres de Mariola.

Material: fusta-cautxú.

Descripció: matriu que s'utilitzava per a segellar papers identificant i garantint l'autenticitat i la propietat de la Comunitat del Reg Major.

Cronologia: segle XX.

Mida: 6 x 10 cm.

Objecte: caixa de cabals.

Material: fusta-metall.

Descripció: caixa de cabals amb tres panyes.

Cronologia: segle XIX

Mida: 56 x 31 x 28 cm.

Objecte: llibreta.

Material: paper-metall.

Descripció: llibreta amb anotacions en la qual el regador portava el control de la quantitat d'aigua que corresponia a cada regant.

Cronologia: segle XX.

Mida: 10 x 7,5 cm.

Objecte: sobre.

Material: paper.

Descripció: sobre amb la capçalera del Sindicat del Reg Major.

Cronologia: segle XX.

Mida: 12 x 17,5 cm.

Objecte: trestallador.

Material: pedra-fusta.

Descripció: portella o comporta que es col·loca en una boquera entre els dos rebaixos de pedra o de morter per a parar o desviar el pas de l'aigua d'una séquia a una altra o bé a un braçal.

Cronologia: segle XX.

Mida: 22 x 55 x 22 cm.

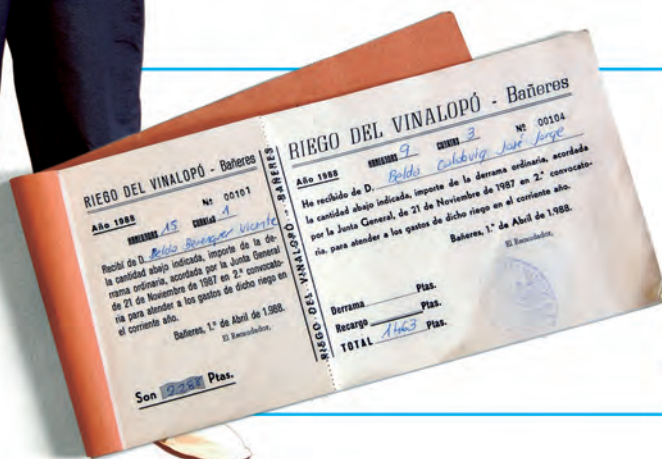

Objecte: vestit de regant.

Material: paper pinotxo.

Descripció: vestit de paper fet per Amparo Albero Cerdá per a l'exposició que recrea la indumentària típica del regant en els segles XIX-XX.

Cronologia: segles XIX-XX.

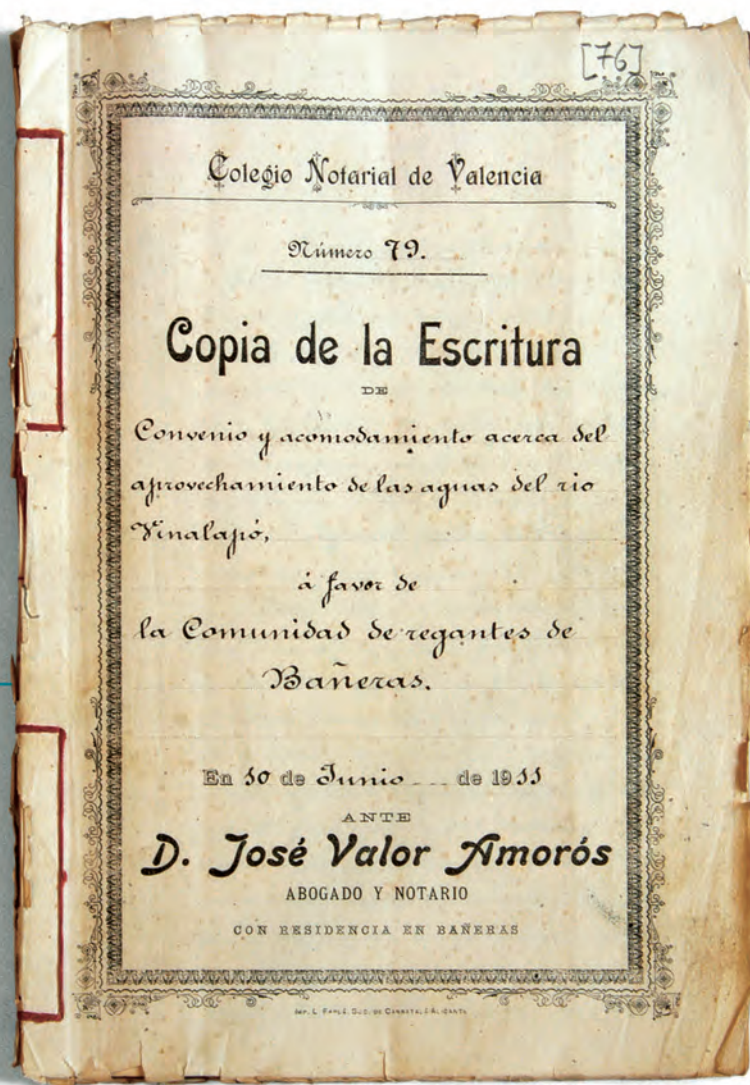
Objecte: rebut.

Material: paper.

Descripció: rebut del pagament d'una derrama ordinària, acordada per la Junta General del Reg del Vinalopó –Banyeres de Mariola–, de 21 de novembre de 1987, en segona convocatòria, per a atendre les despeses del citat reg en l'any corrent.

Cronologia: 1 d'abril de 1988

Mida: 24,5 x 11,5 cm.

Document: «Copia de la escritura de Convenio y acomodamiento acerca del aprovechamiento de las aguas del río Vinalopó, a favor de la Comunidad de Regantes de Bañeras»

Tipus de document: escritura notarial.

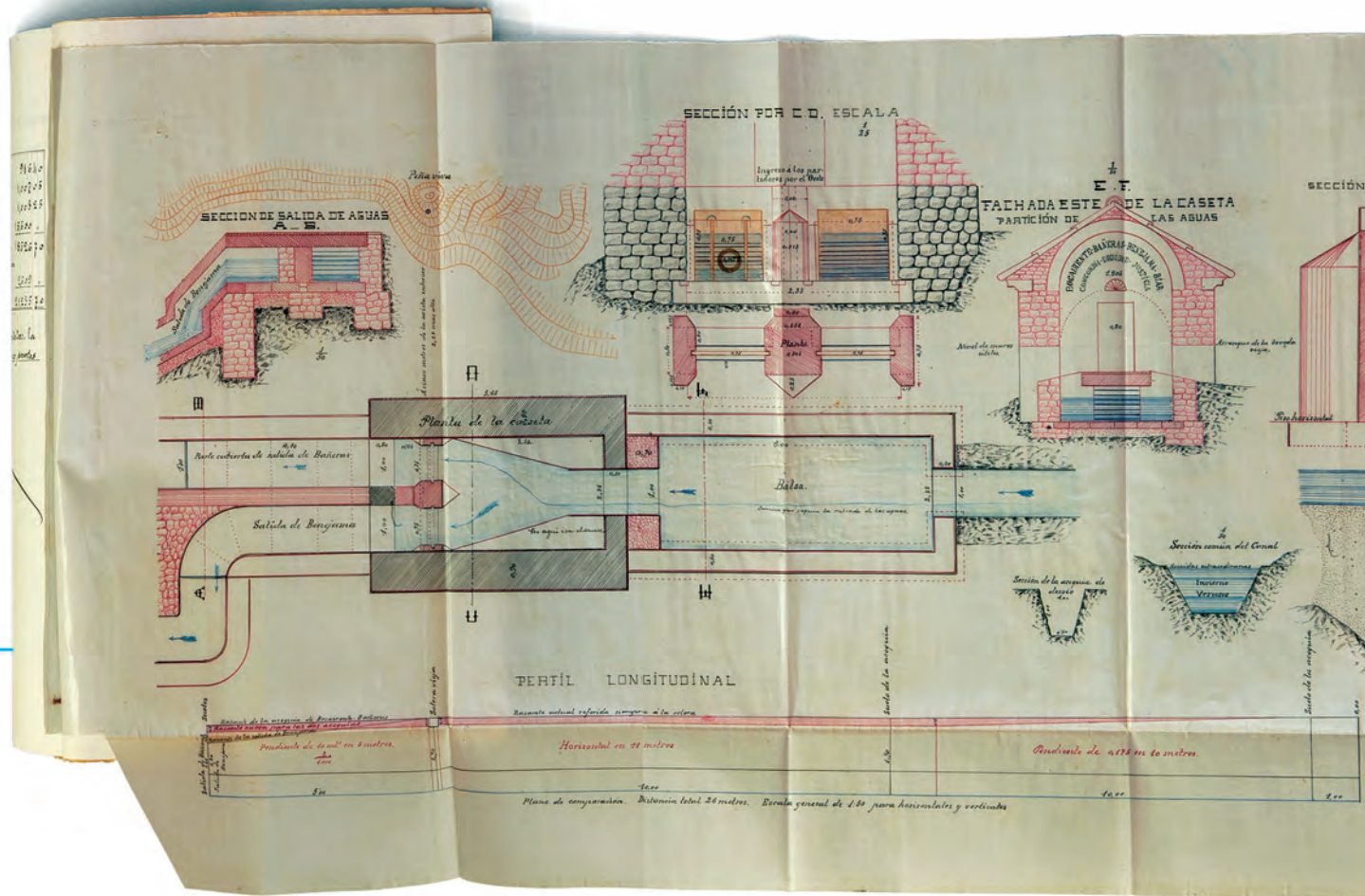
Número d'inventari: 76.

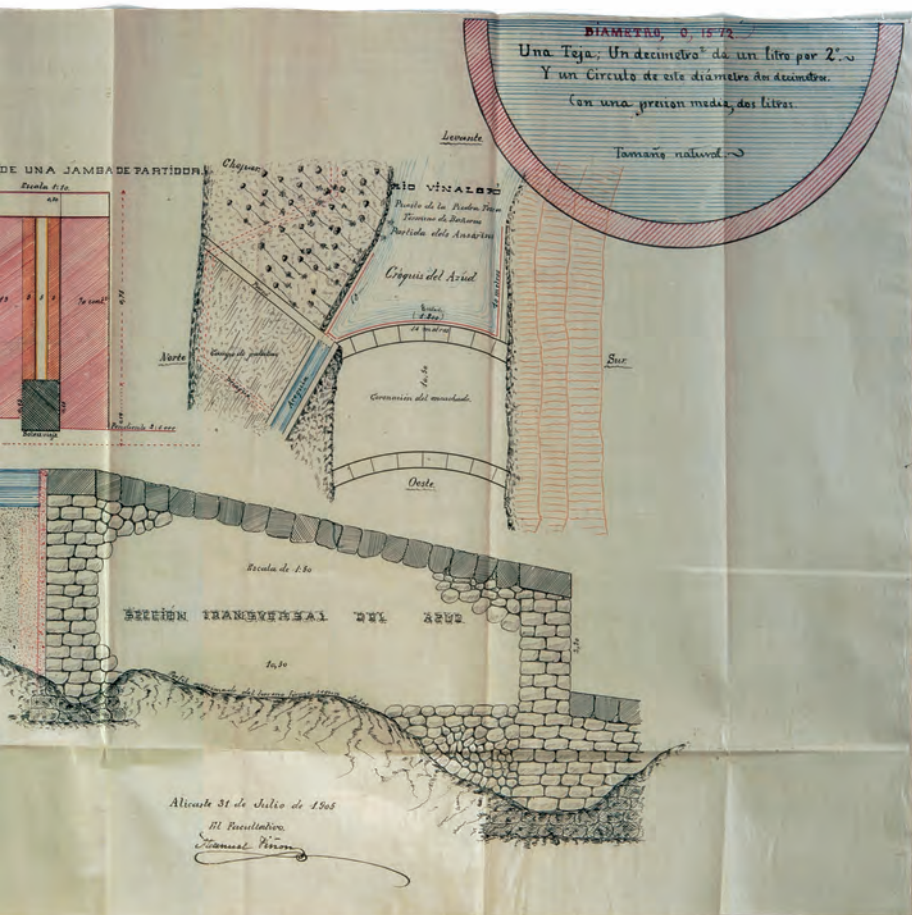
Localització: arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola. Caixa 05.

Descripció: document redactat pel Col·legi Notarial de València núm. 79 que correspon a: Còpia de l'escriptura de Conveni i acomodament referent a l'aprofitament de les aigües del riu Vinalopó, a favor de la Comunitat de Regants de Banyeres de Mariola. Firmada per l'advocat i notari José Valor Amorós en data 10 de juny de 1911.

Cronologia: 10 de juny de 1911.

Mida: 31,5 x 21,5 cm.

Document: plànol de reconstrucció de la Caseta del Partidor.

Tipus de document: plànol.

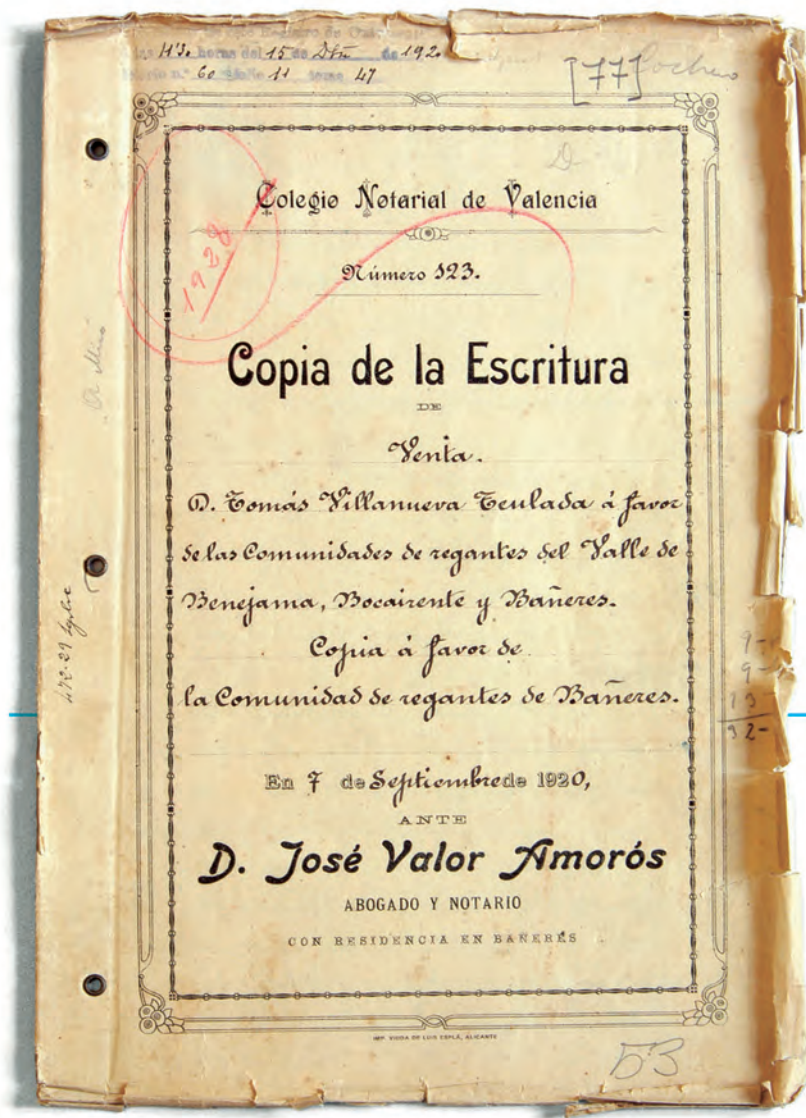
Número d'inventari: 264.

Localització: arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola. Caixa 38.

Descripció: plànol que correspon a la Memòria i l'informe realitzat el 1905 per l'enginyer Próspero Lafarga. Està inclòs en el Projecte de reconstrucció de la Caseta del Partidor de 1911.

Cronologia: 1911.

Mida: 71,5 x 22 cm.

Document: «Copia de la Escritura de la venta de la Font de la Coveta a favor de las Comunidades de Regantes del Valle de Benejama, Bocairente y Bañeres».

Tipus de document: escritura notarial.

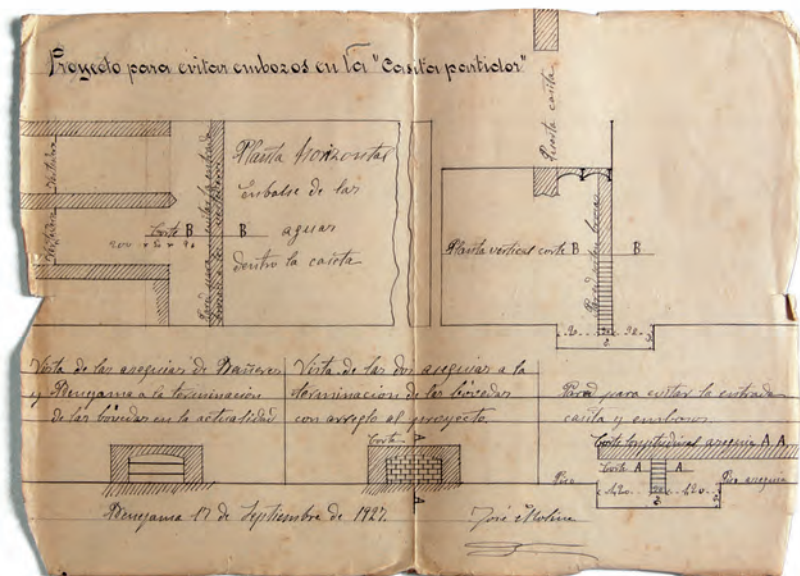
Número d'inventari: 77.

Localització: arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola. Caixa 05.

Descripció: còpia de l'escriptura de venda de la Font de la Coveta redactada pel Col·legi Notarial de València núm. 123. Tomás Villanueva Teulada ven tres quartes de fanecada amb la dita font a favor de las Comunitats de Regants del Vall de Beneixama, Bocairent i Banyeres de Mariola. Firmada per l'advocat i notari Sr. José Valor Amorós en data 7 de setembre de 1920.

Cronologia: 7 de setembre de 1920.

Mida: 32 x 23 cm.

Document: «Plano para evitar emboscos de la Caseta del Partidor»

Tipus de document: projecte.

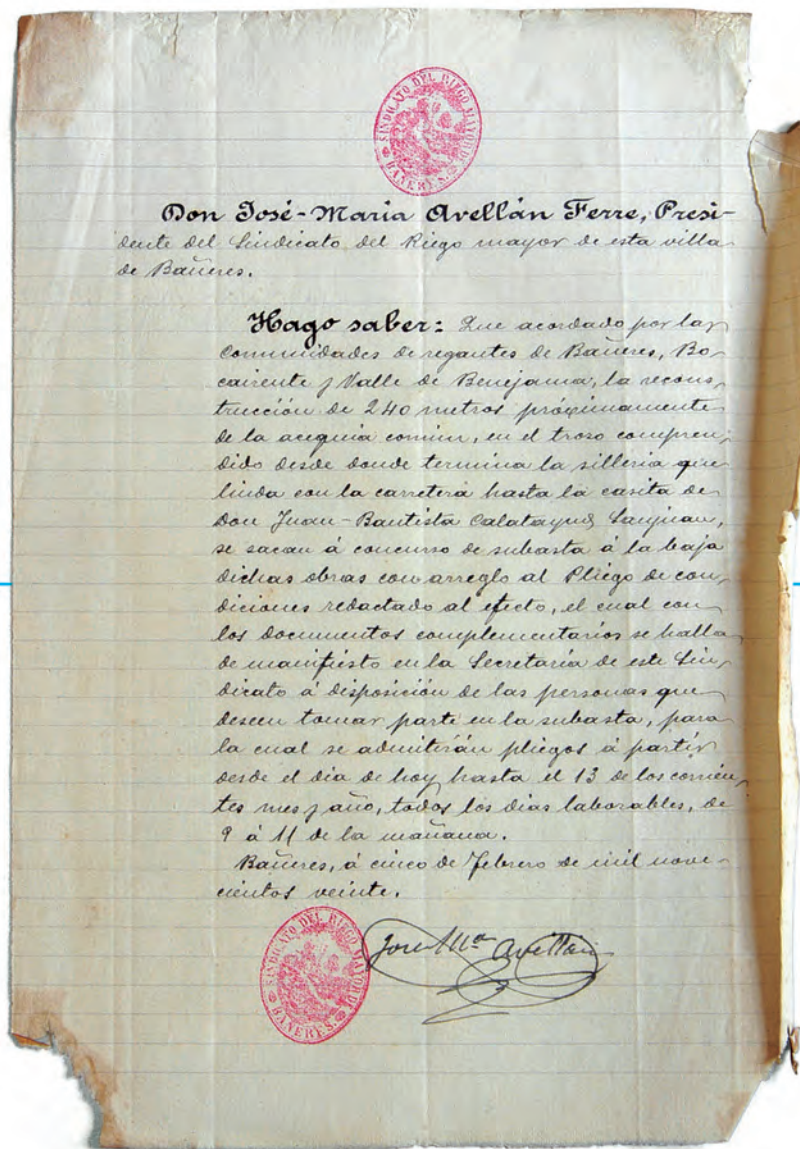
Número d'inventari: 265.

Localització: arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola. Caixa 38.

Descripció: plànol que correspon al projecte per a evitar embossaments de la Caseta del Partidor. Elaborat per José Molina en data de 12 de setembre del 1927 (Beneixama).

Cronologia: 12 de setembre de 1927.

Mida: 34 x 23,5 cm.

Document: «Bando»

Tipus de document: projecte.

Número d'inventari: 253.

Localització: arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola. Caixa 38.

Descripció: crida referent a la reconstrucció d'una part de séquia comuna que correspon a la memòria sobre la Font de la Coveta en la qual figura el plec de condicions, actes, subhastes, plànols, memòria descriptiva i un projecte de l'expropiació efectuada l'any 1954. Firmat per José María Avellán Ferré, president del Sindicat del Reg.

Cronologia: 1920.

Mida: 32,5 x 22 cm.

Document: «Ordenanzas para el buen gobierno del Riego Mayor de la Villa de Bañeras, llamado también del Vinalopó»

Tipus de document: estatuts-ordenances.

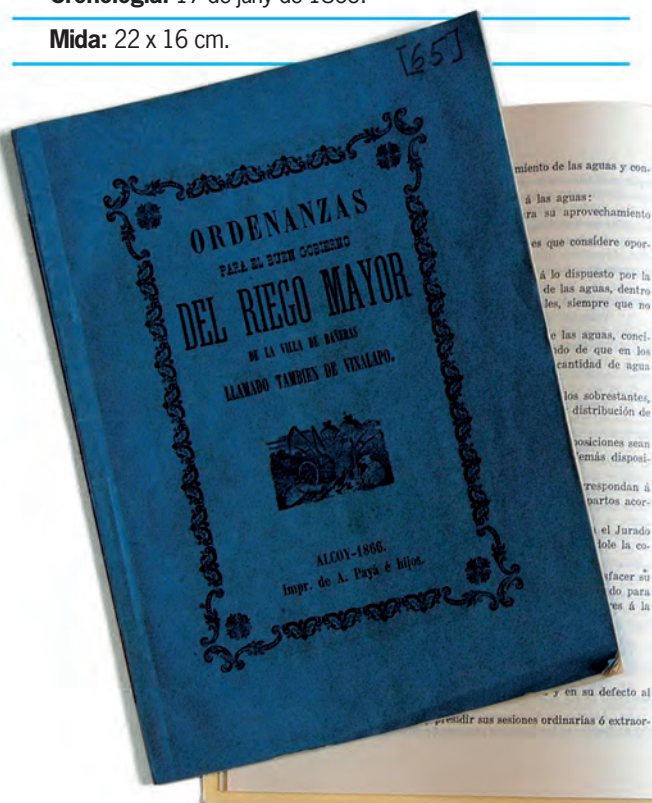
Número d'inventari: 65.

Localització: arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola. Caixa 05.

Descripció: ordenances per al bon govern del Reg Major de la vila de Banyeres de Mariola, anomenat també del Vinalopó. Alcoi: Impremta d'A. Payà i fills, 1866, 24 pàgs.

Cronologia: 17 de juny de 1865.

Mida: 22 x 16 cm.

Document: «Ordenanzas para el régimen y gobierno del Valle de Benejama»

Tipus de document: estatuts-ordenances.

Número d'inventari: 62.

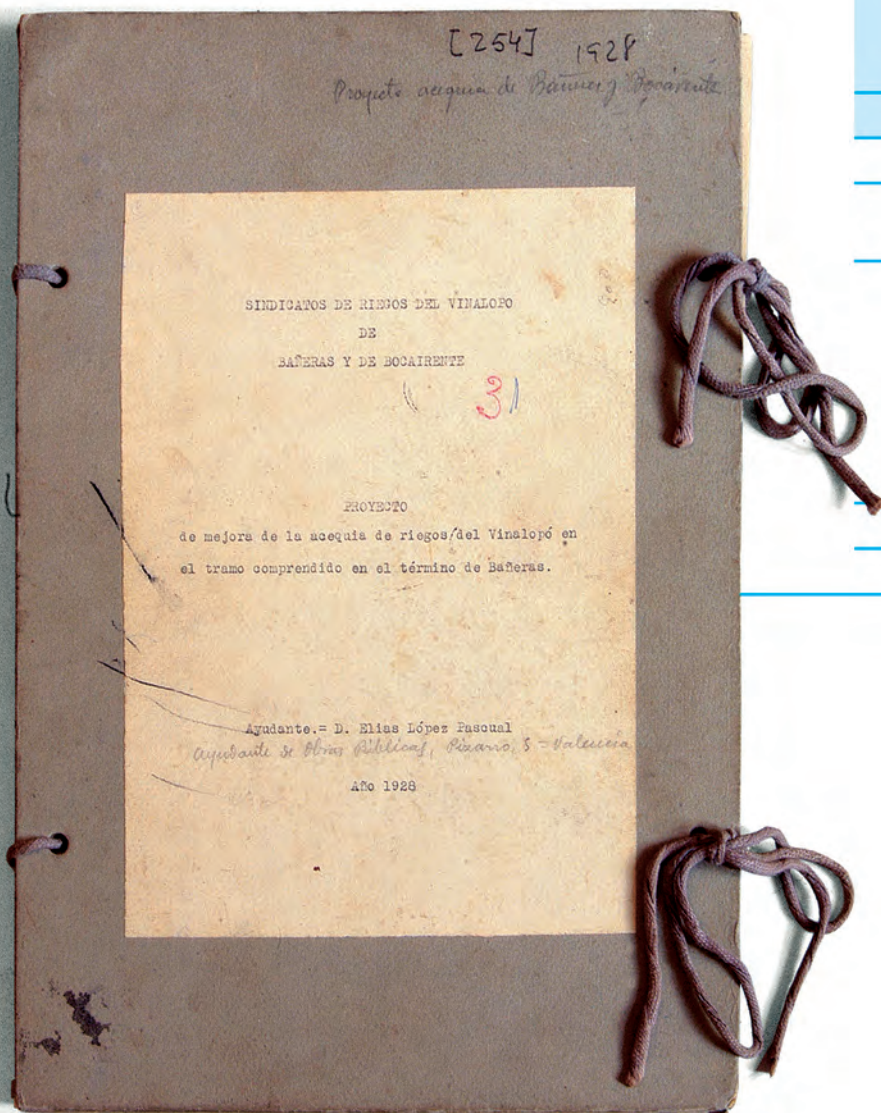
Localització: arxiu del Sindicat del Reg Major. Caixa 05.

Descripció: Ordenances per al règim i govern del Vall de Benejama. Votades en la Junta General de regants del 31 de juliol 1859 i aprovades per Celestino Mas i Abad, governador civil d'Alacant, el 16 de desembre del mateix any.

Cronologia: 31 de juliol de 1859.

Mida: 21 x 15 cm.

Document: «Proyecto de la mejora de la acequia de riegos del Vinalopó en el tramo comprendido en el término de Bañeras»

Tipus de document: projecte.

Número d'inventari: 254.

Localització: arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola. Caixa 38.

Descripció: projecte de la millora de la séquia de regs del Vinalopó en el tram comprés en el terme de Banyeres de Mariola. Elaborat pel Sindicat del Reg del Vinalopó de Banyeres de Mariola i Bocairent. Firmat l'any 1928 per Elías López Pascual.

Cronologia: 1928.

Mida: 33 x 22,5 cm.

CONFERÈNCIES

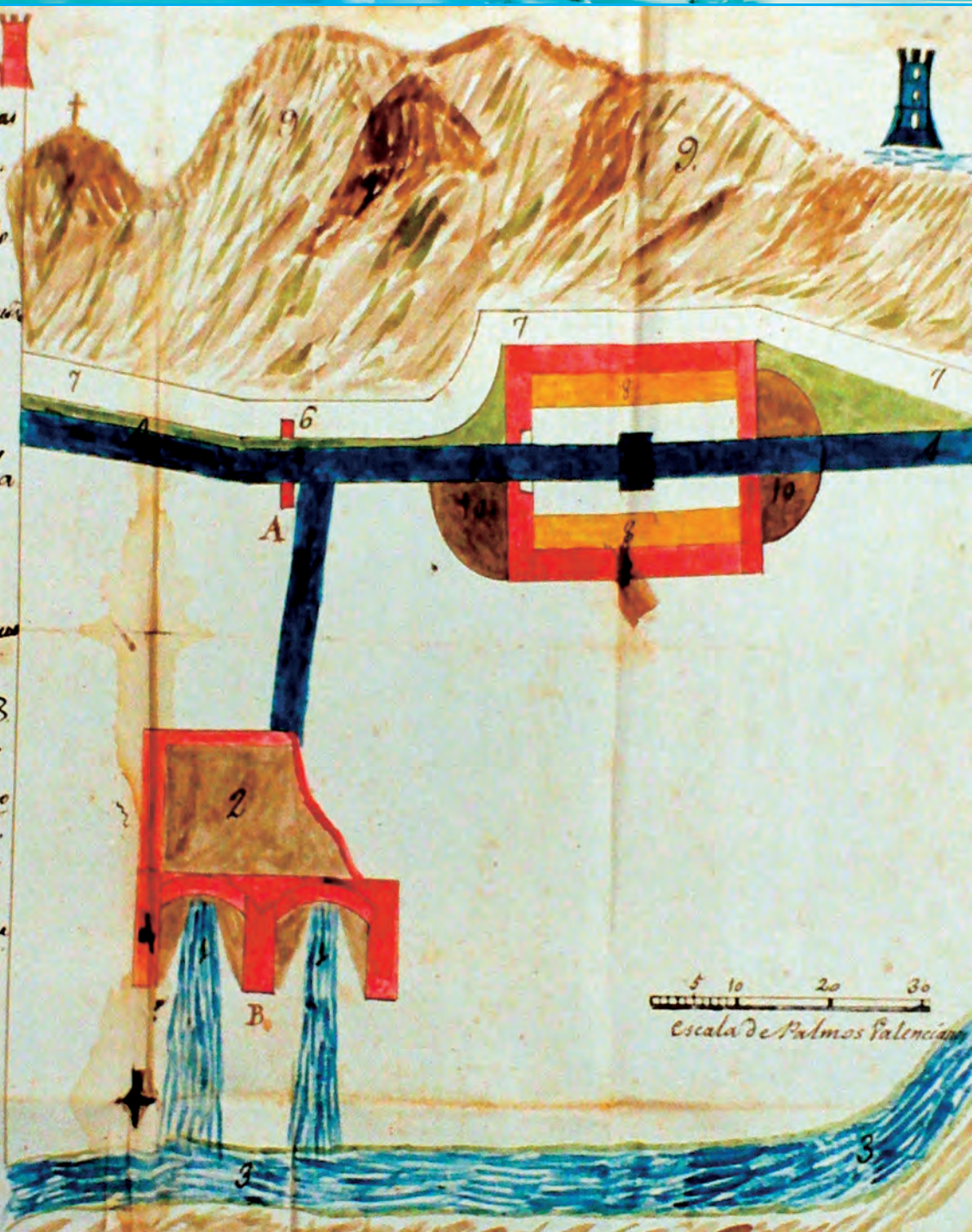

Bañeres

Plan de la Casa del levantamiento de las Aguas de la Villa de Bañeres Biaz y Boticamento.

1. Molino q se encuentra de...
 2. Perfil del dicho Molino.
 3. Rio de Dinalapa.
 4. Azagua del Riesgo.
 5. Alag. se encuentra en dicha Casa.
 6. Partidor del Molino.
 7. Camino.
 8. Poyos en dicha casa de...
 9. Montaña.
 Desde la la Letra A a la B se encuentran 100 palmos de distancia.
 10. Perfil de los dos frontis q. le quedan a la Casa en Cmo. Criado. se halla oy 17 de Agosto de 1815.

Juan Josef Garcia
 Juan Paez

La Séquia Major del Vinalopó

Història, lluites i esperances dels agricultors¹

Tomás Pérez Medina *

Des de l'època andalusina fins als canvis industrials del segle xx, l'aigua del riu Vinalopó fou i és aprofitada a través de la Séquia Major del Vinalopó. Aquesta serp argentada té una història dilatada, unida a la història, les lluites i les esperances dels agricultors de Banyeres de Mariola i d'altres comunitats de la capçalera del riu. Tot seguit fem una succinta revisió de la importància històrica de la Séquia Major del Vinalopó per al regadiu de Banyeres de Mariola, ja que és indestruïble el binomi séquia-horta per a les comunitats camperoles que conceberen, construïren i administraren l'espai hidràulic nodrit per la séquia.

Però cal advertir que l'aigua del Vinalopó fou aprofitada per les quatre viles reials de la capçalera del riu. Banyeres de Mariola, Bocairent, la vall de Beneixama i Biar mantingueren al llarg de la història un equilibri versàtil al voltant de l'ús de l'aigua

La Séquia Major del Vinalopó a l'alçada del llavador dels Clotets, 2008.

del riu, equilibri mantingut per diversos acords de les comunitats implicades o, en moments més conflictius, per sentències arbitrals i concòrdies emeses per l'arbitratge de tercers. No anem ara a fer una descrip-

ció dels conflictes intercomunitaris per l'aigua de la capçalera, però volem recordar que la Séquia Major del Vinalopó és històricament important per a Banyeres de Mariola i per a la resta de viles veïnes.

* Tomás Pérez Medina és doctor en Història per la Universitat de València, professor d'ensenyament secundari i professor associat a la Universitat d'Alacant.

¹ Conferència llegida al Museu Valencià del Paper de Banyeres de Mariola, amb motiu de la inauguració de l'exposició *Les séquies. Arquitectura de l'aigua de Banyeres de Mariola*, el dia 31 d'octubre de 2008.

1. L'Horta de Banyeres de Mariola

El botànic il·lustrat Antoni Josep Cavanilles per a l'elaboració de les reconegudes *Observaciones* realitzà diferents viatges pel País Valencià entre el 1791 i 1792 amb la finalitat d'observar les característiques de la flora, la vegetació, els minerals i l'orografia valenciana. Però els seus objectius els amplià a l'activitat humana dels habitants dels pobles per on passava. Pel que fa a Banyeres de Mariola i a l'assumpte que tractem diu:

Aun la huerta regulada en 390 jornales es por lo comun de un suelo tan pobre, que apénas daría fruto sin las copiosas aguas que le llegan de Mariola. A fuerza de continuos trabajos se cogen en Bañeres 1.300 cahices de trigo, 600 de cebada, 500 entre centeno y avena, 1.100 de maiz, 100 de almendra, 50.000 cántaros de vino, 300 arrobas de aceyte, 100 de cáñamo, 500 de lana, y 70 libras de seda.
(Cavanilles, 1793-1795: II, 168)

La vesprada del dia 23 d'abril de 1792, Cavanilles tornava de la seua visita a Biar i a la vall de Beneixama i es dirigí al coll de Sant Antoni, on va pernoctar a la possessió del seu amic Josep Castelló. L'il·lustrat bocairentí també escrigué sobre els espais productius i les collites de Banyeres de Mariola:

[...] riegan sus huertas, que son muchas y mui feraces. Sus principales cosechas son trigo y otros granos, maíz, aceite, vino y almendra; cógese también porción de nueces, excelente miel y frutos y hortalizas [...]
(Castelló, 1783/2000: 246)

Ambdós relators valencians destaquen la importància de l'aigua per a obtenir abundoses collites. Però, cal que ens preguntem sobre la superfície ocupada pel reg històric de Banyeres de Mariola, llur evolució i localització. Si observem la taula annexa, l'extensió de l'horta a les acaballes de l'època moderna s'estabilitzà, després d'un període d'intents d'expansió.

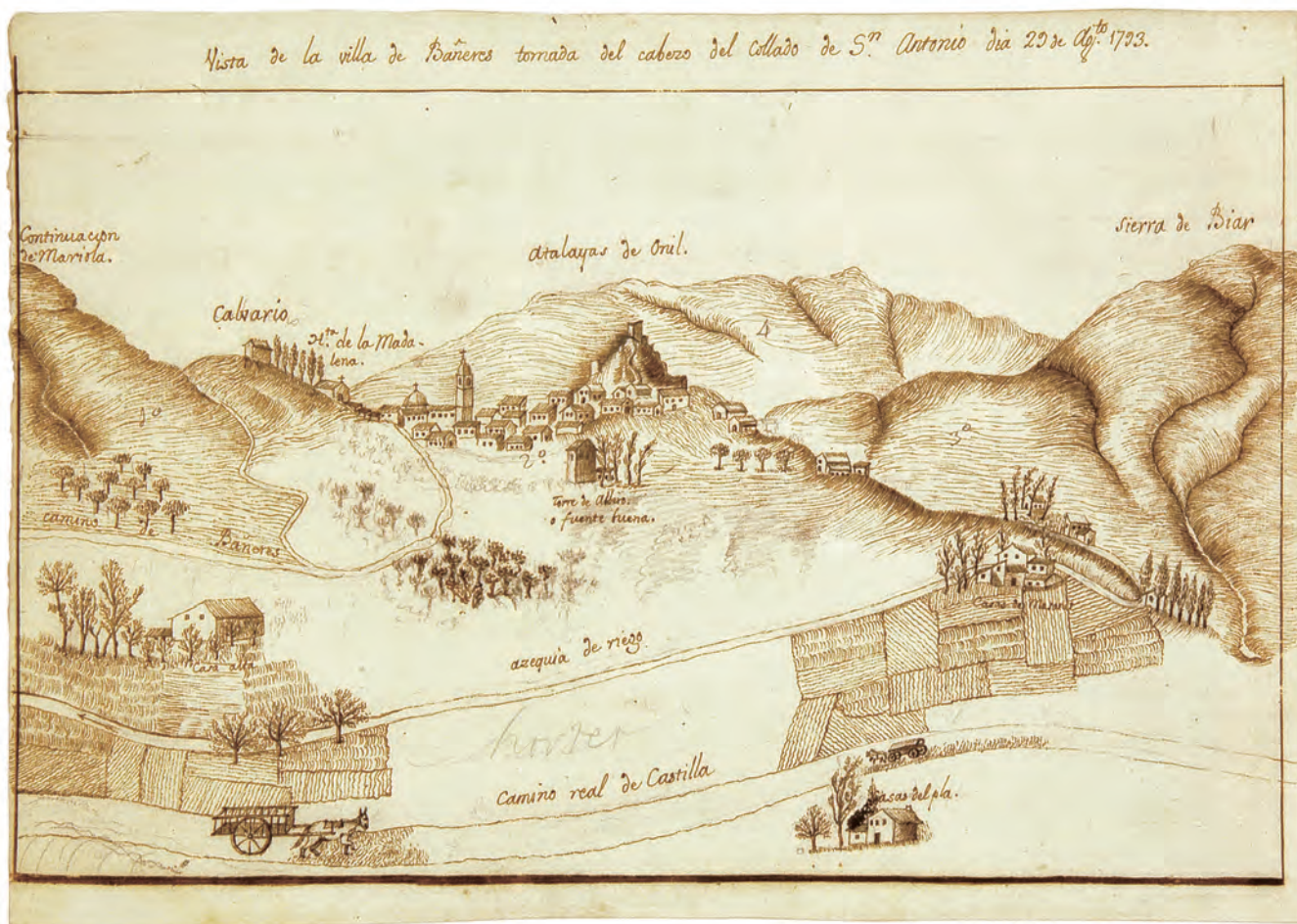
Antoni Josep Cavanilles.

Extensió del regadiu de Banyeres de Mariola a finals de l'època moderna

Any	Hectàrees	Font documental
1793-1795	194'45	Cavanilles, 1793-95: II, 168.
1822	248'72	ARV: Escrivanies de Cambra any 1819, exp. 125, f. 1061t
1849	252'46	ASRBM: Administració de l'aigua, exp. 153.

Però aquesta extensió del regadiu, ¿quan es va assolir? ¿Quina era l'àrea ocupada abans de l'expansió de l'època moderna? ¿On hi

era l'horta de la comunitat andalusina? Passem, tot seguit, a analitzar detalladament aquestes qüestions.

Dibuix del botànic Antoni Josep Cavanilles que va titular *Vista de la villa de Bañeres tomada del cabezo del Collado de Sn Antonio día 29 de Agto. 1793*. En aquesta representació feta amb tinta i llapis, que es conserva al Real Jardín

Botánico de Madrid, podem observar part del sistema del Reg Major de Banyeres de Mariola a les darreries del segle XVIII. Al dibuix figuren, entre d'altres coses, la «acequia del riego», les terres de cultiu i els masos.

2. L'alqueria andalusina de Hammän Biyär

Encara que ni Banyeres de Mariola ni Serrella apareixen al *Llibre del Repartiment de València* o a les cròniques jaumines, sabem per diversos testimonis documentals que ambdós llocs musulmans foren colonitzats pels feudals cristians del nord. Soler Molina (2003: 16-19) aporta diverses citacions documentals sobre la població andalusina de Banyeres de Mariola, a més de les restes materials que ha estudiat l'arqueologia, entre les quals destaquen les torres islàmiques d'ambdues comunitats.

A partir d'aquesta breu informació podem avançar, provisionalment, les pautes de poblament d'origen musulmà. El poblament del territori en l'etapa andalusina es realitza dins el marc del caseriu, d'unitats de residència d'unes desenes de cases que exploten el territori. Són les *qura*, les alqueries –de l'àrab *al-qarya*–, àrees rurals habitades o poblets amb el seu espai agrari (Guichard 1976/1995: 431-432; 1987: 180 i 242). Les alqueries són un nou model d'organització del poblament, espais produïts pels camperols organitzats en comunitats autònomes, sense una

carregosa presència exterior –poder estatal, aristocràcia o classes urbanes– (Barceló, 1989 i 1995²). Considerem que les fortificacions de Banyeres i Serrella eren el refugi, alhora, de les famílies de les diverses alqueries escampades pels seus termes. Una citació de la història de Banyeres de Mariola: el 13 d'octubre de 1249 Jofre de Loaisa rep el «...castrum et villam de Bignerias, et castrum et villam de Serrella [...] cum furnis et molendinis, aquis, erbis, menibus, pratis et pascuis, ac terris cultis et incultis, hermis et pro plantis» (Soler Molina, 2003: 25). Així, doncs, probablement al voltant de les torres hi trobaríem una sèrie de llogarets i caserius amb els seus espais rurals. Soler Molina (2003: 21) sobre aquesta qüestió escriu que «*existen indicios arqueológicos –cerámicas tardías– sobre la presencia de núcleos dispersos o modestas agrupaciones de casas en algunas partidas del término: Benassait, l'Ansari, l'hort de la Bassa, Vinalopó [...]*».

La nostra proposta sobre l'àrea productiva del regadiu de l'alqueria de Hammän Biyär (Banyeres de Mariola) es basa en aquestes argumentacions. Una primera qüestió és la càrrega demogràfica de l'àrea irrigada, com a principal espai productiu junt als secans, la

ramaderia i la recol·lecció practicada a la muntanya i a les zones marjalenques. Les 200-250 hectàrees del Reg Major de la segona meitat del segle XVIII i les primeres dècades del XIX proveïen una població de 1.342 habitants segons el cens d'Aranda del 1768 (Ardit et alii, 2001: 164), 1.613 habitants recompta el cens de Floridablanca del 1787 (Castelló Traver, 1978: 214) i 2.423 habitants del primer cens estadístic modern del 1857 (Valero Doménech, 1986: 117), a més del propietaris forans. Indubtablement que una alqueria musulmana amb unes desenes de famílies no disposaria d'aquest espai irrigat tan extens.

Al fons, possible ubicació de Hammän Biyär, 2006.

² R.I. Burns (1990: I, 116) explica l'existència d'alqueries de la manera següent: «A les zones intensament regades, com era l'horta de València, els pobles havien de ser-hi nombrosos i petits, per tal de permetre l'accés continuat als camps altament

productius i a les seues sèquies o canalitzacions d'aigua». D'aquesta cita deduïm que les pautes de poblament estan determinades únicament per la qualitat del sòl i per motius tècnics. Indubtablement són factors importants, però els assentaments –residèn-

cies i camps de conreu– són construïts segons les necessitats i característiques dels constructors. Guichard i Barceló privilegien els caràcters socials; en aquest cas les alqueries i el regadiu foren construïts per una organització tribal i camperola.

Les alqueries de Serrella i Hammām Biyār comptarien cadascuna amb 20-40 cases envoltant les torres. És a dir, una alqueria té unes desenes de cases³. L'horta construïda i gestionada per aquesta comunitat és congruent amb el volum demogràfic que treballa la terra. Barceló (1989) indica tres factors tècnics que articulen l'espai hidràulic –aquífer, pendents i parcel·les regades– i un factor social que considera decisiu, l'estimació dels constructors de l'àrea necessària per a llur reproducció social. És a dir, el col·lectiu constructor dels bancals irrigats de Banyeres de Mariola crearia una horta petita, adequada a la dimensió de la comunitat andalusina.

Tornant als plantejaments teòrics i metodològics de Barceló, aquest autor assenyalava que la concepció i el disseny de l'estructura fonamental es basa en una característica bàsica: que l'aigua es mou per gravetat. Aquest fet fundacional de tota hidràulica, comú a tots els sistemes, «*articula el punto de captación de agua, el trazado y pendiente de los canales de derivación, la localización de las albercas de regularización y la previsión del emplazamiento, de haberlos, de los molinos*» (Barceló, 1989: XXV). Tècnicament hi ha una línia de rigidesa, «*trazada*

por la acequia principal de la cual se deriva toda el agua de riego», que va ser construïda a partir del nivell de l'aigua, de les pendents topogràfiques i de l'àrea a regar. Segons Mateu Bellés i Marco Segura (1996: e.p.) hi ha una sèrie de principis lògics per a fixar una successió temporal en la formació dels espais irrigats. La xarxa es desenvolupa vora rambla cap a fora. Hi ha una unitat de l'element geomorfològic aprofitant allò més a prop a la línia de rigidesa. Primerament es colonitzen les terres vora rambla, amb pendents topogràfiques marcades pel col·lector; després, d'haver-hi una ampliació, les noves sèquies d'una pendent menor segueixen gairebé les corbes de nivell, transversals al riu. El resultat és la creació d'una extensió irrigada en forma de ventall.

¿On hi era el regadiu de Hammām Biyār? La séquia major defineix, amb l'altre límit de rigidesa que és el riu, l'espai condicionat per al reg. Les séquies mares marquen les línies de domini de l'aigua; per damunt no hi ha cap espai irrigat (Barceló, 1989). La nostra proposta sobre el sistema hidràulic andalusí pren com a referència la captació de l'aigua i el recorregut de la Séquia Major, que considerem elements permanents. L'assut sobre el riu Vinalopó,

a uns 700 metres del partidó (Doménech Domínguez, 1999: 127) va ser un element clau en els conflictes mantinguts entre les comunitats jussanes i sobiranes, entre Banyeres de Mariola, Bocairent i la Vall de Beneixama (Pérez Medina, 1998 i 2005). L'assut és un element fixat en el moment de la concepció del sistema, per la qual cosa llur permanència és fonamental. A partir d'aquest es deriva la Séquia Major, que continuant les línies topogràfiques paral·leles al riu creà la pendent suficient per a regar parcel·les entre ambdues marges de domini de l'aigua, la Séquia Major i el riu.

Entre l'assut del Vinalopó i la casa-partidó trobem una sèrie de petites parcel·les allargades i estretes abandonades en una sèrie de tres-quatre pisos, de forta pendent, que podrien constituir un regadiu paral·lel al riu. Aquest podria ser l'espai explotat pel veïnat de Hammām Biyār, però cal una recerca des de l'arqueologia hidràulica, com ja s'ha fet a molts indrets del que va ser Xarq al-Andalus. Un cas que pot orientar la investigació és la recerca de Piera Roig (1998) feta a la veïna alqueria d'Agres amb sistemes de fons de rambles de reduïda dimensió –al voltant d'una hectàrea– similars al nostre.

³ Burns (1990: I, 121-122) considera que la torre de Montcada, a la comarca de l'Horta Nord, incloïa set alqueries, i les 1.147 persones trobades

per Jaume I a dins dels seus murs són de totes set alqueries. López Elum (1994: 270) en un estudi arqueològic de l'alqueria andalusina

de Bofilla –a la comarca del Camp de Túria– parla de 80 cases en el moment de màxima concentració demogràfica.

Aigua argentada de la Sèquia Major del Vinalopó al tram de l'antiga horta andalusina, 2008.

3. L'Horta Vella i la primera expansió feudal

La permanència de les unitats hidràuliques (séquia mare, sequiols, partidors, basses...) i la perseverança de la comunitat per a mantenir-les no eliminen les possibles tendències a una variació o expansió de l'espai hidràulic. L'elaboració de l'espai «*prevé, también, las posibles, si las hubiese, direcciones de crecimiento*» (Barceló, 1989: XXVI). Aquestes addicions són discernibles.

És opinió que el canvi de l'estructura social i del mode de producció que va generar el sistema hidràulic pot adaptar l'espai a nous objectius. Per exemple, al llarg de la Baixa Edat Mitjana valenciana les comunitats camperoles andalusines perderen autonomia en la gestió i control del procés de treball, i aquesta es traslladà a la noblesa feudal o a rendistes.

Per al cas de Banyeres de Mariola disposem del plet i la sentència de 1382 sobre l'aprofitament i distribució de les aigües del riu Vinalopó entre diverses comunitats que pot donar-nos informacions sobre la situació del regadiu andalusí després del procés de colonització feudal. S'acorda que:

lo senyor, senyoria del dit loch de Banyeres e homens habitants en aquell

poden e han ller e facultat de pendre e puxen e prenguen e hajan em per tots temps d'açí avant abbs lur e de regar, usar e remprar totes les terres e posesions lurs que son de regadiu e ques regaven e son o eren acostumades regar axí en temps de sarrahins com de xpistians dins e en lo terme e territori del dit loch de Banyeres situades⁴.

La primera qüestió que cal destacar és la presència del senyor feudal, Pere d'Artés, que dirigeix i participa en la gestió, variació i lluites per l'expansió del regadiu de Banyeres de Mariola. Això significa que la noblesa feudal dirigeix el procés productiu amb una clara finalitat: augmentar les rendes, en contraposició a l'anterior comunitat clànica que pretenia la reproducció social i no hi havia una pressió exterior d'altres classes socials per a extraure un excedent agrari o dirigir el procés de treball. Segonament, destaquem de la citació les referències a l'estat del regadiu a l'època andalusina i a la posterior cristiana. Atés el text de la mateixa sentència de 1382, uns dels objectius dels àrbitres era que «al cap del dit rech fosen meses e ficades fites». A partir dels senyals clars i precisos dels límits del regadiu, considerem que amb molta probabilitat l'espai originari de Hammâm Biyâr fou ampliat pels feudals,

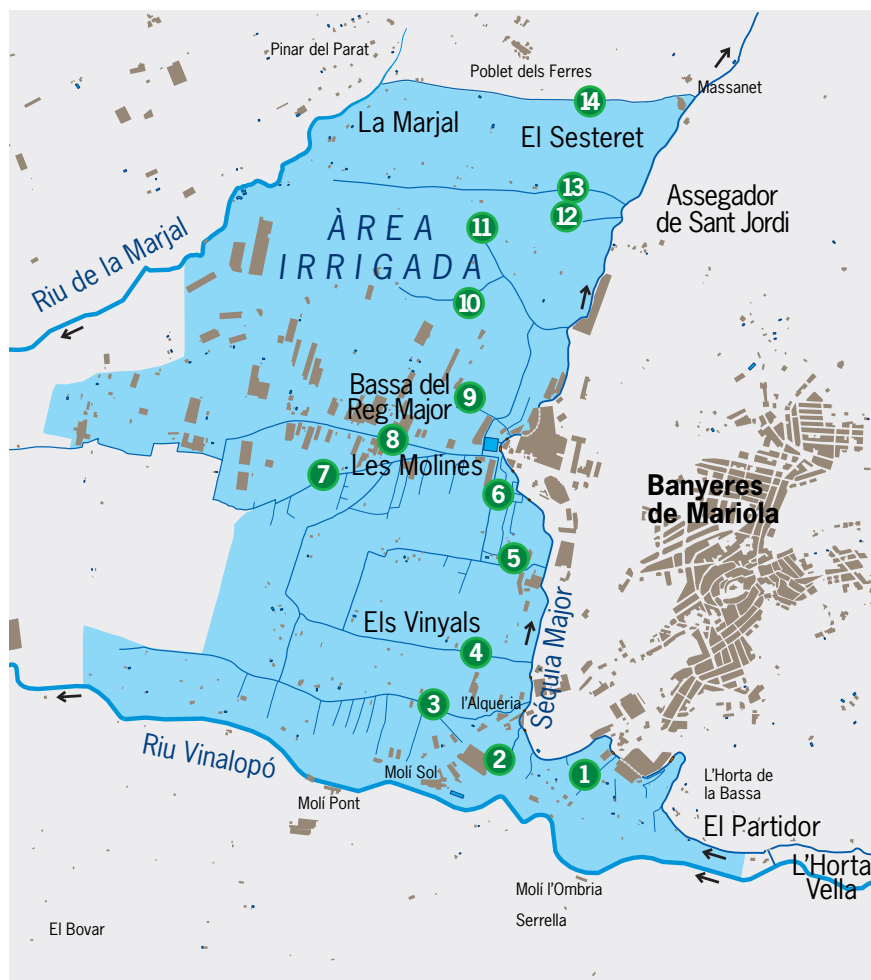
tot continuant les línies d'expansió considerades en el moment del disseny: una prolongació de la séquia major separant-se lleugerament del riu, després de creuar les roques de l'actual partidor, i formant-se un espai en forma de ventall. Vegem que s'anomena una basa («la font de la bassa»), la qual pot ser el molló que diferencia el sobirà reg andalusí i el nou jussà reg cristià.

Soler Molina (2003: 41) indica que Serrella es despoblà abans de 1277 i que l'aljama de Hammâm Biyâr possiblement fugí el 1430 i la colònia cristiana de vint o trenta famílies es mantingué entre els segles XIII i XV. No sabem si en un moment de conflictes socials greus, de tensions entre el senyor feudal i l'aljama, o en un moment de secessió entre la comunitat de tradició musulmana i l'arribada de un col·lectiu cristià, es creà un nou espai irrigat per a la colònia cristiana. No és l'únic cas de segregació productiva entre les comunitats musulmana i cristiana. Per als casos de Novelda i Elx, en diferents graus urbans, està documentada tal segregació (Pérez Medina, 1997).

Centúries després la toponímia i la documentació ens parlen d'aquests espais hidràulics. Actualment, en els mapes municipals i turístics apareix el topònim Horta Vella després de l'actual partidor de les aigües, quan l'extensió de l'àrea regada s'amplià.

⁴ Arxiu Municipal de Bocairent: Pergamins, núm. 33.

Però la documentació històrica evidencia que l'Horta Vella es localitza entre l'assut i el Partidor. Les Ordenances del Reg Major del Vinalopó de Bocairent redactades a les darreries del segle XIX, en l'article segon descriu que hi ha una «*acequia de tierra y mamposteria que las conduce [les aigües] hasta la casita partidor construido en término de Bañeres al extremo de la llamada Huerta Vieja*». Entre 1847 i 1851 es desenvolupà un plet pel reg de l'Horta Vella. El 13 de març de 1847 l'Ajuntament de Banyeres de Mariola recorda «*que en las tierras conocidas con el nombre de Huerta Vieja que son las que se hallan desde la Casita partidor para arriba, no se riegue nunca más que con una fila ó sea un hilo de agua*»⁵. Quan Biar denuncia el 30 d'abril de 1850 l'ús fraudulent de l'aigua al reg de l'Horta Vella, els regidors de Banyeres de Mariola contesten que és un costum antic i remunten l'ús discrecional de l'aigua per a l'Horta Vella a l'època de la sentència de 1459⁶. La immediata resolució del governador civil provincial prohibint el reg, provocà l'abandonament d'aquest espai irrigat. En els documents històrics està clara la localització de l'Horta Vella abans del Partidor, és a dir, la possible horta andalusina. Després del Partidor trobarem l'ampliació cristiana medieval.

Itinerari de la Séquia Major del Vinalopó i sequiols de derivació, amb els espais de domini per a la irrigació.

⁵ [A]rxiu del [S]indicat de [R]eg de [B]anyeres de [M]ariola: Estatuts i Ordenances, exp. 61.

⁶ ASRBM: Plets, exp. 137. Vegeu sobre aquest plet Valero Doménech et alii, 1986: 158-159.

4. L'expansió definitiva des de 1459: el Reg Major

Després d'un temps de conflicte entre les comunitats sobiranes i les jussanes (Banyeres de Mariola, Bocairent, vall de Beneixama i Biar) la sentència de 1459 emesa pel rei Joan II va establir un nou repartiment i condicions d'accés a l'aigua del riu Vinalopó entre els diferents col·lectius. Pel que fa a la superfície del regadiu de Banyeres de Mariola, aquest acord va comportar un destacat canvi en l'expansió definitiva de l'àrea hidràulica, de igual manera que significà el naixement del reg del Collado a Bocairent. El capítol segon de la sentència arbitral de 1459 diu que l'aigua del Vinalopó pot ser utilitzada per a «regar, usar e emprar totes les terres e possessions lur que són o poden ésser de regadiu e o que's regarien e són e eren acostemades regar, es podien o poden regar, axí en temps de sarrayns com de christians». Això vol dir que la nova séquia construïda per a regar les terres baixes del Collado i de la Marjal –el nou reg del Collado– al terme de Bocairent, així com la creació del Reg Major de Banyeres de Mariola tenen garantida la seua legalitat.

Les restriccions imposades l'any 1382 a Banyeres de Mariola per a l'ampliació de l'espai irrigat són eliminades l'any 1459

quan intervingué en la lluita per l'aigua una vila reial important a la comarca, Bocairent.

L'ampliació es fa prolongant la Séquia Major a l'oest de la vila, separant-se perpendicularment del llit del riu Vinalopó. Possiblement aquesta ampliació integra l'horta cristiana de la primera transformació medieval. Considerem que les sèquies numerades de l'1 al 5 podrien regar l'espai d'aquella primera expansió feudal. Ara, després de la sentència de 1459, es construeix un nou contenidor d'aigua, la coneguda com Bassa del Reg Major, i a partir d'ella es crea un nou espai irrigat. A més a més, la Séquia Major continua el seu recorregut dins del terme de Bocairent per a construir una nova xarxa de sèquies que reguen la nova horta del Collado a partir del coll de Sant Antoni. No coneixem si la bassa de Banyeres de Mariola va ser construïda en el segle XV, quan s'expandia la xarxa de sèquies. Sí que sabem que en un Consell general celebrat el 9 de maig de 1613 a la vila de Bocairent, el jurat en cap proposa fer una «Bassa al Collado per a que millor es puxa regar y aumentar dit rech»⁷. La concepció de l'ampliació havia previst, si hi calia, fer la bassa.

Per al cas de Banyeres de Mariola, la Bassa del Reg Major és una fita destacada en l'organització del nou espai hidràulic. L'article quart de las *Ordenanzas para el buen*

*gobierno del Riego Mayor de la villa de Bañeras llamado también del Vinalapó de 1894*⁸ diu al respecte:

El riego de Vinalapó se halla dividido en dos denominaciones, riego de la acequia y riego de la Balsa. El primero da principio en la casita Partidor y propiedad de D. José María Vidal Ribera y concluye al linde del término de Bocairente en la propiedad de D. Felipe Ferre Sanchis. El segundo principia a la salida de las aguas de la citada balsa en la propiedad de D. José María Belda Belda y finaliza en la partida del Sesteret, en la propiedad de don Francisco Calabuig Calatayud, siendo ambos riegos simultáneos en cada una de las tandas.

Una altra fita destacada en la nova xarxa de reg és el Partidor. L'actual edifici data de les primeries del segle XX⁹. Desconexim si en el segle XV es va construir la caseta del Partidor, però en la sentència es diu que l'aigua circula «a la dita vall de Benixama per lo escorredor que es e està al cap de la dita orta jus los molins de Banyeres». De igual manera que cal deixar circular dues teules d'aigua per la séquia vers la dita vall de Beneixama quan el torn corresponga a Banyeres i Bocairent.

⁷ ARV: Reial Audiència, Escrivanies de Cambra, any 1758, exp. 115, full 855.

⁸ ASRBM: Estatuts i Ordenances, exp. 58.

⁹ Al fons documental de l'arxiu de la Comunitat del Reg Major es conserven dos expedients de 1911 amb interessants memòries i plànols sobre la reconstrucció de la caseta partidor (ASRBM:

Projectes, exp. 264. Cartografia, exp. 269). Els uns hi són signats per l'enginyer Próspero Lafarga, que treballa al mateix temps en la reconstrucció i recuperació del pantà d'Elx.

S'entén, en conseqüència, que cal fer un partidor per a dividir les aigües. Les primeres notes documentals que trobem sobre el Partidor són del conflicte entre Banyeres de Mariola i Bocairent de principi del segle XVII sobre el repartiment de l'aigua de la Séquia Major. La descripció que es fa del Partidor en un reconeixement fet pels representants de Biar, Bocairent i Banyeres de Mariola el 26 de gener de 1612 és bastant eloqüent:

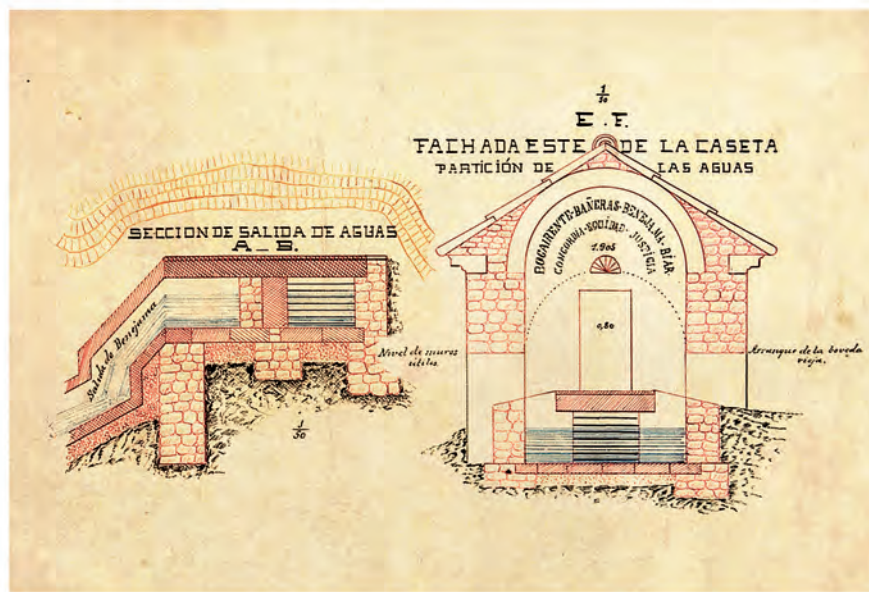
[...] posada la post en lo partidor que discorre la aygua per a la vila de Biar la qual post te una mossa baix en mig quadrat prolongat per hon discorre aygua de dos teules de mijja fila real los dies de la tanda de la vila de Bocayrent y Banyeres y medida dita aygua de la tanda de la vila de Bocayrent y Banyeres y medida dita aygua que ix per dita mossa de la post han trobat que discorre aygua de dos tersos de fila real [...] y havent medit l'aygua que discorre per lo forat de dita post que es diu de les dos teules an trobat medida dita aygua aver mijja fila real de aygua [...]¹⁰

No es fa menció a una edificació, però clarament es descriu el procediment per a la distribució de les tandes i les files d'aigua

al Partidor. És a dir, l'existència d'unes infraestructures per a dividir l'aigua que arriba per la Séquia Major al Partidor i l'evidència d'una clau, manifesten la possibilitat de la caseta Partidor¹¹.

El lloc de la caseta Partidor és una fita bàsica en el sistema hidràulic. Com ja hem esmentat adés, els elements hidràulics ocupen una ubicació que es mantindrà al llarg de la història del

agrosistema, sempre que aquest no patisca un cataclisme. L'assut, la Séquia Major, els molins, les bases, els sequiols, els partidors... són elements que amb diferents materials mantindran la mateixa ubicació; amb lleugeres correccions puntuals. El lloc de la caseta Partidor es situa en un punt estratègic entre l'antic reg andalusí, la primerenca ampliació cristiana i la definitiva expansió moderna.

Fragment del plànol realitzat el 1905 per l'enginyer Próspero Lafarga.

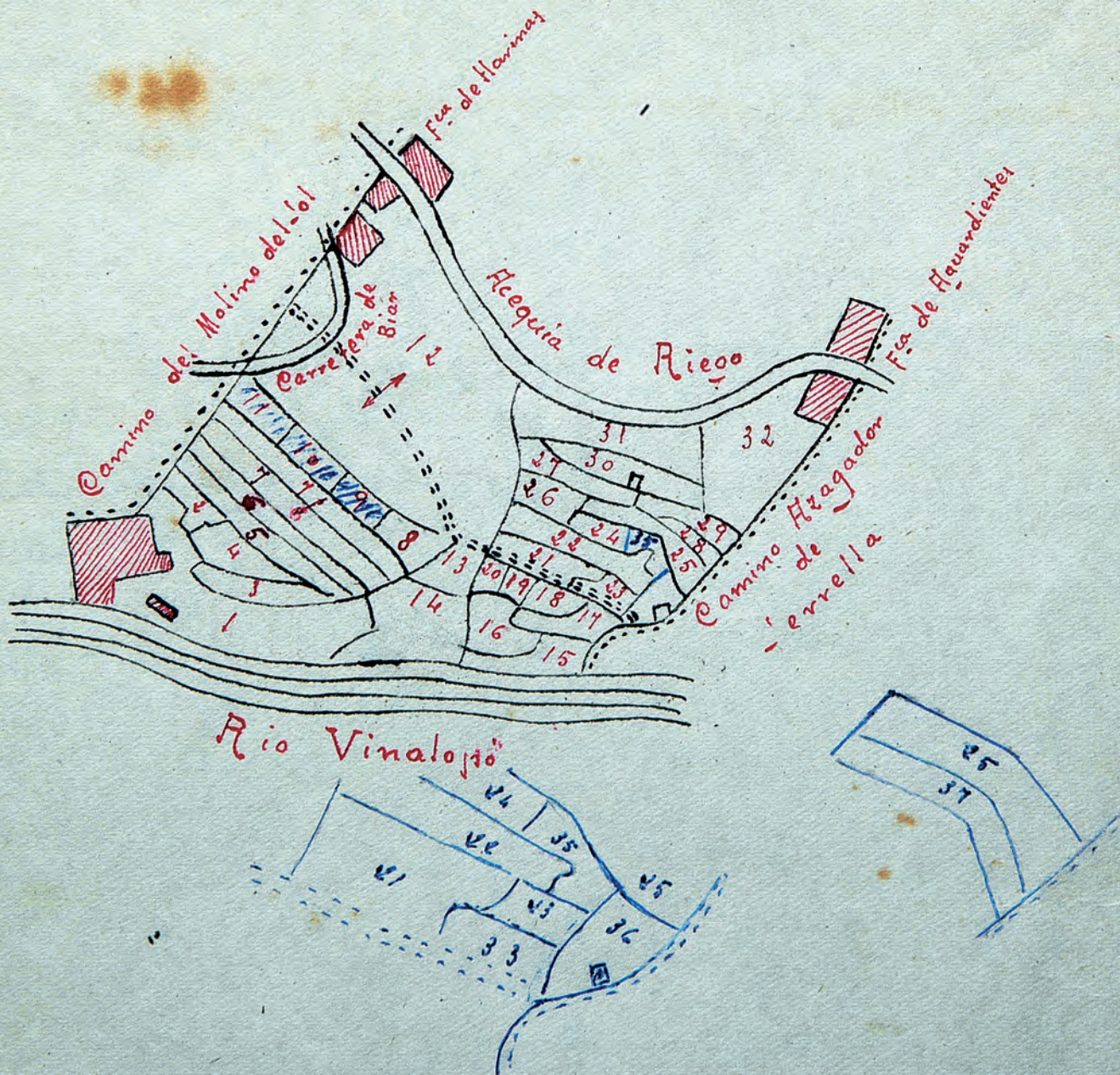
¹⁰ ARV: Reial Audiència, Processos de Madrid, lletra B, núm. 164, any 1609, fulls 200-200t.

¹¹ Un nou plet obert el 6 de febrer de 1756 entre les viles de Bocairent i Banyeres de Mariola és per la clau comuna de la caseta partidor. Recorda el síndic de Bocairent que una clau la

posseeix Biar i l'altra hi era en un convent d'Alfara, però des de la Guerra de Successió la reté Banyeres de Mariola. (ARV: Reial Audiència, Escrivanies de Cambra, any 1756, exp. 104).

Per a saber-ne més

- M. ARDIT LUCAS et alii (2001): *El País Valencia en el cens d'Aranda (1768)*. Valencia.
- M. BARCELÓ PERELLÓ (1989): «El diseño de espacio irrigados en al-Andalus: un enunciado de principios generales», en *El agua en las zonas áridas: Arqueología e historia. I Coloquio de Historia y Medio Físico*. Almería; volum I, p. XV-XXI.
- (1995): «Saber lo que es un espacio hidráulico y lo que no es o al-Andalus y los feudales», en J.A. GONZÁLEZ ALCANTUD i M. GONZÁLEZ DE MOLINA (eds.), *El agua. Mitos, ritos y realidades*. Barcelona, p. 240-254.
- R.I. BURNS (1990): *L'Islam sota els croats*. 2 volums, València.
- J. CASTELLÓ (1783/2000): *Descripción geográfica del Reyno de Valencia formada por corregimientos por Don Josef Castelló, de la Real Academia de la Historia*, ed. a cura de J.B. CODINA BAS. València.
- J.E. CASTELLÓ TRAVER (1978): *El País Valenciano en el censo de Floridablanca (1787). Análisis demográfico. Organización y presentación de los datos*. València.
- A.J. CAVANILLES (1795-1797): *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*. 2 volums, Madrid (1987: València, facsímil).
- R. DOMÉNECH DOMÍNGUEZ (1999): «El partidor del agua. Riegos del Vinalopó», revista *Festes de Moros i Cristians en honor de Sant Jordi*, p. 127-130. Banyeres de Mariola.
- T.F. GLICK (1988): *Regadío y sociedad en la Valencia medieval*. València.
- (1995): «Arthur Maass y el análisis institucional del regadío en España», en *Arbor CLI*, 593 (maig, 1995). Madrid, p. 13-33.
- P. GUICHARD (1976): *Al-Andalus. Estructura antropológica de una sociedad islámica en Occidente*. Barcelona.
- P. LÓPEZ ELUM (1994): *La alquería islámica en Valencia. Estudio arqueológico de Bofilla. Siglos XI al XIV*. València.
- J.F. MATEU BELLÉS i J. MARCO SEGURA (1996, e.p.): «Canals de reg a la València medieval», *De la societat islàmica a la feudal. Vint anys d'al-Andalus*. València-Granada.
- J. PASCUAL I SELLÉS (2004): *La agricultura de Banyeres de Mariola, 1589-1658: el terç-delme*. Banyeres de Mariola.
- T. PÉREZ MEDINA (1997): «Dinamismo y continuidad en los espacios hidráulicos de las comarcas del Vinalopó (1500-1836)», AUTORS DIVERSOS, *Agua y territorio. I Congreso de Estudios del Vinalopó*, Petrer i Villena, p. 35-70.
- (1998): «Lluites històriques per l'aigua al sud del País Valencià», *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, xiii: 29, p. 121-137.
- (2000a): «Enriquets i desposseïts. La propietat de l'aigua al Bocairent modern», *Alba. Revista d'Estudis Comarcals de la Vall d'Albaida*, 15, p. 53-65.
- (2005): «Conflictes pel recursos hídrulics del riu Vinalopó als segles XIV-XVIII», *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, xx: 51, p. 437-456.
- A. PIERA ROIG (1998): «Los sistemas hidráulicos de la alquería de Agres (Alacant)», *Recerques del Museu d'Alcoi*, 7, p. 161-171. Alcoi.
- A. SOLER MOLINA (2003): *Banyeres y Serrella en época medieval*. Banyeres de Mariola.
- A. SOLER MOLINA i J.A. FERRE PUERTO (2003): *Història de la vila de Bocairent*. Bocairent.
- R. VALERO DOMÉNECH et alii (1986): *Banyeres. Estudio histórico-geográfico y cultural de la villa*. Banyeres de Mariola.

Les séquies valencianes: un patrimoni a preservar

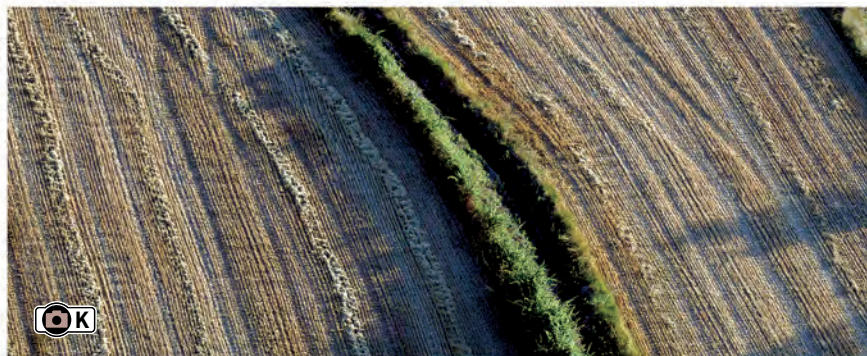
*A Juan Castelló Mora,
pioner de la recuperació
del patrimoni hidràulic valencià*

Luis Pablo Martínez*

Deu anys abans, només deu anys abans, una exposició com la que, amb el títol «Les séquies. Arquitectura de l'aigua de Banyeres de Mariola», organitzà l'Ajuntament de Banyeres de Mariola durant l'últim trimestre del 2008, hauria estat considerada una veritable raresa, si no ja una excentricitat. Ara, però, són cada vegada més els municipis valencians que promouen la identificació, la protecció i la posada en valor de les seues xarxes tradicionals de regadiu, amb la participació activa de les altres administracions, de les universitats, dels col·lectius cívics de defensa del patrimoni i, cada vegada més, dels propis regants.

Els vells canals de reg i les hortes per ells regades comencen a ser reconeguts com a béns a preservar pels seus valors culturals i ambientals. El procés de patrimonialització de les séquies ha sorgit com a reacció davant l'amenaça d'extinció de la nostra cultura tradicional de l'aigua.

La seqüència destrucció / patrimonialitza-

La Séquia Major a l'alçada de Massanet, 2008.

ció constitueix un principi capital de la gènesi i l'evolució del modern concepte de patrimoni cultural. Així, l'ètica de la conservació del patrimoni sorgí a finals del segle XVIII a la França de la Revolució, com a reacció contra els excessos en la destrucció dels símbols de l'Antic Règim. De manera semblant, la lluita per la preservació del patrimoni industrial s'inicià a l'Anglaterra de mitjan segle XX, quan el canvi del model econòmic impulsà la demolició generalitzada d'immobles assenyalats del passat industrial. I fou un Japó ferit en el seu orgull per la derrota en la Segona Guerra

Mundial i la posterior ocupació per forces aliades qui, en la dècada dels cinquanta, impulsà per primera vegada la patrimonialització de les tradicions, donant origen a la idea de patrimoni cultural immaterial, actualment en plena efervescència.

A diferència dels casos assenyalats, però, la patrimonialització de les séquies valencianes es caracteritza per haver-se iniciat amb un cridaner desfasament respecte a l'inici del procés d'aniquilació del regadiu tradicional valencià. Un desfasament que es computa en dècades.

* Luis Pablo Martínez és llicenciat en Geografia i Història, especialitat Història Medieval, per la Universitat de València, DEA en Història Moderna per la mateixa universitat i DEA en Història de l'Art per la Universitat de Múrcia.

En efecte, la destrucció i el deteriorament físic dels nostres sistemes tradicionals de regadiu, ja siga per acció –invasió de les hortes històriques per les poblacions–, per omissió –abandonament de l'agricultura– o per la seua desvirtuació –col·locació de tubs als canals de reg; contaminació de les seues aigües– no és un fenomen recent. La pèrdua i les transformacions empobridores dels nostres paisatges tradicionals de l'aigua començaren a fer-se notar als anys seixanta del segle passat, quan s'inicià l'onada de desenvolupisme en què continuem instal·lats. Les ciutats del litoral industrial començaren a escampar-se com una taca d'oli i a atraure els joves dels pobles de l'interior; les hortes històriques periurbanes es fragmentaven i cedien grans superfícies al ciment, el formigó i l'asfalt; i els cabals de les seues séquies s'enterbolí pels vessaments incontrolats de les indústries i dels nous barris. En paral·lel, a l'interior, començaren a veure's camps i canals de reg abandonats.

¿Per què, doncs, l'arrancada del procés de patrimonialització de les séquies valencianes s'ha demorat quasi mig segle respecte a l'inici del seu procés d'extinció?

L'anàlisi comparativa ens ofereix algunes claus.

Al cor dels Estats Units d'Amèrica, les comunitats hispano-mexicanes de la conca alta del Río Grande subministren el model més acabat de conscienciació, compromís i acció cívica en favor de la salvaguarda de

les séquies en el món desenvolupat. A Nou Mèxic, són les comunitats de regants –i no altres actors socials– les que lideren la lluita per la conservació de les séquies. El ventall d'accions que en promouen és amplíssim, des de l'estudi multidisciplinari dels valors del regadiu tradicional fins la proposta de millores en la normativa de tutela, tot passant per la capacitat dels *parciantes* –denominació autòctona dels agricultors-regants–, el màrqueting dels productes tradicionals, la difusió dels valors de la cultura tradicional de l'aigua, l'acció judicial i la protesta pública. A la pressió dels mercats de l'aigua emergents i dels grups que els promouen, l'opinió pública de les contrades afectades ha oposat una ideologia conservacionista construïda i sostinguda pels mateixos regants tradicionals. A hores d'ara, la tenacitat dels *parciantes* ha aconseguit que les lleis i els tribunals federals i estatals reconeguen i emparen les séquies com a tresors culturals, i les séquies es beneficien de programes públics d'ajudes per a la seua conservació i promoció.

Arribar a eixa situació ha costat mig segle d'esforços als regants hispano-mexicans. Hom podria pensar, doncs, que la situació a Nou Mèxic és semblant a la valenciana. Però no ho és.

A Nou Mèxic, l'extinció de les séquies tradicionals s'inicià amb l'impacte del colossalisme hidràulic, en temps del *New Deal* de Roosevelt, i la reacció els *parciantes* va ser immediata. Al cor del

Sudo-est dels Estats Units, el que ha costat mig segle d'esforços és aconseguir que els valors de les séquies foren considerats i respectats en l'esfera pública; però l'oposició a un hidraulisme que menysprea i aniquila la cultura tradicional de l'aigua va ser immediata.

Per contra, en terres valencianes, la resistència dels llauradors –i d'altres– a la destrucció de les hortes històriques començà dècades després del desferment del procés d'extinció. Les lluites i les resistències, aïllades i inconnexes, només començaren a fer-se sentir ben entrada la dècada dels huitanta del segle passat. Malgrat l'actual constitució de plataformes cíviques de defensa de la cultura tradicional de l'aigua per totes les conques hidràuliques valencianes, els llauradors compromesos amb la preservació de les séquies encara són una minoria; i si no ho són, la seua veu no ha aconseguit imposar-se a la d'aquells que titllen d'ineficaços els nostres sistemes tradicionals de reg, o que, simplement, defensen la plantació de pilars –d'edificis– en lloc de d'hortalisses. La situació no és tan dramàtica com fa una dècada –n'hi ha, cada vegada més, llauradors conscients i orgullosos del que representa la cultura de la que són dipositaris, i organitzacions agràries compromeses amb el manteniment de les hortes històriques–, però els llauradors valencians estan lluny de compartir unànimement un credo conservacionista.

¿A què obeeix, doncs, l'intens compromís dels *parciantes* noumexicans amb les seues séquies? ¿Per què els nostres llauradors no han reaccionat de la mateixa manera davant l'extinció del regadiu tradicional? La resposta sembla clara: a Nou Mèxic, les xarxes de canals de reg són quelcom més que un sistema de subministrament d'aigua. Les comunitats de regants, democràtiques i autogestionàries com les nostres –no debades també descendeixen de les comunitats de regants andalusines–, contribueixen decisivament al manteniment de la cohesió de les poblacions. La seua lluita per la preservació dels drets històrics bloqueja l'erosió d'un dels pilars de la comunitat local: l'aigua. Defensant la seua aigua i la seua terra, defensen la integritat del grup local i la seua identitat cultural. Les séquies noumexicanes estan revestides, doncs, d'un fort valor identitari, per la qual cosa la comunitat que se'n beneficia no les avalua en simples termes economicistes o enginyerils.

Per als noumexicans, els paisatges de les séquies són paisatges sagrats. Per als valencians, només són espais productius.

Avaluades únicament en termes productivistes, les nostre séquies han estat jutjades i condemnades per balafiar l'aigua. El maridatge contra natura entre desenvolupisme, ecologisme i ideologia de progrés, envernissat de científisme quantitativista, ha construït un discurs molt potent, que ha estat capaç de

concitar entre nosaltres un sorprenent consens social, amb l'entusiasta adhesió d'administracions, promotors, polítics, ecologistes, agricultors, i no pocs experts universitaris.

L'aclaparador predomini dels discurs productivista –enginyeril o economicista– contribueix a explicar la manca de resistència dels llauradors valencians davant l'onada exterminadora dels vells canals de reg. Com també explica la passivitat de la resta de la societat –gairebé absoluta fins els anys huitanta– davant el fenomen. Del camp només

interessa la seua rendibilitat. La substitució de les séquies pels tubs és cosa del progrés: inevitable, doncs. L'opinió pública, captivada per un ecologisme perversament instrumentalitzat per les forces del desenvolupisme, acusa els nostres regants tradicionals de balafiadors de l'aigua. La reacció habitual dels llauradors, en un context de deteriorament continuat de la renda agrària i de manca d'accions públiques de suport, ha estat racional i justificable: confiar en el progrés científic i tecnològic i instal·lar tubs, o fer caixa i plegar.

Reg a manta del cultiu de la Xufa a Alboraya.

Al capdavant, però, és la manca de valor identitari de les séquies la que explica aquesta situació. Tal vegada no compten amb ell, des d'una òptica camperola, perquè a les hortes subsistí durant massa temps la memòria de la coerció feudal i de l'explotació burgesa que la seguí. O per la connotació negativa que encara hui en dia arrossega l'ofici d'agricultor, herència de més rància mentalitat medieval. O perquè la ideologia del progrés, compartida per dretes i esquerres, ha considerat durant massa temps l'agricultura com a un sector a minoritzar i transformar. O perquè als urbanites actuals els molesten les olors de les hortes, ja siguin els olors tradicionals –el dels camps adobats– o els olors de la Modernitat –el de les séquies transformades en clavegueres a cel obert per l'urbanisme salvatge–. Però el fet és que, fins fa ben poc de temps, ni la identitat dels llauradors com a col·lectiu, ni la identitat local dels nostres pobles, ni la identitat comuna del poble valencià trobava el seu fonament en les séquies i les hortes històriques, més enllà d'un grapat de llocs comuns descontextualitzats; la qual cosa no deixa de ser sorprenent, a la vista de la contribució de les séquies a fer de nosaltres el som, i de les lloances dels experts estrangers que, durant el segle XIX i començaments del XX, visitaren les nostres hortes per a millorar els projectes hidràulics als seus països i a les seues colònies.

Si les séquies haguessen posseït valor identitari, la resistència a la destrucció del

regadiu tradicional hauria estat immediata i universal, des del punt de vista geogràfic i social: i no fou així. Que l'exterminació de les hortes històriques començara en ple règim franquista no justifica la manca d'oposició: la resistència era possible, com fa palès la defensa del Saler pels ciutadans de València a començaments dels anys setanta.

Si les séquies haguessen posseït valor identitari, potser a hores d'ara comptaríem amb hortes històriques que haurien estat protegides abans, fins i tot, de les primeres amenaces del desenvolupisme. Cal recordar, en aquest punt, que la identitat dels pobles sovint s'expressa en la seua identificació cultural amb determinats paisatges. La identificació cultural és un poderós mecanisme de patrimonialització; tan poderós, que pot impulsar la salvaguarda de determinats béns sense que cap amenaça gravite sobre ells. Recordem, a tall d'exemple, que van ser uns joves Estats Units, il·lusionadament compromesos amb la creació d'un imaginari col·lectiu propi, els pioners en la protecció patrimonial de determinats paisatges naturals, seleccionats per la seua grandiositat.

Conjectures a banda, el fet és que la destrucció del regadiu tradicional avança a bon ritme, i la reacció arriba una mica tard, quan nombroses hortes històriques es troben es un estat terminal. La manca de valor identitari ha fet que el camí cap a la seua protecció siga llarg i penós. En lloc de construir el discurs conservacionista –conscientment o inconscientment– sobre

el més ferm, mobilitzador i integrador punt de partida, el valor identitari, l'anem construint molt a poc a poc, per juxtaposició dels valors culturals i ambientals que se'n van exhumant. Valors que, a més a més, solen ser identificats i defensats per persones i col·lectius aliens a la realitat agrícola, i que amb dificultats troben qui els escolte entre els llauradors, sense els quals cap protecció no tindria sentit.

Tanmateix, no és tard del tot, i hi ha clars símptomes de canvi. L'evidència sobre els múltiples valors del regadiu tradicional ha estat ja àmpliament posada de manifest. Les publicacions d'historiadors, geògrafs, arquitectes, etnòlegs i biòlegs creixen a un ritme exponencial des dels anys noranta; els col·lectius ecologistes locals reconeixen i defenen, juntament amb els grups de salvaguarda del patrimoni cultural, el valor de les séquies tradicionals; i els pronunciaments conservacionistes comencen a obrir-se pas en el discurs oficial. No debades, el legislador valencià establí amb rotunditat al paràgraf 6 de l'article 22 de la Llei 4/2004, de 30 de juny, de la Generalitat, d'Ordenació del Territori i Protecció del Paisatge, que «l'horta de la Comunitat Valenciana, com a espai d'acreditats valors ambientals, històrics i culturals, ha de ser objecte de protecció».

La protecció patrimonial d'elements de la nostra cultura tradicional de l'aigua i l'atorgament d'ajudes públiques per a la seua restauració segueixen així mateix una trajectòria ascendent.

Que estem davant d'un possible punt d'inflexió en la història del nostre regadiu tradicional, fins dates ben recents irremissiblement condemnat a l'extinció, ve també il·lustrat pel reconeixement del singular valor patrimonial d'alguns dels susdits elements per la UNESCO, a proposta dels poders públics valencians. Així, l'any 2000, el Comitè de Patrimoni Mundial proclamà explícitament l'especial interès d'un dels nostres mil·lenaris sistemes de regadiu, el de la Séquia Major d'Elx, en un dels criteris que justificaren la inscripció del Palmerar en la Llista del Patrimoni Mundial; i, amb certesa, en breu comptarem amb el Tribunal de les Aigües de l'Horta de València inscrit en la Llista Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat.

Al darrere d'aquesta inflexió n'és la ciutadania. La mobilització ciutadana és cada vegada major, més visible i més coordinada, particularment a l'horta de València, la Ribera del Xúquer i la del Baix Segura, on té lloc amb una major cruesa el xoc entre conservacionisme i desenvolupisme. Fets com la signatura per més de 117.000 persones de la Iniciativa Legislativa Popular per a l'aprovació d'una Llei Reguladora del procés d'Ordenació i Protecció de l'Horta de València com a espai natural protegit, promoguda per la plataforma Per l'Horta, posen de manifest que la població valenciana resident en les urbs té interès per la preservació dels cinturons d'hortes històriques.

I, el que és més important, molts llauradors, farts de l'acusació de malgastadors de l'aigua, comencen a alçar la veu amb orgull, en defensa la cultura de la que són dipositaris. Els productors agraris veuen, a més a més, que el reconeixement patrimonial de les séquies pot ajudar a establir marques de qualitat afavoridores de la comercialització dels seus productes, i que el creixent interès social per les hortes històriques pot incrementar la seua renda de la mà del desenvolupament de l'excursionisme i el turisme cultural i ecològic. I les

organitzacions agràries promouen l'aplicació de conceptes innovadors, com ara el de custòdia del paisatge, d'importància estratègica per a la conservació de l'agricultura en un entorn desenvolupat com el nostre.

És en aquest context que iniciatives com la de l'Ajuntament de Banyeres de Mariola resulten ser tan oportunes. La geografia i la història dels nostres pobles ha estat determinada per les séquies, per la qual cosa el municipi constitueix un àmbit privilegiat per a l'impuls de la seua salvaguarda.

Tribunal de les Aigües de l'Horta de València, 2008.

I són en bona mesura les viles de l'interior valencià, on millor es conserven les velles xarxes hidràuliques, les que més tenen a guanyar amb la seua protecció i revitalització. Banyeres de Mariola, a més a més, compta amb un avantatge estratègic, per haver estat un municipi capdavanter en la recuperació de la nostra cultura tradicional de l'aigua. La protecció eficaç de les nostres regadius tradicionals requereix disposar d'eines epistemològiques i metodològiques esmolades, així com d'una base empírica de referència. I la publicació que el lector sosté en les mans demostra que el capital humà vinculat al Museu Valencià del Paper està més que capacitada per a dur a terme la tasca d'identificació sistemàtica del patrimoni hidràulic de Banyeres, i de posar els fonaments de la seua protecció i valorització.

En efecte, els treballs reunits en aquest volum posen clarament de manifest molts dels valors que fonamenten la necessitat de la preservació de les séquies de Banyeres de Mariola –fonamentalment, els de tipus històric, arqueològic, geogràfic i etnològic–; fan per primera vegada una identificació sistemàtica dels elements immobles que formen part integrant del sistema de regadiu tradicional; se n'aporta una cartografia que no pot ser qualificada sinó com a valuosíssima, pel seu grau de detall; i es recull la veu dels regants, que, a més de reflectir la complexa situació del regadiu tradicional en l'actualitat, ens mostra la riquesa de la dimensió intangible vinculada a

la xarxa física de canals de reg: vocabulari, usos i costums, ordenances, etc.

La identificació, la protecció i la posada en valor del sistema de regadiu vertebrat per la Séquia Major del Reg, i dels altres testimonis de la cultura tradicional de l'aigua del terme, com ara els nombrosos alcavons que perforen les costeres, els imponents molins del Vinalopó o les singulars sèries, contribuïran tant a l'enfortiment de la identitat local, mitjançant el rescat i la valorització d'una part fonamental de la història de Banyeres, com a la potenciació d'una economia diversificada que incorpore amb decisió l'explotació del turisme cultural i ecològic.

Banyeres té en el riu Vinalopó el millor camí per a endinsar-se en el Parc Natural de la Serra Mariola: un històric camí quallat d'espectaculars fites del patrimoni hidràulic valencià, emmarcat per un paisatge verd i encisador, i dominat per un airós castell, que constitueix la millor garantia per a una experiència turística positiva. Banyeres, sens dubte, serà encara més la porta de la Mariola quan haja aconseguit la protecció i posada en valor del seu patrimoni hidràulic, per a ús i gaudi dels veïns de Banyeres i dels visitants que s'hi acosten.

En aquest punt, només em cal felicitar de nou la corporació municipal per sumar-se al grup de municipis valencians que lideren el moviment per a la salvaguarda de les nostres séquies, i instar a l'Ajuntament, els regants i la societat civil de Banyeres de Mariola a perseverar en l'obra iniciada.

Bibliografia i documentació

- BOIRA, Josep Vicent (coord.). «L'Horta: el paisatge de la memòria». *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, 47 (2007).
- CABREJAS, Mara, i GARCÍA, Ernest. *València, l'Albufera, l'Horta: Medi Ambient i Conflictes Socials*. València: Universitat de València, 1997.
- CANDIDATURA UNESCO del Consejo de Hombres Buenos de la Huerta de Murcia i el Tribunal de les Aigües de la Vega de València [informació disponible en: <<http://www.tribunaldelasaguas.es/>>].
- CARBONELL, Enric. «III Cinturó de Ronda: torna el malson?». *La Roda del Temps. Revista d'Estudis, Divulgació i Opinió de l'Horta Nord*, 8 (1998), pp. 6-7.

- «CONCLUSIONS del Seminari sobre l'Horta. Bonrepòs i Mirambell, 14 de maig del 2000». *La Roda del Temps. Revista d'Estudis, Divulgació i Opinió de l'Horta Nord*, 9 (2000), pp. 9-13.
- «DECÁLOGO en Defensa de la Vega Baja del Segura». En: *IV Jornadas en Defensa de la Huerta 'La valoración patrimonial de los regadíos tradicionales en la cuenca del Segura'* [disponible en: <<http://www.defensadelahuerta.org>>].
- «DOSSIER: El Tercer Cinturó de Ronda». *La Roda del Temps. Revista d'Estudis, Divulgació i Opinió de l'Horta Nord*, 9 (2000), pp. 22-42.
- «EDITORIAL: L'Horta, Patrimoni de la Humanitat». *La Roda del Temps. Revista d'Estudis, Divulgació i Opinió de l'Horta Nord*, 7 (1998), pp. 5-7.
- «EDITORIAL. Salvem l'Horta: Salvem-nos». *La Roda del Temps. Revista d'Estudis, Divulgació i Opinió de l'Horta Nord*, 9 (2000), pp. 5.
- GARCIA, Ernest (ed.). *Els Valors de La Punta: 18 Arguments en Defensa de l'Horta*. València: Universitat de València, 1999.
- GIL, Antonio, i RICO, Antonio M. *El problema del agua en la Comunidad Valenciana*. València: Fundación Agua y Progreso de la Comunidad Valenciana, 2007.
- GLICK, Thomas F., GUINOT, Enric, i MARTÍNEZ, Luis Pablo. «El patrimoni hidràulic valencià i els nostres molins». En: GLICK, Th. F., GUINOT, E., i MARTÍNEZ, L. P., (eds.), *Els molins hidràulics valencians. Tecnologia, història i context social*. València, Diputació Provincial de València, 2000, pp. 7-28.
- GUINOT, Enric. «L'Horta de València, la fi d'un patrimoni històric». *L'Espill*, 20 (2005), 162-175.
- et alii. *La Real Acequia de Moncada*. València: Generalitat Valenciana, 1999, col. «Camins d'Aigua. El Patrimoni Hidràulic Valencià», 1.
- et alii. *La Acequia Real del Júcar*. València: Generalitat Valenciana, 2000, col. «Camins d'Aigua. El Patrimoni Hidràulic Valencià», 2.
- i SELMA, Sergi. *Las Acequias de la Plana de Castelló*. València: Generalitat Valenciana, 2002, col. «Camins d'Aigua. El Patrimoni Hidràulic Valencià», 3.
- i SELMA, Sergi. *Las Acequias de Elche y Crevillente*. València: Generalitat Valenciana, 2003, col. «Camins d'Aigua. El Patrimoni Hidràulic Valencià», 4.
- i SELMA, Sergi. *Les Séquies de l'Horta Nord de València: Mestalla, Rascanya i Tormos*. València: Generalitat Valenciana, 2005, col. «Camins d'Aigua. El Patrimoni Hidràulic Valencià», 6.
- i SELMA, Sergi. *Els regs del canal Xúquer-Túria*. València: Generalitat Valenciana, 2006, col. «Camins d'Aigua. El Patrimoni Hidràulic Valencià», 5.
- HERMOSILLA, Jorge (dir.). *El patrimonio del agua en el Valle de Ayora-Cofrentes*. València: Generalitat Valenciana, 2002, col. «Regadíos Históricos Valencianos», 1.
- *El patrimonio hidráulico del Bajo Turia: L'Horta de València*. València: Generalitat Valenciana, 2007, col. «Regadíos Históricos Valencianos», 9.
- *El regadío histórico en la comarca de Requena-Utiel. Geografía y patrimonio*. València: Generalitat Valenciana, 2005, col. «Regadíos Históricos Valencianos», 4.
- *La arquitectura del agua en el riu Magre. Alcalans-Marquesat*. València: Generalitat Valenciana, 2004, col. «Regadíos Históricos Valencianos», 3.
- *Las riberas del Xúquer: Paisajes y patrimonio valencianos*. València: Generalitat Valenciana, 2006, col. «Regadíos Históricos Valencianos», 7.
- *Los paisajes de regadío en el Alto Palancia. Sistemas y elementos hidráulicos*. València: Generalitat Valenciana, 2006, col. «Regadíos Históricos Valencianos», 6.
- *Los regadíos tradicionales del Vinalopó (Alto y Medio)*. València: Generalitat Valenciana, 2007, col. «Regadíos Históricos Valencianos», 8.
- *Los riegos de La Safor y La Vallidigna. Agua, territorio. Tradición*. València: Generalitat Valenciana, 2005, col. «Regadíos Históricos Valencianos», 5.

- *Los sistemas de regadío en La Costera. Paisaje y patrimonio*. València: Generalitat Valenciana, 2003, col. «Regadíos Históricos Valencianos», 2.
- MARCO, Juan, MATEU, Joan F., i ROMERO, Joan, *Regadíos históricos valencianos: propuestas de rehabilitación*. València: Generalitat Valenciana, 1994.
- MARTÍNEZ, Luis Pablo. «El valor patrimonial universal dels regadius històrics valencians: El Palmerar i la Séquia Major d'Elx». *Tractat de l'Aigua*, 1 (1998), pp. 72-82.
- «La cultura del agua, puente entre el Viejo y el Nuevo Mundo». En: TAVARES, Edgar, ed., *La representatividad en la lista del patrimonio mundial. El patrimonio cultural y natural de Iberoamérica, Canadá y Estados Unidos. Memorias*. Santiago de Querétaro, México, diciembre 12-16, 2003. Mèxic: Conaculta-Inah, 2004, pp. 124-129.
- *et alii. El Consejo de Hombres Buenos de la Huerta de Murcia y el Tribunal de las Aguas de la Vega de Valencia. Candidatura para su proclamación como obras maestras del patrimonio oral e inmaterial de la humanidad*. Múrcia: Gobierno de la Región de Murcia/ Generalitat Valenciana, 2005.
- «Tangible e intangible. Reflexiones acerca de la cultura del agua y el patrimonio de la humanidad en Elche». *Imafronte*, 18 (2006), pp. 73-91.
- «The Preservation and Promotion of the Cultural Heritage of Community Acequias». *ICCN News*, 1 (2008) [disponible en: <<http://www.iccn.or.kr/>>].
- MATEU, Joan F. (coord.). «Les hortes valencianes: La fi d'un mite?». *Mètode*, 22 (1999), p. 13-37.
- (dir.). *Aigua i paisatge. El territori valencià i els recursos hídrics*. València: Universitat de València, 2000.
- «MANIFEST 'Xúquer Viu'» [disponible en: <http://www.xarxadelaiaguaclara.org/documentacio/PXV_documentacio.htm>].
- MIRALLES, José Luis. «La ILP o el fracàs del govern». *La Roda del Temps. Revista d'Estudis, Divulgació i Opinió de l'Horta Nord*, 11 (2002), pp. 6-7.
- «El patrimonio rural periurbano: el caso de L'Horta de València». *Ingeniería y Territorio*, 75 (2006), pp. 78-85.
- MUÑOZ, Arancha. *Plan de Acción Territorial de Protección de la Huerta de Valencia. Versión Preliminar Para la Consulta y la Participación Pública. Documento Síntesis*. València: Generalitat Valenciana, 2008.
- NEW MEXICO ACEQUIA ASSOCIATION: <<http://www.lasacequias.org>>
- OLMOS, Vicent, i DOMÍNGUEZ, Martí. «Entrevista a Thomas F. Glick. 'Quinze anys li queden a l'Horta'». *Mètode*, 22 (1999), pp. 39-44.
- PALMERAL OF ELCHE, *The: A Cultural Landscape Inherited from Al-Andalus. A Revised Nomination* [disponible en: <<http://whc.unesco.org/en/list/930/documents/>>].
- PLATAFORMA DEFENSA DE LA HUERTA [disponible en <<http://www.defensadelahuerta.org>>].
- PLATAFORMA PER L'HORTA [disponible en: <<http://www.perlhorta.ws/nova/>>].
- PLATAFORMA XÚQUER VIU [disponible en: <<http://www.xarxadelaiaguaclara.org>>].
- RIVERA, José A. *La cultura de la acequia: agua, tierra y comunidad en el Suroeste de los Estados Unidos de América*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2009.
- RODRÍGUEZ, Sylvia. *Acequia: Water Sharing, Sanctity, and Place*. Santa Fe (New Mexico): A School for Advanced Research Resident Scholar Book, 2006.
- SALVADOR, Pedro J. (dir.). *Seminario Internacional sobre la Huerta de Valencia*. València: Ajuntament de València, 1994.
- SANCHIS, Carles, HERMOSILLA, Jorge, i IRANZO, Emilio. «Entorn al patrimoni hidràulic del regadiu històric valencià». *Saitabi: revista de la Facultat de Geografia i Història*, 54 (2004), pp. 223-236.
- SORRIBES, Josep. «El malestar urbà a València: a propòsit dels 'Salvem'». *Mètode*, 31 (2001), pp. 31-36.
- TORTOSA, Paco. «La comarca de l'Horta: el Cap i Casal devora l'Horta fèrtil que l'envolta». *Mètode*, 53 (2007), pp. 15-23.

Bibliografia complementària

- ALEMANY, Rafael (dir.). *Diccionari del lèxic de les poesies d'Ausiàs March*, Paiporta: Denes, 2008.
- ARENILLAS PARRA, M., i SÁENZ RIDRUEJO, C. *Los ríos. Guía física de España*, volumen 3, Madrid: Alianza, 1987.
- BENEITO LLORIS, A., CALABUIG ALCÁNTARA, M.A. i TEROL PASCUAL, C.M. *Arxius de Banyeres de Mariola*. Banyeres de Mariola: Ajuntament de Banyeres de Mariola, 2003.
- CASTELLÓ MORA, Juan. *Molinos papeleros del Alto Vinalopó*. Banyeres de Mariola: Associació Cultural Font Bona-CEL, 2008.
- CAVANILLES, Antoni Josep. *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*, València: Albatros, 2 volums, 10a ed., 1989, facsimil de la primera edició: Madrid, (vol. 1) 1795, (vol. 2) 1797.
- GIRONÉS GUILLEM, Ignacio. *Catálogo de pergaminos del Archivo Municipal de Bocayrén, 1286-1635*, Bocairant: Ajuntament de Bocairant, 1990.
- HERMOSILLA PLA, Jorge (dir.). *Los regadíos tradicionales del Vinalopó (Alto y Medio)*, Valencia: Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià i Museus. Generalitat Valenciana-Departament de Geografia. Universitat de València, 2007.
- LACARRA, Julio, i SÁNCHEZ, Ximo. *Las Observaciones de Cavanilles. Doscientos años después*, València: Bancaixa-Obra Social, 4 volums, fotografies de Francesc Jarque, 1995-1996.
- LLOBREGAT CONESA, Enric A. «Bañeres/Banyeres de Mariola». En: *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*, València: Gran Enciclopedia de la Región Valenciana, 1972, tom 2, p. 70-71.
- MARKHAM, Clements R. *El regadiu de l'Espanya de l'Est (1867)*. Estudi preliminar de Thomas F. GLICK. València: Alfons el Magnànim, 1991.
- MARTÍNEZ FERRE, Josep Miquel, et alii. *Banyeres de Mariola. Patrimoni històric i natural*. Banyeres de Mariola: Ajuntament de Banyeres de Mariola, 2006.
- ROSSELLÓ VERGER, Vicenç Maria. «El riu Vinalopó. Viatge amb un poc d'història i més geografia». En: *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 219, 1977, p. 59-65. En: *Revista del Vinalopó*, Petrer, núm. 4, 2001, p. 18-199.
- SOLER, Abel. *Banyeres y Serrella en época medieval*, Banyeres de Mariola: La Solaneta, 2003.
- VALERO DOMÉNECH, Romualdo et alii. *Banyeres. Estudio histórico-geográfico y cultural de la villa*, Banyeres de Mariola: Fundació Valor Amorós, 1986.
- VAÑÓ PONT, José Luis. *Documentos sobre el término municipal de Banyeres de Mariola*, Banyeres de Mariola: s.e., 2006.
- «Vinalopó, riu». En: *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*, s.a., vol. 12, València: Gran Enciclopedia de la Región Valenciana, 1972, p. 248.
- ZAPATER ESPINOSA, P. i VALDÉS SANJUÁN, M.D. *Guía de la arquitectura del agua*, Alacant: Asociación para el Desarrollo del Alto Vinalopó, 2006.

ENTREVISTES

Celedonio Doménech Albero, 2009.

Celedonio Doménech Albero

Antic empleat del Sindicat del Reg Major

PREGUNTA: Ara ens trobem al Partidor de les aigües. ¿Com funciona este edifici?

CELEDONIO DOMÉNECH: Si, la meitat d'esta aigua és per a Banyeres i Bocairent. L'altra meitat és per a Beneixama, més una teula d'aigua, que cau també per a Beneixama. Per ací [assenyalant a l'esquerra de l'edifici] es dona pas a l'aigua que va a un molí fariner, que és el d'Octavio Ferre, que pujava la farina amb un carret. Ací al Partidor es reunixen cada 31 de març els dels sindicats del reg.

PREGUNTA: ¿Què significa exactament tindre dret a l'aigua?

C. DOMÉNECH: L'aigua de Beneixama té dret a moldre i la de Banyeres té dret al reg. Jo he estat huit anys de regador i la resta d'anys he estat de cap de l'aigua, és a dir, distribuïdor de l'aigua, que és el qui porta el rellotge i dona l'aigua que compren els regants. Hi ha uns cupons i t'ho anotes tot. Cada cupó té quatre minuts i cada fanecada té quatre minuts, així que te'ls anotes en una llibreta i quan

arribes al bancal ho apuntes tot.

Quan vam entrar [al Sindicat] el meu germà i jo –el meu germà a la séquia i jo a la bassa–, vam tallar i allí no va regar ningú ni un minut més, sempre que no sobrara aigua. En donàvem si en sobrava i si en fea falta. Però no regava ningú si no la tenia demanada.

PREGUNTA: ¿Com es conserva la séquia?

C. DOMÉNECH: Ara està tot molt brut. Ací va vindre un enginyer i un arquitecte per a fer séquies des de la bassa. Conforme anàvem pel camí, l'enginyer davant, l'arquitecte enmig i jo darrere, va preguntar l'enginyer:

«¿Que ací no netegen les séquies?», perquè estaven fetes una porqueria.

«¿Que no estem en democràcia?, puix ací la tenim», li vaig dir jo, i vaig assenyalar la séquia.

«Té vosté raó», va dir l'enginyer.

PREGUNTA: ¿Com funciona el sistema de l'assut de la Tosca?

C. DOMÉNECH: Tots sabem que el riu

naix a la font de la Coveta i després entra des del riu a la séquia per l'assut de la Tosca o de la Caseta de les Monges. Allí hi ha un trestallador i per a netejar la séquia, tallen allí. A l'esquerra està l'Horta Vella, on la séquia era de terra fa centenars d'anys per a tallar-la fàcilment i poder regar eixos bancals.

Ara l'aigua no té cap valor, cap valor. Perquè a Banyeres, ¿tu saps com reguen? Amb una bassa plena d'aigua es pot fer la volta a tot el sistema de reg que hi ha. I abans per a regar el primer braçal, jo gastava tres dies i mig d'aigua.

PREGUNTA: ¿Com s'anomenen els braçals que eixen de la séquia?

C. DOMÉNECH: Primer ve la Junquera; després la carretera a dreta i esquerra; després l'Altet de Pau; l'últim braçal és el dels Barranquets, i la fillola del braçal dels Barranquets.

Els braçals ixen de la bassa. El primer braçal és la Junquera, que no té eixida. Té tres o quatre filloles que li donen eixida,

però este braçal no arriba al riu.

La carretera té: el de la dreta, que té eixida al riu, i el de l'esquerra també. L'Altet de Pau no té eixida al riu. L'últim braçal té eixida al riu, la fillola no en té.

PREGUNTA: ¿Hi ha un sistema de sancions per als regants que no compleixen?

C. DOMÉNECH: Abans cadascú netejava la sua fita. I els que quedaven bruts s'amidaven a pams, i per cada pam brut comptaven un duro, però això era per a castigar-los. Este reg no ha funcionat bé, perquè ací no hi ha hagut persones que tingueren valor! Perquè, a nosaltres, les Aigües de València ens han recolzat i ens han dit moltes vegades que si fera falta fer una denúncia o una neteja, que acudírem a ells que ho solucionarien. Però ací ningú mai no ha volgut embolics. Quan ens vam fer càrrec el meu germà i jo, no t'imagines els maldecaps que vam tindre, però els vam dur a bon terme. Abans, l'aigua no li la donaven als pobres, li la donaven als qui tenien diners i poder.

PREGUNTA: ¿Com funcionen les tandes?

C. DOMÉNECH: A Banyeres li tocaven nou dies i a Bocairent altres nou. Ara ho han arreglat per la convenença, i com els sobra aigua: set dies per a Banyeres i set per a Bocairent, ja que el reg va millor i les plantes i l'aigua no patixen. Una altra: a Beneixama no es talla l'aigua. Mai. allí no es talla, no. Si es tallara seria il·legal. Se li ha tallat alguna volta, però és il·legal. A Beneixama, la Canyada i el Camp de Mirra, eixos tres la tenen fixa. Clar que a Beneixa-

ma ara l'han fet rica. Li han fet la depuradora allí amunt, i tenen aigua a manta.

A Banyeres, a pesar que els braçals estan fets una calamitat, hui el reg està més bé que mai, perquè es rega poquet i hi ha molta aigua. A Banyeres, alerta, reguem cada tres dies. Reguem el dilluns i el dissabte. I reguem dos voltes i encara sobra aigua. Però en tres dies l'aigua va abandonada, ja que hi ha només un home per a la séquia i per a la bassa. Quan ell està en la séquia, ¿qui ha de fer la bassa?

PREGUNTA: ¿Abans eren iguals les tandes?

C. DOMÉNECH: Els pobres no arribaven a la punta, mentre que els rics compraven aigua a Bocairent. Així que, els qui no tenien diners, en compte de regar als dihui dies, regaven als vint, vint-i-un dies. I quan podien regar ja no hi havia res: les bajoquetes s'havien empolegat, les tomaques estaven seques, en fi, un desastre.

Per la nit, l'aigua la tiren a la bassa, i l'endemà es rega de dia. Perquè regar de nit és un desastre, ja que han d'anar dos homes. L'un ha d'estar en l'altra punta per a dir-li: «talla». Si no n'hi ha dos de nit, ¿com es pot saber si ha arribat l'aigua o no?, així es perdria molta aigua. Per les nits, si hi ha un trestallador, sí que es pot fer bé. En este cas no passa res, però encara així, han d'haver-ne dos. Perquè de nit, si és un bancal de queradilles pots passar per damunt d'elles i xafigar-ho tot. Però si és blat, ¿com has de passar per un bancal de blat, cap a dalt o cap a avall?

L'aigua de la bassa és de Banyeres, una

altra cosa és quan s'obri. Una vegada passada la bassa, va cap a Bocairent, però abans no. Ara passa l'aigua i no rega ningú.

PREGUNTA: ¿Quins són els conflictes habituals que solen haver entre regants?

C. DOMÉNECH: L'any passat hi va haver una queixa d'una senyora que deia: «És que, a a mi, l'aigua se m'ha ficat i m'ha destrossat el blat».

I jo li vaig dir al president [del Sindicat del Reg]: «Mira, ¿saps que he de dir-te?, que hauria de tirar-li més aigua per allí, perquè si se li ha destrossat el blat, la culpa la té ella, perquè si haguera netejat la séquia, l'aigua aniria pel seu lloc. Com que tenia la séquia bruta, l'aigua s'embossava i saltava al seu bancal».

Ara l'aigua està tirada. No hi ha preocupacions de cap manera. Tots reguen tot el que volen i compren aigua. Jo mateix compre quaranta minuts i qui vol més aigua en compra més. Perquè ells, el que volen és vendre.

Vosté ha vist com està este canal, però el braçal encara està pitjor, perquè el braçal crea molta ronya. El meu fill ha netejat el seu braçal tres voltes i encara està ple de ronya. El neteja i als set o huit dies està brut.

Este carril interessa a Banyeres que estiga net i a Beneixama que estiga brut. Aleshores el que és bo per a els uns és dolent per a d'altres. Això ho neteja sempre Banyeres i Bocairent, però Beneixama no. Hauria de netejar-ho, però no ho neteja.

PREGUNTA: ¿Com es regava abans?

C. DOMÉNECH: Nosaltres primer tallàvem preses, ¿saps què és tallar preses? T'ho dic jo de seguida. Si això és la séquia i per ací va l'aigua, aleshores poses una pila de brossa ací i tires la terra allí perquè entre en eixa teula. I va cap a avall, i quan gires, una altra volta terra perquè regue eixa teula.

Abans el primer braçal gastava tres dies, la Junquera venia gastant no arribava a un dia; la Carretera gastava un dia perquè té a la dreta i a l'esquerra; l'Altet de Pau no arriba a un dia, i l'últim braçal gastava un dia i mig. Vas compaginant-ho per als nou dies.

El meu germà i jo, mai en la vida hem deixat per regar res quan estava al nostre càrrec. Hi havia finques que tenien deu minuts de reg, i nosaltres, a vegades, els donàvem cinc minuts i un altre dia cinc minuts més, i tots arribaven fins a la punta quan passaven els nou dies. Això s'havia de controlar, perquè recorde els antecessors nostres, que arribaven i ens maltractaven, ens socarraven, ens feien animalades.

En altre temps el Sindicat tenia diners, perquè l'aigua es venia tota. Les persones que regaven, com que tenien diners, aleshores donaven propines. I a qui li donaven la propina tenia l'obligació de regar-li. Mai en la vida, ningú m'ha donat a mi un cèntim per això, ningú. Si me l'he guanyat, me l'he cobrat. Però jo gratis mai he volgut res. Perquè si prens una pesseta, has de tornar un duro i mai he volgut haver de tornar favors. A cada u li donava l'aigua seua. El primer any que em vaig encarregar hi va haver algun

moviment, però el segon any, ¡res!, una bassa d'oli. Cap problema.

«A ma casa, tinc aigua que no he gastat, pren-la», em dien, a mi.

«No. Si algú vol aigua, l'enviaré a ta casa», li responia jo.

PREGUNTA: ¿Quina era la funció tradicional d'un sequier a Banyeres?

C. DOMÉNECH: Per a regar un bancal, el meu germà i jo destapàvem nosaltres mateix l'aigua i els empleats no van vindre mai per a res. Cobràvem deu duros per netejar el bancal, que això era un extra. Cobrar deu duros era una barbaritat perquè havíem de donar cinc duros als empleats, que no havien fet res. Jo he dut el reg d'un home que anomenaven el tio Quico el Bruto. Aleshores cobràvem al maset dels Contrabandistes, darrere de l'església. Allí posaven una tauleta i tots anaven a cobrar. Així que eixe home arriba allí i, com que vaig veure que no sabia de què anava la cosa, li vaig dir que no patira, que aniria jo a cobrar-li-ho perquè jo estava més posat i sabia què s'havia regat. Quan vam acabar, em va dir l'home: «La meitat dels diners per a tu». I jo li vaig dir: «Alto ací, que el meu treball ja me'l cobre. Això ho he fet perquè estic agraït amb tu, i t'ho he fet».

El sequier pot ser un empleat, que és el qui va per les séquies. El nom sequier s'utilitzarà a Villena, a Elda o en algun altre lloc, però a Banyeres no s'ha nomenat mai així. A Banyeres s'ha dit sempre el regador i l'empleat. L'empleat és el qui controla l'aigua, que és allò que fea jo.

Luis Doménech Albero, 2009.

Luis Doménech Albero

Antic empleat del Sindicat del Reg Major

PREGUNTA: ¿Pot assenyalar-nos per on van els braçals principals de la Séquia Major?

LUIS DOMÉNECH: [Assenyala sobre el mapa] Este braçal és el més llarg de tots, i també és molt llarg el del Sesteret. Té desguàs al riu, com tots els braçals mare.

Este d'ací és el dels Vinyals, i este braçal és més curt que l'altre que també empalma amb este quan cal per a ajudar a la bassa.

PREGUNTA: ¿Hi ha aigua suficient per a regar les 250 hectàrees que té el sistema de reg de Banyeres?

L. DOMÉNECH: El reg dona quatre minuts d'aigua per bancal perquè tinguen tots el mateix. S'ha d'anar a la punta per bancal i cal que hi haja aigua suficient per a tots. Moltes vegades ha passat que no s'ha arribat a la punta en algun bancal perquè algú altre ha gastat massa aigua en el seu. Quan algú s'en ha passat, els altres s'han quedat sense regar.

PREGUNTA: ¿S'ha mantingut bé el

sistema durant els últims anys?

L. DOMÉNECH: Hui dia està molt abandonat el reg i no s'ha volgut arreglar quasi mai perquè, quan s'ha fet alguna cosa, s'ha fet molt mal feta. Per exemple, en el braçal de la caseta dels Menors es van gastar molts diners, quan es podria haver arreglat quasi tot el reg amb el que es van gastar només en eixe. I al remat no s'aprofita per a res.

Això passa perquè és un assumpte d'enginyers i ells són els qui diuen el que s'ha de fer. Però no és el correcte.

PREGUNTA: ¿Quina era la relació habitual que tenien els regants entre ells?

L. DOMÉNECH: Açò abans era una cosa de molta importància perquè l'economia de Banyeres depenia molt del reg. I aleshores, com que era tan important, es feien molts tripijocs per vendre aigua. Alguns regants feien habitualment xantatges perquè se'ls donara l'aigua, i açò val més no investigar-ho a fons,

perquè si et ficares a fons, es sabrien coses que a ningú li interessaria saber.

PREGUNTA: A banda de la primera utilitat més evident que té la séquia: transportar l'aigua d'un lloc a un altre, ¿quins altres usos es feien?

L. DOMÉNECH: Un dels més evidents és el d'aprofitar la séquia com a llavador per a la roba. Ací és on venia normalment la gent del Vínclle a rentar la seua roba. Perquè ho tenien molt prop de casa i aleshores les dones rentaven totes en la sèquia. És una llàstima que ara estiga tot tan brut. Les coses s'han fet prou malament: l'antic llavador que hi havia a la carretera es va perdre i, com que ara són molt llests, quan en van fer un de nou el van deixar de manera que no pot aprofitar-se, perquè l'han fet molt alt i ja no pots rentar. Antigament hi havia uns canets perquè, si l'aigua venia un poc fonda, li posaves una fusta perquè l'aigua pujara més el nivell i així podies llavar bé del tot.

Juan Castelló Mora, 2009.

Juan Castelló Mora

Conservador del Museu Valencià del Paper

PREGUNTA: ¿On és on ens trobem ara?

JUAN CASTELLÓ: Estem en la Séquia Major, és la séquia que porta l'aigua a Bocairent. Concretament en el tram comprés entre la Bassa de la Vila del Reg Major de Banyeres i Massanet, que el tenim darrere, i és el límit amb Bocairent.

Estem precisament davant d'una derivació de la séquia per a regar, vulgarment coneguda com braçal. Tenim davant, també, un canet, dos canets, exactament, on es posa el trestallador per a desviar l'aigua d'un braçal a altre. Este braçal, concretament, s'anomena el del Sesteret, perquè està en la partida del Sesteret, i recorre en paral·lel el camí del mateix nom. Estem parlant d'una construcció molt antiga, construïda pels àrabs, no pels romans, i que després s'ha perfeccionat.

PREGUNTA: ¿Està datada la construcció de la Séquia Major?

J. CASTELLÓ: Des de temps immemorial

hi ha este sistema de reg que alimenta els bancals, el sistema de reg de Banyeres i Bocairent. Encara que abans, a la caseta del Partidor, situada en el tram alt del riu Vinalopó hi ha un desviament de les aigües corresponent a Beneixama.

A més de servir per al reg, al llarg del recorregut de la séquia hi havia, fa uns cent anys, quatre destil·leries d'aiguarent. L'aigua les alimentava i feia la força motriu que necessitaven els molins destil·lers i paperers que s'havien construït en el llit del riu. Al riu de la Marjal, aigües avall a la dreta, pel mateix riu Marjal, torna l'aigua quan no es rega.

PREGUNTA: ¿I aquestes cases que estan en la fita de Banyeres amb Bocairent?

J. CASTELLÓ: És el caseriu de Massanet. És un lloc molt important perquè el mateix caseriu va ser un hostel en època romana –una venta–, ja que per davant mateix passava una via romana.

Moltes han sigut les disputes i les

queixes per l'ús de l'aigua entre Banyeres, Bocairent i Beneixama. Antigament l'aigua era un element molt important per al reg del qual depenia l'alimentació per a la vida quotidiana dels tres pobles. Hui en dia l'aigua s'usa menys per a regar perquè hi ha moltes urbanitzacions i polígons industrials, amb la qual cosa les disputes i els enfrontaments han acabat.

Actualment els tres sindicats de reg es reunixen anualment el dia 31 de març al Partidor, on es dividixen l'aigua. Demanen les tres claus, obrin la porta i hi netegen. Després de deixar-ho en un ordre perfecte, s'ajunten en un dinar de germanat i concòrdia.

Tot això que estem veent està reflectit molt bé en l'exposició instal·lada al Museu del Paper. Amb els plafons explicatius corresponents i les diverses fotografies, s'hi pot veure molt bé el sistema de reg de les tres viles: Banyeres, Bocairent i Beneixama.

Miguel Francés Martí, 2009.

Miguel Francés Martí

Expresident del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola

PREGUNTA: ¿Què és la Bassa del Reg Major?

MIGUEL FRANCÉS: Esta bassa emmagatzema l'aigua de nit per a regar de dia. Reguen des d'ella als Canyarets, els Vinyals, la Junquera i el braçal de la carretera. D'ací a allà [assenyalant el lloc] és tot de la bassa. El primer que rega, ho fa per allà, a la carretera del Mussol. Després està el braçal del Músic, que rega també de la séquia.

PREGUNTA: Este braçal, ¿quin nom té?

M. FRANCÉS: Este és dels secundaris...

PREGUNTA: Sí, com si fóra una fillola...

M. FRANCÉS: Després està el del Molí de la Farina, que va tot a la cascorra. A continuació ve el del Canyaret o el dels Vinyals. Després el que baixa per Santiago Mateos.

PREGUNTA: Així que l'últim que rega la séquia és el dels Vinyals, i a partir d'allí es fa des de la bassa, ¿no?

M. FRANCÉS: Sí, i després està el de la carretera. A continuació ve el de l'Estació, que és el que anomenem l'Altet de Pau, però com que han fet damunt el polígon industrial, ja no existeix. Després ve el del Sesteret, que rega també fins avall, fins al que diuen la caseta de Simó. I després, ja ve el braçal de la Fita, que eixe rega dos

trossos: el del Molinet i el de Banyeres. S'anomena braçal de la Fita perquè és el límit del terme, i d'allí ja passa a Bocairent.

PREGUNTA: ¿Com es paga l'aigua?

M. FRANCÉS: L'aigua es paga per fanecades i segons el cabal que té l'aigua. Si l'any és més sec es paga per minuts i per fanecades; que hi ha per a tres minuts per fanecada, per a tres minuts, que hi ha per a dos, per a dos. L'aigua s'aprofita tota. Abans aprofitaven tot el cabal: comptaven quantes fanecades tenia el terme i així tantes hores d'aigua hi ha, a tants minuts ixen. Ara continua fent-se igual. A Bocairent ho han canviat ara, perquè deien que actualment es rega menys. Així era, sempre es calculava per a nou dies. En aquell temps, igual es canviava [el trestallador] el dimarts que dimecres. Ara es canvia sempre els dilluns. Són huit dies, huit dies per a Banyeres i huit a Bocairent. Sempre havíem d'estar pendents de vore quin dia era, i ara, al sobrar aigua ja no cal. Abans, els nou dies venien just per a regar, i ara amb huit dies sobra temps perquè es rega molt menys.

PREGUNTA: ¿I què valia regar cada fanecada de bancal?

M. FRANCÉS: A euro i poc més la fanecada. Fins el Partidor, l'aigua és dels tres sindicats, quan arriba al Partidor, Beneixama ja s'aparta. Des d'aquell punt fins al terme de Bocairent és dels dos sindicats [Banyeres i Bocairent]. A Banyeres hi ha un secretari que és qui du els comptes: Pedro Vilanova (que està en l'Ajuntament). D'ací no toca ningú ni un cèntim, i es paga tot amb xec perquè no hi haja males interpretacions.

PREGUNTA: ¿Quina és la situació actual?

M. FRANCÉS: Ara ja no hi ha problema [entre regants] sobre l'ús de l'aigua. Antigament sí que he sentit dir barbaritats. Ara en sobra perquè la meitat de la terra està erma. Diuen que els de Beneixama i els de Biar pujaven i feien forats perquè l'aigua, en compte d'anar a la séquia, anara cap al riu, per a tindre ells més aigua riu avall. Però, clar, això són coses que no es poden demostrar.

PREGUNTA: Però l'organització del sindicat es manté viva...

M. FRANCÉS: Sí, i es mantenen coses molt antigues com la teula d'aigua per als cavalls. Això està ben organitzat i no es pot ni tocar. És un dret històric.

José Vicente Silvestre Pérez, 2009.

José Vicente Silvestre Pérez

Secretari de la Comunitat de Regants de Beneixama

PREGUNTA: Vosté és el secretari de la Comunitat de Regants de Beneixama. ¿Des de quan treballa en este càrrec?

J.V. SILVESTRE: Porte trenta-tres anys ací, és a dir, que en sé un poquet, del tema este, ¿no?

PREGUNTA: ¿Què ens pots dir del reg històric d'aquestes terres?

J.V. SILVESTRE: El naixement del riu Vinalopó, pareix que vol dir «riu de llops», és a dir, riu de lupus, llops. Encara que el nom original del riu no és Vinalopó. Sinó que és «Vinalapó», ara ha degenerat el nom, però, en fi, no té importància. El naixement del riu Vinalopó es troba a Bocairent, antigament Banyeres, ja que les ordenances ens ho diuen perfectament. I d'ací nosaltres estem regant des de temps immemorials. Des de temps dels àrabs. Però qui va posar pau en el tema de les aigües –perquè els tres pobles sempre hem estat enfadant-nos, per la importància de l'aigua i del reg– és una sentència de Joan II d'Aragó. Esta sentència es va publicar el 1458 per a posar pau en el repartiment d'aigües. Este home, Joan II d'Aragó, precisament és el pare de

Ferran el Catòlic. Perquè dóna la coincidència que el pare d'Isabel la Catòlica, bé, el marit era Joan II de Castella. De fet és una referència històrica.

Els tres sindicats arrepleguem aigua del Partidor, que com diu molt bé el nom, el partidor és el que partix l'aigua a parts iguals de la manera següent: el cinquanta per cent es destina al reg a Bocairent i Banyeres, i estes dos entitats se'l subdividixen per dies. L'altre cinquanta per cent regava terres de Beneixama, el Camp de Mirra i la Canyada, més dos teules. Dos teules ve a ser la mesura d'aquella època, que traduït a hui parlem d'un litre i mig cada teula. I era per a beure les cavalleries, calcule que per als exèrcits d'aquella època, i per tant estem parlant d'una història preciosa, preciosa.

Bé i abans que se me'n passe, nosaltres tenim com a privatives del reg de Beneixama: tenim Ull de Canals, l'Ansari i no recorde ara quines altres fontetes. És a dir tots eixos són privatus nostres. Són naixements d'aigües cavalleres que llancen l'aigua (poca o molta) al riu, i nosaltres allí

l'agarrem. A nosaltres l'aigua ens ve del Partidor, i l'agafem de la presa que tenim al riu, entroncada en terme de Biar, terme de Beneixama i terme de Banyeres. Una vegada vam tindre l'aigua, la vam encanonar a través d'una séquia mare, que fa aproximadament cinquanta anys vam revestir de ciment. Perquè totes les séquies, els canals, les filloles, són d'una obra moruna, és a dir, dels àrabs. I nosaltres, ací des de la vall, hem estat regant des de temps immemorial.

PREGUNTA: ¿Quina ha estat l'evolució agrícola de Beneixama pel que fa al reg?

J.V. SILVESTRE: Evidentment, fa tres-cents i quatre-cents anys, fins i tot menys, estos terrenys eren de grans senyors feudals. Es tractava d'extensions molt grans que eren d'unes quantes persones. Però el poble, a poc a poc, va anar comprant estes terres als senyors, i van comprar l'horta que era allò que més desitjava la gent. Perquè sempre dic que l'horta nostra és minifundista, al màxim. Per exemple, un pare de família tenia quatre o cinc fills, i repartia cada finca, cada peça, cada bancal a un fill

determinat. Però el que era l'horta, la segregaven en trossos menudets, perquè eixos tres o quatre descendents pogueren sembrar, plantar tomàquets i de tot. A estos trossets tan menudets sempre els he anomenat «trossets de rebost», ja que d'ací procedia l'autonomia alimentària. Clar que, traduït això a l'actual època, a l'actual segle, ens ha quedat obsolet en tots els aspectes.

Nosaltres, els de Beneixama, ens diferenciem de Banyeres i de Bocairent, pel fet que ells, des de fa unes quantes dècades, es van encaminar cap al tema industrial. Nosaltres encara hem continuat per una agricultura. I a pesar que nosaltres cada vegada ens dediquem menys, eixa tradició encara fa una quantitat important de vinyes, d'oliveres, etc. ¿Què hem hagut de fer nosaltres ací, a la vall de Beneixama? Evidentment sacrificar-nos. Tant de butxaca, d'esperit, com salarialment, perquè eixa aigua que ens ve no es perda. Ja que per les marjals i les filloles la quantitat que perdem és tremenda. Per això, a través d'ajudes de la Conselleria, del Ministeri d'Agricultura, i d'aportacions econòmiques nostres, hem fet una sèrie d'embassaments que jo els anomeno «botijons», que cal omplir-los d'aigua a l'hivern per a poder utilitzar-la a l'estiu. Ara les han transformat i és un reg a pressió. I gràcies a estes circumstàncies és que anem defensant-nos com podem. A grans trets, esta és la situació del reg d'estes tres poblacions.

PREGUNTA: ¿Quins mecanismes de control té el Sindicat del Reg?

J.V. SILVESTRE: Conforme anava dient, les comunitats de regants són entitats públiques, adscrites a la conca hidrogràfica, i són confederacions que depenen del Ministeri de Medi Ambient. Com qualsevol organització, la comunitat de regants té un Sindicat de Reg, que és l'òrgan principal. Però, a més, concretament nosaltres, imagine que altres també, tenim un Tribunal de l'Aigua, com el famós Tribunal de les Aigües de València. El nostre Sindicat de Reg està format per tres persones de Beneixama, dos del Camp i dos de la Canyada. A part tenim un secretari, les funcions administratives del qual faig jo. I a més tenim els bassers d'aquella època en què eren quinze o vint empleats. Això hui dia seria impossible mantindre-ho. Els bassers eren els qui controlaven l'ús de l'aigua a la bassa. I després tenim els famosos sequiers. Es tractava dels empleats que estaven en l'esporgada i amb la neteja de la séquia, perquè tot anara de manera correcta. També tenim la figura d'un jutge de l'aigua, un president, que havia de ser del Sindicat del Reg, més deu propietaris que estaven vigilant. Vigilaven, per això, si algú tallava l'aigua el sancionaven. Controlaven si es netejava el braçal correctament, en fi, qualsevol irregularitat passava pel Tribunal de les Aigües.

Els actes que feia este tribunal de les aigües havien de ser públics. És a dir, que al denunciat se l'avisava prèviament, perquè el sequier l'havia denunciat per algun contenciós determinat. I el propietari

tenia la possibilitat de defensar-se: «ja que això que diu ací, no és correcte; o bé sí que és correcte». El que es deia en el Tribunal de les Aigües es complia per sentència, per exemple, se't condemnava al pagament de ics pessetes. Tret dels delictes de sang, que havien de ser tractats en un tribunal ordinari, el que és el tema del reg, la mateixa comunitat de regants s'ho menjava i s'ho bevia.

PREGUNTA: Parlem dels altres pobles per on passa el riu Vinalopó i l'estat actual dels aqüífers...

J.V. SILVESTRE: Potser amb el comentari d'una anècdota podrem saber en quina situació estem. Jo sempre dic que fa quaranta anys, un ruc necessitava per a la seua subsistència quatre o cinc litres d'aigua al dia, i una persona en necessitava per a la seua subsistència cent. És un cas curiós, transcorreguts eixos quaranta anys, el ruc continua necessitant quatre litres, i nosaltres estem ja tocant els dos-cents cinquanta litres de consum d'aigua.

¿Què ha passat en eixe transcurs de temps? Que els aqüífers que tenim en el sòl han anat esgotant-se. I a la zona de la costa, els recursos hídrics també han anat esgotant-se. I ens ha quedat la zona de l'Alt Vinalopó, que és el que ens queda a nosaltres. La recarrega d'estos aqüífers sempre ha sigut per la pluja. Els aqüífers són bosses impermeables que arrepleguen l'aigua de la pluja que es filtra. Fins a fa una poques èpoques estaven totalment plenes. Ara son com un formatge gruyère

d'on hem anat extraient l'aigua en quantitats incontrolables.

Recorde que al Camp de Mirra, fa trenta anys, l'aigua estava a huitanta metres de profunditat, hui dia la tenim a dos-cents cinquanta metres. És a dir, hem de vore –l'Administració sobretot, els polítics– de poder mitigar este dany terrible al qual estem subjectes. De fet, a la Comarca de l'Alt Vinalopó, estem treballant en la transferència del Xúquer al Vinalopó, que és un transvasament en el qual agarrem aigua d'un riu al qual li'n sobra per a passar-nos-la a nosaltres. La nostra, la que és de reg, substituir-la per l'aigua que ens puga vindre, i deixar la que tenim com a proveïment per a ús públic. Eixa és l'única possibilitat que tenim. Perquè insistisc, la que entra per la que ix, la diferència és desbordant. Estem ara en esta situació, que es va dir des del principi que vindria de Cortes de Pallàs. Tenim el tema de l'assut de la Marquesa, en fi, una situació política un poc conflictiva. Però el que si que està clar és una cosa, per cada gota d'aigua, hem de perdre'n tres o quatre.

PREGUNTA: ¿Què pot fer el Sindicat per a optimitzar l'ús d'aquest recurs tan preuat?

J.V. SILVESTRE: El que no pot ser, és que una aigua bona per a embotellar, l'estiguem utilitzant conforme l'estem utilitzant, sense un infraestructura perfectament racional i adequada al nostre temps. Però insistisc, l'aigua que utilitzem en la dutxa, per a escurar, l'aigua cal aprofitar-la, és una riquesa que s'acaba. Antigament, ¿l'aigua,

d'on venia? Puix no es sabia molt bé d'on venia, era un bé pràcticament infinit. I ara no, és un bé finit. Així que, parlant de la importància d'eixa gota d'aigua, no podem continuar com hem estat fins a ara.

En una parcel·la determinada gastem cent litres d'aigua, ho dic perquè memoritzem un poc. De cent litres seixanta se n'evaporen, i se n'aprofiten solament quaranta. La planta al principi ho passa malament, perquè està borratxeta d'aigua. Pel tema de les ramificacions i el tema radiovascular ho passa fatal. Als tres o quatre dies que comença a assecar-se i a penetrar l'oxigen de l'aire comença a estar molt bé. Però passats quatre o cinc dies i comença a necessitar més aigua.

Si eixe sistema tradicional el substituïm pel degoteig, estem parlant que d'eixos cent litres que tirem al bancal o a una parcel·la determinada, se n'evaporen solament deu, i els noranta restants s'aprofiten. Si a una planta determinada li tirem una hora o hora i mitja d'aigua al dia, significa que de l'aigua al dia no acaba borratxa, sinó que tots els dies tindrà una copeta de mistela per a anar mantenint-se. Eixa és la fórmula, no n'hi ha cap altra. Hem de bandejar el sistema de reg tradicional.

PREGUNTA: ¿Quins són els principals elements d'infraestructura hidràulica que trobem a Beneixama?

J.V. SILVESTRE: Supose que tots sabem que és una séquia. Més o menys, és una conducció que està preparada perquè circule l'aigua de manera perenne. Un

braçal és un afluent de la séquia. Eixa aigua que circula per la séquia ha d'anar per un punt determinat, aleshores la tirem per un braçal perquè regue una parcel·la adjunta. Una fillola és un afluent del mateix braçal, és un poc més menudet.

Quan tu vols traslladar l'aigua de la séquia per un braçal o per una fillola, se li posa un trestallador, que és un tauló que, tradicionalment, ha estat de fusta. Es talla i es tira una quantitat que pertanga a «una pila d'aigua». Una pila d'aigua, ací a Beneixama, equival a uns quaranta litres per segon, o cent quaranta mil litres per hora. Adoneu-vos-en de la importància: una hora són cent quaranta mil litres i pràcticament fas poc amb el reg tradicional i molt amb el sistema de degoteig.

PREGUNTA: ¿I els embassaments?

J.V. SILVESTRE: Per a poder regar este bancal meu, per la séquia, esta aigua no m'aprofita. Primer me l'he d'embassar dalt. És a dir, nosaltres tenim l'embassament del Salze. Des del Salze a Beneixama hi ha vint metres de diferència orogràfica, és a dir, un pes de dos quilos, cada deu metres un quilo.

PREGUNTA: Parlem de les tandes...

J.V. SILVESTRE: Ací tinc un llibre que comença l'any 1921 i ens parla dels nostres avantpassats que, com que tenien poca quantitat d'aigua en època estival ja que el riu minvava molt, a una fanecada de terra li donaven molt poc, només dos o tres minuts. Ací tinc uns documents en els quals sembla ser que els nostres avantpassats,

en l'any 36, un regant no volia comprar els minuts que li corresponien i els venia als veïns. Ací apareix el meu avi, José Silvestre Navarro, que li compra a Salvador Martínez quaranta minuts d'aigua per a regar. No sé el preu.

Ací tenim un altre document de 1936. Ens parla de José Silvestre Pérez (el meu besavi), i de les tandes que es feien a l'any, de quan començaven, quan acabaven, qui regava i qui no. Acabava la tanda el 22 de juliol del 1936. Fixeu-vos bé, la Guerra Civil, i d'ací passem a l'any 40. És a dir, des del 22 de juliol del 1936 fins al 2 de febrer de 1940, ací no es rega, o bé no ho tenim documentat. I efectivament d'ací podem traure una sèrie de dades. Per exemple, ací veig que la primera vegada que vaig escriure jo va ser el 9 de desembre de 1974, quan vaig procedir a inscriure en el registre. Anava l'agutzil amb la pita i començava el reg: «Deixen els braçals en perfecte estat, els qui no complisquen, els qui no complisquen seran sancionats, multats...». És una història preciosa.

El dia 22 d'agost de 1992 diu: «Per motius de pluges tan intenses per període de trenta dies, van caure més de dos-cents litres per segon. Òbviament es va interrompre el reg, impensable per aquelles dates. Al disposar de tanta aigua el riu, circulaven set o huit fils d'aigua. Esta abundància d'aigua no l'havia coneguda ningú. Hem estat trenta-dos dies sense regar».

PREGUNTA: ¿També es conserva documentació sobre les denúncies?

J.V. SILVESTRE: Este és el llibre on està registrat tot, i es titula: *Libro-registro donde constan los fallos o providencias, dictadas por el gobernador de aguas en virtud de las denuncias presentadas por los empleados del riego, contra los infractores de las ordenanzas de los reglamentos*. Ací figuren els seus noms i cognoms i les causes o circumstàncies que motiven la denúncia i resolució. Ara vaig a llegir diverses denúncies perquè vegeu de què va el tema. Insistisc, la resolució de la denúncia, pel motiu que fora, era pública. Any 1962: «El jurat escoltat el denunciant Miguel Payà, i ratificat en el fet que es denuncia, i com no hi ha comparegut el denunciant [...] –preferisc no dir el nom–, i provat el fet que es denuncia, es condemna al pagament de tres-cents pessetes, per tindre trenta metres de braçal brut. Partida Almàssera Vedruna, núm. 5 de l'any actual 1962».

I ara vaig als altres. Ometré el nom del denunciant per si encara hi ha alguna persona ofesa. «Per tindre tres denúncies de quinze, deu, quinze metres de braçal brut, que perjudicava el pas de l'aigua i perjudica tercers regants, assistix l'interessat. És a dir, el denunciat fa una reclamació. Manifestant que les parcel·les estan ermes i incultes, el zelador no el va avisar que havia de passar l'aigua pels braçals afectats. El zelador seguidament argüix que en el seu moment sí que el va avisar, i este, per cert, li va prestar molt poca atenció. El jurat li comunica que, prèvia a la incidència, es fan els bans corresponents. És a dir, a part que

el zelador avisa que es va a parar per allí, l'agutzil del poble deia quan començava el reg, precisant que el zelador no té l'obligació d'avisar a tots els socis que no reguen, però que ell té l'obligació de tindre el braçal en perfecte estat. L'infractor no està d'acord amb la solució, ja que és la seua obligació avisar-lo amb antelació d'esta circumstància. En definitiva se'l condemna al pagament de dos mil pessetes». Bé, al fil d'això comentaré una breu anècdota que va ocórrer en este poble entorn del 1860. Un bandoler que es deia, diuen els vells, Quasa Penadés Palló, va entrar al poble amb la seua banda i va sostroure de les arques del sindicat la quantitat de tres mil rals. És una anècdota molt bonica, però que no es pot comprovar, com moltes altres coses.

PREGUNTA: L'arxiu del Sindicat del Reg conserva documentació ben interessant...

J.V. SILVESTRE: Així és. Ací tenim un dels lligalls que ens parla del 1828, amb un segell preciós, un segell de quaranta morabatins, i ens parla de Ferran VII l'afrancesat. Ens diu: «Ferran VII per la gràcia de Déu. Rei de Castella, Lleó, Aragó, de les Dos Sicílies de Jerusalem, de Navarra, de Toledo, de Mallorca, de València, de Galícia, de Sevilla, de Sardenya, de Còrdova, de Múrcia, de Jaén, Senyor de Biscaia i Bolena». I ens parla d'una sèrie de sentències sobre el tema del reg. I més arrere, ja en els anys trenta, ens parla d'Isabel II, de la filla del rei este afrancesat.

Basses del reg de Beneixama a la vora del camí de l'antiga via del ferrocarril, 2006.

Julián Albero Gisbert, 2009.

Julián Albero Gisbert

President del Reg Major de Banyeres

Ramiro Miguel Villanueva González

Regador de Bocairent

PREGUNTA: Hui obriu per a nosaltres el Partidor de manera extraordinària. Ho hem demanat des del Museu Valencià del Paper per a poder documentar l'exposició sobre les séquies i volem agrair als sindicats del reg de Beneixama, Banyeres i Bocairent que hàgeu accedit d'una manera tan generosa. Però el Partidor només s'obri una vegada l'any de manera ordinària. ¿Què és el que feu quan veniu cada 31 de març?

RAMIRO MIGUEL VILLANUEVA (REGADOR DE BOCAIRENT): Heu comprovat que per a obrir hi ha tres claus, una per cada sindicat, i només quan s'ajunten les tres es pot obrir. La intenció que tenim és la de netejar dins del Partidor les eixides de l'aigua. A l'eixida de l'entrada, encarant-te cap a fora, el canal de

la dreta és el de Bocairent i Banyeres, i el canal de l'esquerra és el de Beneixama, perquè a més va a la teula «dels cavalls, a pastures del rei». Beneixama té la meitat de l'aigua durant tot l'any, i l'altra meitat és per a Banyeres i Bocairent que distribuim amb la bassa del reg de Banyeres.

JULIÁN ALBERO (PRESIDENT DEL SINDICAT DEL REG DE BANYERES): Sí, a la bassa ho dividim.

R.M. VILLANUEVA: Els Estatuts diuen que Biar havia de netejar dos o tres vegades cada any els assuts de les Torretes per a poder tindre dret a l'aigua, però no ho fan. Antigament la séquia de Biar passava per ací. ¿Es veu des d'ací, Julián?

J. ALBERO: Sí, és eixa que es veu per aquell costat [assenyala la séquia], a la

vora d'aquells pins que es veuen.

R.M. VILLANUEVA: Biar li va donar la séquia a Beneixama. Fins al dia de hui, segueixen les coses tal i com s'han fet tota la vida. Nosaltres [els representants dels sindicats de Beneixama, Bocairent i Banyeres] ens ajuntem una vegada l'any. Venim els tres sindicats i netegem les eixides d'aigua.

J. ALBERO: En la caseta dels Moros és on s'arreplega tota l'aigua de la primavera i l'estiu. S'arreplega tota i és porta fins el Partidor. I ací és on dividim les aigües, naturalment per a Beneixama, Banyeres i Bocairent. A l'hivern, per precaució, la tirem al riu. Perquè si vinguera tot el cabal que s'arreplega durant una gota freda ens rebenitaria totes les séquies. Aleshores,

quan veem que va a ploure, la tallem. Així que pràcticament tota l'aigua se'n va cap a Beneixama. Perquè nosaltres, a Banyeres, no fem res d'hortalisses d'hivern, ja que el fred ens ho crema tot i normalment no aprofitem l'aigua.

R.M. VILLANUEVA: Bé, sempre en deixem una poca per a la séquia perquè és bo que no deixi de passar l'aigua. Però amb poc cabal perquè si ve una trompada d'aigua o una gota freda se'n va al riu i no perjudica la séquia.

PREGUNTA: ¿Podria explicar-nos d'on ve el nom de «la tosca» que rep l'assut on es capta l'aigua per a la séquia?

R.M. VILLANUEVA: La tosca és la calç que duu l'aigua i que es diposita després.

J. ALBERO: Sí, per això hi ha moltes pedres que són així, de tosca. La veritat és que quan nosaltres netegem les séquies ens costa molt llevar-la.

R.M. VILLANUEVA: L'avantatge que té la séquia és que transporta l'aigua a la bassa. I de la bassa pots obrir quan vulgues, i així és més ràpid el reg. Quan el reg és de la bassa, a Bogairent reguem per la meitat de temps. A Bogairent ho fem així, però ací, a Banyeres, no. Així, per exemple, si jo obric l'aigua, al que té una hora li'n done mitja, i el que en té dos, una.

J. ALBERO: Així és a Bogairent, però a Banyeres no ho fem així.

R.M. VILLANUEVA: Però és que Bogairent té un terme molt gran i si no ho férem així, no podrien regar tots. Els uns regarien el que volgueren i d'altres no podrien.

J. ALBERO: A Banyeres donem la mateixa aigua als uns que als altres [regants de séquia i regants de bassa], i es paga el mateix. I la bassa del Reg Major, més que res és per a aprofitar l'aigua que no es gasta per la nit. Pel dia s'utilitza l'aigua directament i a la nit s'acumula allí. Nosaltres tenim una setmana de reg mes una setmana que la tirem a la bassa per la nit.

PREGUNTA: ¿Per què quan no es rega a Banyeres, l'aigua que li correspon se'n va a parar a Bogairent?

J. ALBERO: ¿Perquè voleu!

PREGUNTA: ¿Per què no la tiren al riu perquè torne?

R.M. VILLANUEVA: ¿Però si eixa aigua és de Bogairent, fins a Massanet! De Banyeres arriba fins a Massanet i va per la Fita i es queda a Banyeres. O siga, l'aigua cap a Bogairent no va.

J. ALBERO: Solem dir que va a la plaça de Sant Antoni.

R.M. VILLANUEVA: Sí, però la tiren abans per Massanet.

J. ALBERO: Fa temps vam tindre algunes queixes però la culpa no és nostra [dels responsables del sindicat]. L'aigua va al braçal de la Fita i com que alguns no netegen els seus braços, l'aigua va a parar al riu de la Marjal. Eixe és el riu que connecta amb el Vinalopó. Beneixama es beu tota l'aigua perquè és com la mare Terra: tu em xafaràs, tu em maltractaràs, tu colliràs de mi, però jo al final se't menjaré. ¡I per a què et deixes l'aigua de la

depuradora!: va tota a Beneixama.

R.M. VILLANUEVA: En estiu vos deixem tota l'aigua [de Bogairent] per a vosaltres [Banyeres], ja que ho passeu malament. Nosaltres la desplacem per a tots els altres.

PREGUNTA: ¿Quins són els noms dels braços principals?

J. ALBERO: Les Vegues –que és el que ara diuen del Molí l'Ombria–, els Vinyals...

PREGUNTA: L'aigua arriba al Partidor ¿i Banyeres rega tots estos braços [que assenyala en el mapa] a través de la bassa?

J. ALBERO: No, tots eixos braços no. De la bassa per a ací [assenyalant el mapa] es fa des de la séquia, i de la bassa cap allà, de la bassa.

PREGUNTA: Aleshores, ¿per què hi ha tants braços ací?

J. ALBERO: Perquè hi ha entrades d'aigua i antigament sí que tenien dret de reg. Ací n'hi ha un altre, i ací un altre [assenyalant el mapa] i tots ixen de la séquia.

R.M. VILLANUEVA: Sí, allà baix a la bassa hi ha molts braços.

J. ALBERO: Abans hi havia denúncies. No es podia agarrar aigua si no era amb un cànter o amb un poal. No com ara, que vénen amb un camió amb una mànega i l'agarren de la séquia i ens deixen sense aigua a l'estiu. Com que la séquia té un bon accés, deixen caure la mànega i s'emporten l'aigua per a omplir piscines o per a qualsevol altra cosa.

R.M. VILLANUEVA: ¿A l'estiu tenim falta d'aigua! Jo me les veig negres per a arribar a la punta del bancal. A voltes me'n queden tres

o quatre cavallons per regar i no puc arribar a la punta. Aleshores pose l'aigua de la bassa cap a baix, per la meitat. Perquè en va el doble de la que m'entra.

J. ALBERO: Això són acords d'ara. Antigament hi havia més aigua, però també hi havia més regants.

R.M. VILLANUEVA: Banyeres i Bocairent tenen cadascun la seua manera de funcionar. Ací [Banyeres] cobren per hectàrees o per fanecades, i allí [Bocairent] es compta per minuts d'aigua. L'aigua que compres per minuts, si vols regar la gastes, i si no regues, no la gastes. Perquè pots ser has de regar només un bancalet i en gastes menys.

PREGUNTA: ¿I què costa l'hora d'aigua?

R.M. VILLANUEVA: Allí [Bocairent] està a 65 euros l'hora; a 1,20 euros està el minut.

PREGUNTA: ¿Allí passa la mateixa aigua que passa per la séquia de la Solana?

R.M. VILLANUEVA: La mateixa. A la Solana, la séquia està feta una porqueria, rebentada per totes les bandes, i no puc tirar la mateixa aigua que tire per l'Ombria. Així que a la Solana els deixe que reguen més i a l'Ombria els deixe que reguen menys. El cas és que reguen tots. Els qui paguen, ¡clar! Ara, que si arriba un senyor que paga poc i vol gastar molta aigua, dic prou, fins a ací hem arribat. Eixa és la meua faena.

PREGUNTA: Però si algú compra i paga l'aigua, ¿pot regar?

R.M. VILLANUEVA: Sí, ¡clar! Puc tindre persones que compren onze o dotze hores d'aigua, i si volen la gasten, i si no, no la gasten. No passa absolutament res.

Ramiro Miguel Villanueva González, 2009.

Els tres panys que obrin la porta de l'edifici del Partidor, 2006.

1551
Fermad edret

Process de la Universitat de la
Cèlta de Biar

La Cèlta de Cocayrent elloch
de Banyeres Sobre la novagèlta de la
sequia per pagar los que de l'edificament a parlar y fent de l'ant
en el lloc de Biar en el 201.

169/2

DOCUMENTS

El riu Vinalopó a l'alçada del Molí l'Ombria, 2004.

SENTÈNCIA ARBITRAL DE 25 D'OCTUBRE DE 1382,

SOBRE PLET DE LES AIGÜES DE REG ENTRE BANYERES I BENEIXAMA.— Font: Arxiu Municipal de Bocairent, pergami núm. 33. Atorgant: Pere d'Artés. Notari: Raimon Litra; mal estat. Lletra: gòtica. Mesures: 840 x 620 mm (GIRONÉS GUILLEM: 1990).

SENTÈNCIA ARBITRAL de 25 d'octubre de 1382, sobre el plet de les aigües de reg entre Banyeres i Beneixama el qual conté altres resolucions prèvies, de manera que el document està compost de sis parts, alguns fragments i paraules disperses estan expressats en llatí.

Les dates i els llocs on es firmen aquestes parts són les següents: a València, el 16 d'octubre; a Biar, el 10 d'octubre; a València, el 8 d'octubre; a València el 17 d'octubre; a Biar, el 23 d'octubre, i el dia 25 del mateix mes, al lloc on es produeixen els fets, és a dir, on naixen i prenen les aigües de reg, en terme de Banyeres.

El pergami presenta la llista dels convocats al consell per part de Biar, detalla els llocs per on corre l'aigua i, entre altres detalls, descriu cultius i estableix els torns de reg per a cada poble.

Tot seguit es reproduïxen només els textos del pergami microfilmats que corresponen al paràgraf inicial de la primera part i a la part sisena i última del document, aquesta íntegrament, la qual representa la sentència en qüestió.

Noverinu universi: Quod nos, Bartholomeus Argent, vicinus loci de Banyeres, procurador et [...]tus et honorabili Petro de Arteriis, milites, consiliario et camarlengo ilustrissimi domini infantis Johannis, serenissimi domini regis Aragonum primogeniti, ac omnibus regnis et terris suis generalis gubernatoris, dominus loci de Banyeres cuius instrumento publico tenoris sequentis [...] Valencie, xvi die octobris, anno a Nativitate Domini millesimo ccc. octuagessimo secundo. [...]

Et fet lo dit compromés en poder dels dits honrats n'Anthoni de Nom de Déu et en Domingo Beneyto, los dits àrbitres dixeren que manaven a les dites parts que demà, disapte de matí, fassen e compareguesen davant ells, al loch de Banyeres, on és la present qüestió e on naxen et socorriment prenen les dites aigües e no contrats que fa lo dit feyt fos per ells present les dites parts vist e reconegut encara [...] presents aquelles veurién aquell e donarien sentència sobre lo dit feyt, les quals dixeren quels plahia. Al qual dia de disapte que era

comptat, xxv die octobris, anno a Nativitate Domini millesimo ccc. octogesimo secundo, de matí, comparegueren davant los dits honrats àrbitres lo dit Bertomeu Argent en dit nom e en Miquel Busaldo, síndich e procurador de la dita vila de Biar, e en Martí Sanxes [trecat] de la dita alqueria de Benixama, e són aquí per cascuna de les dites parts en [...] ab los [trecat] del dit loch de Banyeres, vista la dita [trecat] que solia regar e per part de la dita universitat de Biar e en Martí Sanxes d'Oblites són [trecat] que en Domingo Durrios et Arnau Oliver, qui eren hòmens antichs e sabien [trecat] e solien regar en lo dit terme de Banyeres, fossen fet veritat de sagrament [trecat] en lo dit rech e que per volrre qüestions al cap del dit rech fosen meses e ficades fites. Et los dits àrbitres de continent reberen dels dits n'Arnau Oliver et en Domingo Durrios lo dit sagrament, los quals dixeren que havien vist regar la terra e orta que era après dels atres derrugert per hòmens de Biar en als molinars que aquí solien ésser e l'altra terra e orta que era après e contigua a aquella.

Et que havien vist céquia en e per la qual pasava la aigua a obs regar altra terra que's desús la orta de Banyeres que's rega de la basa e que pasava la dita séquia per damunt la terra que és ara de Berthomeu e Francés Oliver, fills del dit n'Arnau Oliver e per deig hun banchal de terra que's ara de Berthomeu Argent e pasava a la foyeta appellada d'en Oliver [...] lo dit n'Arnau Oliver dix que noy havia vist pasar aigua e lo dit en Domingo Durrios dix que sets veritat del dit sagrament que ell ni havia vist pasar. Et los dits honrats àrbitres, hoïdes les dites coses presents les desús dites parts e de consentiment e voler de aquelles meteren fites e designaren que la dita terra que's reig la orta del dit loch que's regua de la font de la basa, confrontada ab la riba del riu e ab la séquia dels molins fariners e ab hun banchal de terra de sequer d'en Julià Marques, pot e deu ésser regada et hauda per terra de rech e orta, tornant la dita aigua com la dita terra de regarea per escorredor en la séquia dels molins fariners, los quals desús dites terres appar en diverses lochs que's solien regar com hi aja en molts lochs formes de séquies dreydes e encara que per huna gran pedra que era foradada pasava la dita aigua per a regar la desús dita derrera terra e orta que's deu regar. Et ficades les dites fites, les dites parts requeriren los dits àrbitres que donasen sentència en lo dit feyt. Et los dits honrats àrbitres presents, lo dit Miquel Busaldo, síndich e procurador de la universitat de Biar e en

Martí Sanxes d'Oblites, senyor de Benixama, de una part. Et lo dit en Berthomeu Argent, procurador del dit honorable en Pere d'Artés, de l'altra, seents en la terra e orta que's deu regar per part de les dites fites, donaren sentència en lo dit feyt, en la manera següent:

Qui nós, n'Anthoni de Nom de Déu et en Domingo Beneyto, àrbitres, arbitradors e migables composidors, per les damunt dites parts comunament elecs, vist lo compromés en vós per les dites parts feyt e atorgat. Et vistes dites sentències inserides per lo dit molt alt senyor infant en Johan primogènit del dit senyor rey, duch de Gerona e comte de Cervera, e per la dita senyora duquesa, atorgades a la part de la dita universitat de la vila de Biar, en les quals, lo dit molt alt senyor infant, senyor de la damunt dita vila de Biar, e la dita senyora duquesa, volen e manen, per part de la dita universitat, la damunt qüestió e contrats que's entre les parts damunt dites de la damunt dita aigua ésser més en compromés per part de la dita universitat, vist in super com per nós, dits àrbitres, és estat vist ha huyl presents les damunt dites parts lo contrats e qüestió que és entre aquelles per rahó de la dita aigua, vist finaliter tot ço als qu'en lo dit feyt veures deu haut colloqui e parlament ab cascuna de les dites parts e del dits de cascuna d'aquelles, plenissime informats, volents elegir entre aquelles parts tranquilitat e concòrdia. Et esquivar e tolre mesions, ires, odis e males voluntats personals,

nafes e morts que per la dita rahó se poiren esdevenir. Com ja entre la part de la dita universitat e senyors que del dit loch de Banyeres sien estades discòrdies e contrastes per rahó de la dita aigua, venints ab mà armada los hòmens e habitants de la dita vila de Biar contra senyors del dit loch de Banyeres e hòmens habitants en aquell. E los del dit loch de Banyeres e senyors d'aquell defenents se contra los dits hòmens de la dita vila de Biar, segons a nós és cert e pot repper per lo partes de la denunciació feta per lo honrat en Fransesch Gostanti, senyor que's del dit loch de Banyeres contra diversos hòmens de la dita vila de Biar. Per ço, nós, dits àrbitres, arbitradors e amigables composadors que desús deure havent davant los nostres huyls a los quatre euvangelis davant nós proposats seents com a jutges en loch abre e conivent de jutgar presents les parts damunt dites per aquelles demanat e rogat per nós sentència ésser donadora sobre lo dit feyt, ne ulterius provixem venir a peryls, morts, escàndals, per la dita rahó, per tal, nós, dits àrbitres, arbitradors et amigables composadors desús dits, per lo poder a nosaltres atribuït e donat de him sentenciam, pronunciam e arbitram en lo dit feyt en la manera següent:

Primerament com sia cert a nós e encara per inspecció, evidència e notòriement del feyt, rei actum permanentis seu existentis, que les fonts e aigües de què és la present qüestió siet són e o

nasquen en lo territori e terme del dit loch de Banyeres. Et de aquí presen naximent e decorriment vers la vayl de Benixama, terme de la dita vila de Biar tro a la qual vayl distat o ha una legua poch més o menys. Et sia cert segons que ad oculum per nós dits rebiries es est vist e pot clarament apperer e est vist, ordinis subjecta, per los açuts e céquies de regar edificis e argamases antigues que aquí són, que senyors del dit loch de Banyeres e hòmens habitants en aquell regaven e o podien regar e han regat antigament les terres e orta per la céquia que aquí és edificada prenent l'aigua en lo barranch per on les dites aigües decorren en e per lo açut que aquí era feyt o edificat lo qual taentras és estat diruit e derogat per vim et potenciam de fert e contra tota justícia e equaltat per la part dels hòmens de la dita de Biar, segons que nós som estat informats del dit derogement per informació per nós reebuda e per atorgament de alguns hòmens de la dita vila de Biar fet en nostra presència.

Atenents ertim e vist fur de Valencia posats cots. Rúbrica de servitut de aigua e de altres coses lo segon capítol Qui comenta l'aigua que naixera en lo camp o en lo loch d'alceña sens voluntat de aquell al qual lús de la aigua pertany nengú no la put prendre sins lo senyor de qui és loch on nax la dita aigua la pot pendre e la deu haver e metrer que ell la aja mester ne que altre no la pot pendre. Et quan lo dit senyor no la haurà mester, la puxen pendre o haver los

vehins que serán deus ell segons que en lo dit fur largament és expresat. Per ço, nós, dits àrbitres, moguts per les dites rahons e altres que poden e deuen moure coratges de tots drets jutgants e volents fer e fahents justícia e servants equaltat e lo dit fur e reduint e tornant la forta e violenta fera temporibus preteritis a senyors e habitants en lo dit loch de Banyeres a degut estament, declaram, arbitram, manam e pronunciam que lo senyor, senyoria del dit loch de Banyeres e hòmens habitants en aquell poden e han leer e facultat de pendre e puxen e prenguen e hajen em per tots temps d'açí avant abbs lur e de regar, usar e remprar totes les terres e posesions lurs que són de regadiu e ques regaven e són e eren acostumades regar axí en temps de sarrahins com de xpistians dins e en lo terme e territori del dit loch de Banyeres situades, tota la dita aygua entregament e abans e primerament quels hòmens de Biar e aquella [...] a obs de regar les desús dites terres tant longament [...] ab acabament serien regades açí sens contra e enpachament que per los dits hòmens de Biar e senyors de la dita alqueria de Benixama en lo dit terme de Biar situada, nols sia fet sots la pena en lo compromés contenguda. Axí emperò que après que los dits senyor e senyoria e hòmens del dit loch de Banyeres de la dita aigua a empràs e regat hauran que de la dita aigua sia lexada decórrer e decórregue e torn en la céquia mare on e per la qual decórregue e reaje a la dita vayl de Benixama per lo escorredor

que és e será al cap de la dita orta.

Ítem semblantment declaram, pronunciam, arbitram e manam que lo senyor e senyoria e hòmens del dit loch de Banyeres puxen fer reedificar lo açut que en temps pasat derogert per los hòmens de Biar, segons dit és per obs de pendre l'aigua a obs de regar les dites terres e orta una vegada e moltes e tantes com ben vist los sia d'argamasa o de ço que's volrran. Et [...] sens embarch e impediment alcú que los dits hòmens de Biar e senyors de Benixama nols sia o puxa ésser feyt de feyt ni de dret sets encara intent de la pena en lo dit compromés contenguda.

Ítem semblantment declaram, pronunciam, arbitram e manam que après que los senyor e senyoria e hòmens del dit loch de Banyeres hauran regat e aemprada la dita aygua en e per la forma damunt expresada e no abans los hòmens de Biar e senyor de Benixama puxen haver e ajen e perguen la dita aigua per dotze dies següents e contínuament comptadors a obs de regar lurs terres e posesions que han e són acostumades regar dins e en terme de Biar e Benixama. Et que après e pasat los dits dotze dies sen alcun altre entervayll de temps, lo dit senyor e senyoria e hòmens de Banyeres prenguen e puxen pendre e haver e tinguen e aempren tota la dita aigua tant e tan longament tro les dites terres e posesions de Banyeres, segons dit és sien regades. Et axis segueixqua d'açí avant, de dotze en dotze dies succesivament e continua

em per tots temps.

Ítem alterius diem, arbitram, declaram, sentenciam e manam que en lo intererim dels dits dotze dies e durant aquells dits dotze dies de cascuna tanda que hauran de la dita aigua los dits hòmens de Biar e senyors de Benixama per regar lurs heretats, segons dit és que los dits senyors, senyoria e hòmens de Banyeres legudament prenguen e hagen e puxen pendre e haver de la dita aygua tanta com obs los serà e mester hauran per regar cols, ortalices, cànems, lins e o semblats splets de les dites terres e orta de Banyeres e no per a als. Et açò sots pena de LX sols reals de València, pagadors dels béns de cascú contrafehant per cascuna vegada la meytat de la senyoria de Banyeres e l'altra meytat a la part dels hòmens de Biar per son interés. Et aquelles o aquells regats lexen anar e decórrer aquella dita aigua decorriment a la dita céquia mare e escorredor demana que [trecat] puxa anar, decórrer a la dita vayl de Benixama e terme de Biar [trecat] pronunciam, arbitram que la senyoria del dit loch de Banyeres qui ara és [trecat] serà e o los honrats habitants en aquell no puxe pendre ni embaryar la damunt dita aygua per ço a obs de regar alcunes terres o rechs novella o novellament fahedors que poguesen ésser regats o feyts ultra les terres e orta que [...]atras seu acostumades regar en temps de sarahins e de xpistians e són estades de antich rech ne ultra la manera damunt dita en lo terme

e territori del dit loch de Banyeres. Et açò sots encorriment de la pena en lo dit compromés contenguda.

Emperò per les damunt dites coses o alguna de aquelles no entenem que sia o puxa ésser feyt alcun prejudici, lesió o dan als molins fariners e draper situats e huy edificats en lo dit terme e territori de Banyeres enpendir e haver la dita aigua a obs de molre e drapejar per la forma e manera que tro al dia de huy han acostumat de haver e pendre aquella fins tot luy dret los sia maga salu aquelles en totes les coses e per totes les quals totes damunt dites coses diem, sentenciam, pronunciam e arbitram ésser tenidors e observadors per cascuna de les damunt dites parts d'aquí avant em per tots temps segons que per vós són desús manades, dites, sentenciades, pronunciades e en la forma e manera desús contengudes singula sins singulis referendo sots les penes damunt singulariter especificades sobre totes altres qüestions, peticions e demandes que la una part contra l'altra haja per les rahons damunt dites e desús especificades a cascuna de aquelles [...].alment perdurable imposam.

Et eciam sine aliqua pena a fegun a la dita sentència per tal que la dita aigua pus yuaçosament puxa decórrer a la vayl de Benixama e terme de Biar, que quell o aquells que les dites terres e orta de Banyeres regaran sien tenguts de regar arreu e aplexa contigua de dia e denit e festes e dithmenjes a ús e costum de bon

regador. Latum sentència en la dita orta de Banyeres propter on les dites fites són ficades al cap deus de la dita orta, presents les dites parts, die sabbati, xxv die octobris, in ora meridien, parum plus vel minus, anno a Nativitate Domini millesimo CCC. octuagesimo secundo.

Sig [signe] nyals dels honrats n'Anthoni de Nom de Déu et en Domingo Beneyto, àrbitres damunt dits qui la desús dita sentència donaren e promulgaren.

Presents tots foren a la daçió de la dita sentència n'Anthoni Lario et Sancho Martínez e n'Anthoni Tarragó, vehins de Banyeres, en Berthomeu Durà, perayre et en Domingo de Selva, fuster, vehins de Billena.

Sig [signe] num Raymundi Litra, notari publici autoritate regia per totam terram et dominacionen serenissimi domini regis Aragonum, qui predictas interfuit eaque scribi, fecit cum superposuis stilicet in secunda linea ubi dicitur parte, et in VII. compromisi, et in XIV nós e per tota la dita universitat e singulars d'aquella scienment e de certa sciència per, Et in XXIII [...] Et in XXVIII del Et in XXXIII [...] Et in XLII firmas Et in XLIII enpare Et in L. Ita. Et in LXXV et questio. Et in LXXVI de les dites parts e del dret de cascuna. et in LXXVIII [...] octuagesimo [...] ab acabament sien regades et açò sens contrats et [...] Et in XIX ubi legitur de la present fe[...] Et in XXI linea [...] quinquagesima grata ubi videtur parti. Et in LXXVIII ubi manater sia clausitque locis, diebus, annis prefixis. –

Començament del traçat de la Séquia Major a l'alçada de l'Assut de la Tosca, 2008.

La Séquia Major i la seua desembocadura en la bassa de Sant Antoni, 2008.

CONCORDIA APROBADA POR SENTENCIA DE 24 DE MAYO DE 1687,

OTORGADA POR LOS SÍNDICOS DE BIAR, BOCAIRENTE Y BAÑERAS COMO APODERADOS DE LAS MISMAS VILLAS

Font: Arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola, document 61.

Capítulos de las escrituras de Concordia recibida por Tomas Aguilar en 7 de Marzo de 1687, y otorgada en la Villa de Bocayrente por los Síndicos de Biar, Bocayrente y Bañeras como apoderados de las mismas Villas, con el fin de cortar los pleitos que se habían promovido y hallaban pendientes sobre el uso y modo de regar de la agua de las fuentes de Vinalopó, Ull de Canals, Benasaite, Ansari y otras menores.

Capítulo 1.º – Primeramente: Es establecido, pactado, convenido, transigido y concordado por entre las dichas partes que la mencionadas Villas y Universidad, y cada una de aquellas, haya

de renunciar, como con todo efecto por el presente capítulo, en mejor modo que pueden y de derecho les es permitido, renuncian á todos y cualesquiera litigios é instancias movidas hasta el día de hoy en razon del uso y modo de regar de dicha agua, y señaladamente á los pleitos ahora nuevamente movidos sobre la fábrica de dicho azud y otras pretensiones, de las cuales era Oidor de dicho magnífico Francisco Ortiz, del estado noble y Escribano Felipe Narro, de tal modo como si nos se hubiesen movido ni instado, imponiéndose respeto de dichas instancias y litigios silencio y callamiento perdurable respectivo, haciendo pacto de no pedir mas en adelante en juicio, ni fuera de él.

Capítulo 2.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que la Villa de Bocayrente y Universidad de Bañeras puedan hacer y hagan el azud de cal y canto ó piedra picada, ó de aquello que bien visto les seria, en el barranco ó rio de Vinalopó, en el puesto de la piedra tosca, donde se demolió de mandato del Gobernador de Xátiva, sin perjuicio de los derechos de la sentencia, respeto de la facultad que dá á las Villas de Bocayrente y Bañeras para que puedan hacer la azud en el puesto que bien visto les fuese; advirtiendo no obstante que dicha azud, ahora y en todo tiempo se ha de fabricar por dichas Villas, de modo que en aquel no se comprendan ni

puedan comprenderse las fuentes y aguas que despues se especificaran; y si por caso se fabricase por dicha Villa y Universidad en lo venidero, en puesto donde ahora se comprende el alves ó conducción que ahora tienen las fuentes que inferiormente se especificarán, y tocan á la Villa de Biar; en tal caso, para que caiga dicha agua fuera del azud, se haya de hacer y haga el tal alves y conduccion á costas y expensas de las Villas de Bocayrente y Bañeras, por lo mas cercano, y con el menos costo, y la conservacion del alves ó conduccion le toque pagar á la villa de Biar.

Capítulo 3.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que la acequia que ha de correr desde el azud hasta el partidior comun de las tres Villas, se haya de ensanchar á conocimiento de los Expertos, para que la agua pueda correr libremente hasta el dicho puesto, y que se haya de rastrillar y fitar, y asimismo desde el principio de la acequia se hayan de hacer quince ó veinte pasos, segun pareceria á los Expertos, de cal y canto, así en el cajero como en el suelo, para seguridad de la acequia, y desde allí en adelante hasta el partidior, en todos aquellos puertos que convenga y parezca á dichos Expertos, para que corra efectivamente toda aquella agua sin disminucion alguna al partidior, y no pueda padecer demolición ni ruina la acequia, y que estos gastos hayan de ser de cuenta de las tres Villas, asi en

hacerse como en conservarse, al respeto de los dias de agua que tiene cada una de ellas.

Capítulo 4.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que respeto á la monda de dicha acequia se haya de observar y observe lo que se halla dispuesto en la sentencia del Señor Rey D. Juan el Segundo, que se reduce á que la Villa de Biar haya de limpiar dicha acequia por el mes de Setiembre, y las de Bocayrente y Bañeras por el mes de Mayo, que es del tenor siguiente = Item: Pronunciamos, declaramos y mandamos, que las arriba dichas fuentes hayan de ser mandadas ó limpiadas dos veces todos los años, esto es, la una en el mes de Mayo por los hombres de las arriba dichas Villas de Bocayrente y Bañeras á sus propias expensas, y otra vez en el mes de Setiembre por los hombres heredados en la Villa de Biar, asimismo á sus propias expensas, y á conocimiento de los Bailes que ahora son y por tiempo serán de las Villas de Biar y Bocayrente, ó de sus Lugartenientes, ausentes aquellos de las dichas Villas, bajo pena de cien sueldos por cada vez que por cualquiera de las arriba citadas partes fuese contravenido, aplicadora y divididora segun va dicho arriba, la cual pena con las otras arriba indicadas, y abajo puestas por el Gobernador del Reino de Valencia que de presente es, ó por tiempo fuere, sean egecutadas; y que dicha egecucion, por

guia, prolongamiento, sobreseimiento ni en alguna otra manera no pueda ser detenida.

Capítulo 5.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que por quanto se ha reconocido grandisimo daño en el repartimiento de la agua, asi respeto de las Villas de Bocayrente y Bañeras, por razon de que tomando estas la agua por el llano, y la de Biar por despeñadero, en todos tiempos se lleva mas agua esta que aquellas, y asimismo respeto de la Villa de Biar, se ha reconocido grandisimo daño por quanto el cano por donde toma esta la agua con facilidad se puede embozar, ó casual ó maliciosamente se ha pactado que dicho partidior se haga á conocimiento de los Expertos, dandole nuevo modo y forma, de suerte que ni una ni otra Villa pueda tener ni repartirsele mas agua que aquella que le toca; y asimismo para que el cano opuesto por donde aquella se conducirá esté libre de todo impedimento para que la agua discorra; y por último que dichos Expertos hagan una planta de dicho partidior, por el cual se pueda distribuir la agua á todas las arriba dichas Villas, de modo que á cada una de ellas se le dé la agua que la toca y pertenece, sin fraude ni disminución alguna, y que la obra se haya de egecutar segun dicha planta insertando lo contenido en la misma en este capítulos, conforme estaria delineada, y esto á expensas de dichas Villas

respective, en la forma que á aquellas les toca la agua, y que de la mencionada planta se hubiesen de hacer tres copias, las cuales quedasen autenticadas y archivadas en cada una de dichas Villas, para que en caso de demolición ó ruina del indicado partidor por cualquier caso que aquella suceda, se haya de volver á egecutar y fabricar en la misma forma especificada y delineada en dichas plantas, y no de otra manera. Y por cuanto en el día de ayer en acto recibido por el Notario infraescrito las dichas Villas y Universidad nombraron Expertos, y el magnifico Auditor nombraría tercero para poner en egecucion lo que se contiene en este capítulo, esto es, por parte de la Villa de Biar fue nombrado Juan Perez, por la de Bocayrente y Universidad de Bañeras Gaspar Diez, maestro de arquitectura, y el magnifico Auditor por tercero á Antonio Pons, subdelegado del maestro del Rey, los cuales Expertos y tercero, concordes han hecho relacion en poder del Notario infraescrito en el día de hoy, de haber visto y reconocido asi el partidor de dicha agua, como el puesto donde se habia de fabricar la azud, y principio desde alli, de la acequia que habia de conducir las aguas al partidor, y resultaba que por ser llana la superficie de dicho partidor, no se podia hacer planta de aquella en lo que se habia de mejorar y enmendar, y que por ello habian firmado capítulos contenidos en

dicha relacion; por cuya razon en lugar de dicha planta se hubiesen de insertar en el presente á la letra, y que de aquellos se hiciesen tres copias, librándose una á cada Villa, signada y auténtica, para que la archivase en lugar de dicha planta; cuyos capitulos de las relaciones son del tenor siguiente.

Primero. – Primeramente: Se ha de alzar un palmo por igual todo el partidor, donde tiene represa dicha agua, contando del enlosado que hoy hay hacia arriba, como era la balsa de donde se pone la cadireta, y agua arriba, hasta donde se ve hay una rejita de hierro, que se entiende poco mas ó menos lo que tiene de largo la casita donde se parten las dichas aguas; y se advierte, que esto ha de ser enlosado de piedra picada de buena calidad, bien cortada y unida, para que por ningun tiempo puedan las juntas de las piedras defraudar á las sobredichas partes; asimismo se advierte, que las dos piedras donde se sienta la cadireta han de ser de una pieza, y que lleguen todos los extremos, de tal manera que no ha de haber nada de junta, que de este modo será permanente, y no habrá agravio á las sobredichas partes, advirtiéndose que por la parte del traves ha de estar á nivel todo el sobredicho suelo, el que tendrá agua abajo la misma tirada que hoy tiene, sentandolo todo con mortero blanco; asimismo se advierte que los cajeros que hay existen en dicho partidor

y lengua donde se parte la agua, se han de quedar en su fuerza y valor, como en el día se hallan en todos y por todo; solo sí, que si hace levantar hácia arriba, se alzará aquello que será menester, observando siempre por las mismas plomadas, y que la cadireta que hay hoy se haya de hacer nueva.

Segundo. – Que la boca de la acequia de Bocayrente y Bañeras, contando de la casita agua abajo veinte palmos, se haya de filtrar la acequia, y á aquel mismo nivel de los dichos veinte palmos se ha de hacer un otro pedazo de acequia á la parte de Biar, esto es, que tenga otros veinte palmos de la casita hacia fuera, y que el suelo de dicha acequia este á nivel de la acequia de Bocayrente y Bañeras en la distancia de dichos veinte palmos, y tenga de ancharia cuatro palmos lo menos, ó aquello que tendrá la otra; advirtiéndose que la parte de la acequia de Biar ha de ser de cal y canto, cubriéndola de losas, ó aquello que les parecerá, y la de Bocayrente y Bañeras se ha de cubrir diez palmos, ó aquello que les parecerá, en aquella distancia de los veinte palmos, quedando á los de Biar la misma eleccion; advirtiéndose que los veinte palmos de acequia que se ha de hacer de la casita hácia fuera agua abajo, así por la parte de Biar como por la de Bocayrente y Bañeras, ha de ser un escalon de un palmo contando aquel de la superficie del enlosado que se ha de hacer en la casita ó partidor, como

arriba se ha dicho hacia abajo, para que tenga salto el agua.

Tercero. – Item: que á la parte de arriba de la casita ó partididor, agua arriba, contando veinte palmos, se ha de hacer cajero de acequia de cal y canto, cubriéndola de losas vuelta, ó aquello que bien visto les sea, para de este modo se evite que ninguno maliciosamente pueda conturbar las aguas á la mia y á la otra parte.

Cuarto. – Item: Asimismo se advierte, que de la sobredicha casita de donde se parte la agua, hasta la azud, que ha de ser de cal y canto, segun la Concordia, se ha de rastillar en los puestos que será menester, para que la dicha acequia quede con mas igualdad, y ensancharla un palmo por igual hacia la parte de la montaña, poniendo aquella tierra á la parte de abajo al cajero de la parte del barranco, para que quede mas guarnecida la acequia á fin de recoger las aguas; y asimismo no toda la distancia se ha de fitar prudencialmente de ochenta en ochenta palmos poco mas ó menos segun la elevacion del nivel, de extremo á extremo de dicha acequia, como desde el nivel del enlosado del partididor hasta la azud.

Quinto. – Item: Desde la azud agua abajo se han de hacer sesenta palmos de cal y canto, el cual servira de cajero a la acequia que tendrá de ancho cuatro palmos, y de altitud lo que sea menester; advirtiendose que no ha de

sobrepajar sobre la superficie de la agua, sino es un palmo poco mas ó menos; todo lo cual es preciso y necesario para que las aguas se conduzcan sin agravio de las sobredichas partes.

Sexto.– Item: Se advierte, que desde la dicha azud y paredon que se ha de construir de los sesenta palmo arriba dichos, hasta la casita donde se parte la agua, habian reconocido si era menester cajero en algunos puestos, y vieron las relacionantes que no era menester por entonces.

Continuan los capitulos de la Concordia.

Capitulo 6.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que en cualquier caso de demolicion ó ruina de dicha acequia, es partididor, se haya de reparar y volver a fabricar aquella encontinente, en esta forma: que cualquiera de las tres Villas puedan hacer y hagan dicho reparto en continente para que no se pierda la agua, y que hecha la obra se visure por los Expertos nombradores uno por cada una de las partes, y en caso de discordia se nombre un tercero la Justicia de la villa de Onteniente, para que estos la valoren, y contribuya cada una de las Villas por la parte que le toca, segun el repartimiento de la agua, en dicho gasto.

Capitulo 7.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que la Villa de Bocayrente y Universidad de Bañeras hayan de renunciar, segun que // por el

presente capítulo renuncian á cualquier derecho, así en virtud de la sentencia del Señor Rey D. Juan el Segundo, como á otro que las puede competir y competa á favor de la Villa de Biar, de las fuentes de Ull de Canals y Benasait, queriendo que de dichas fuentes use libremente la Villa de Biar, haciendo pacto de no pedir cosa alguna en adelante, ni obrar en juicio ni fuerza.

Capitulo 8.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que el uso de la agua de las fuentes del Ansarí haya de ser y sea de la Villa de Biar, renunciando las Villas de Bocayrente y Bañeras en cuanto á esta fuente que se compone de dos, la una que nace en el camino de Ibi, y la otra mas arriba de los chopos, encima del forcall del barranco, como con todo efecto renuncian en el mejor modo que puedan, y de derecho les es permitido como en lo posesorio, en virtud de cualesquier sentencia que hayan ganado, y que la agua de las referidas fuentes las pueda conducir y conduzca la Villa de Biar por el puesto ó puestos mas convenientes, y que bien visto les será, con la inteligencia y declaracion que en la conduccion de la referida agua no pueda la Villa de Biar perjudicar á las Villas de Bocayrente y Bañeras en el uso que han de tener de la agua de todas las demas fuentes que nacen en el barranco de la fuente del Ansarí, y de allí en abajo hasta el rio, sino que estas hayan de ir á partididor, y

no menos en el uso y conduccion de dicha agua, que ha de tener la Villa de Biar, no pueda perjudicar ni perjudique á Cristoval Camarasa, dueño que hay de la heredad dicha del Ansari, ni á los dueños que por tiempo serian de aquellos, en todos y cualesquiera derechos que tengan de regar de la referida agua la arriba dicha heredad, sino que antes bien les queden salvos é ilesos en todo y por todo, y que si la Villa de Biar pretendiese que el dueño de dicha heredad en algun modo excedia de derecho de regar que le compete en dicha agua, no pueda de hecho pasar á obrar cosa alguna, sin que preceda declaracion de Juez competente.

Capitulo 9.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que de hoy en adelante las Villas de Bocayrente y Bañeras hayan de usar de dichas aguas para el riego en la forma que prescribe la sentencia del Señor Rey D. Juan el Segundo, que es del tenor siguiente == Item: Pronunciamos, sentenciamos, declaramos, proveemos y mandamos, que el uso, riego y ensanche de la expresada agua sea dividido entre las enunciadas partes en la forma siguiente, esto es, que los hombres y habitantes de las Villas de Bocayrente y Bañeras hagan suya, tengan facultad de tomar, y tomen por todos tiempos de aqui adelante, á su voluntad, á fin de regar, usar y ensanchar todas las tierras y posesiones suyas, que son y pueden ser

regadio, y que se riegan y se acos // tumbraban regar, asi en tiempo de Sarracenos como de Cristianos, situados dentro los términos y territorios de las citadas Villas de Bocayrente y Bañeras, toda la referida agua integramente, y antes y primeramente que los hombres de Biar, y disponer de ella á toda su voluntad, esto es, por tiempo de ocho dias y ocho noches continuas, empezando aquellos al salir el sol, y hasta que á igual hora sean cumplidos poco mas ó menos por los hombres de la Villa de Biar y hereteros del Valle de Benejama, sito en el termino de Biar, bajo pena de sesenta sueldos, moneda reales de Valencia, pagadora por los contraventores por cada una vez que contraviniesen, sin remision alguna, divididora en tres partes, esto es, la una á Nos, y á nuestra Corte, y las otras dos á las Villas de Bocayrente y Bañeras ofendidas, asi empero que pasado los ocho dias y ocho noches continuas inmediatamente los hombres de Bocayrente y Bañeras hayan de dejar correr la agua de la acequia madre por la que vaya al Valle de Benejama por el corredor que se encuentra á lo último de la dicha huerta hasta los molinos de Bañeras.

Capitulo 10.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que los hereteros de la partida de las Marjaletas tengan facultad de poder hacer balsitas de las fuentes que nacen en sus heredades

para el riego de las mismas, haciendo balsita para dicho efecto; sin que la Villa de Biar se los pueda perturbar ni impedir; bien entendido que la balsita solo la pueda hacer el dueño de la tierra en la cual nace la fuente y no los hereteros subsiguientes, los cuales podían regar de dicha fuente sin hacer balsita, con aleta y presa, segun está dispuesto en las fuentes de Vinalopó, contal que despues de haber regado corra la agua á su curso natural; y asimismo que los de dicha Villa de Biar no puedan tocar ni impedir a la Villa de Bocayrente el abrevador real que tiene en la referida partida de Marjaletas llamado el Abrevador de Borreda; y por quanto en la heredad de Vicente Belenguer y en la de Roque Eximeno nace en cada una de ellas una fuentesita, en el fondo de la cual tienen hecha una balsita cada uno de aquellos, y de esta se riega un campito, atendiendo que es cosa tenue, y de poca consideracion, y que dichas fuentes nacen la mencionadas herdades, se permite que se puedan conservar las referidas dos balsitas, y asimismo se prohíbe que no se pue // dan hacer otras en lo venidero, y que si al presente las hay ademas de las expresadas en el presente capitulo, sean desechas en continente, y en caso de encontrarse alguna otra del dia de la publicacion del presente en adelante, incurra el dueño de la heredad donde se hallará en pena

de veinte y cinco libras egecutadoras en esta forma, que hallándolo el Sobrecequero haga recibir acto, y con aquel el Justicia del término en que será hallada egecute dicha pena aplicadora al comun de Biar.

Capitulo 11.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que para efecto de limpiar y mondar el rio de Bañeras, é iluminar todas las susdichas fuentes que dan cabo al ria de la azud hácia abajo, pueda el Sobrecequero de la Villa de Biar pasar con quince hombres, sin que en lo de sus dicho se le pueda hacer impedimento de hecho ni de derecho por las Villas de Bocayrente y Bañeras, y que siempre y cuando le parecerá ser necesario pasar con mas número de gente para el efecto arriba dicho, lo pueda hacer y haga, contal que un dia antes avise á las Justicias de las Villas de Bocayrente y Bañeras; y de la azud hácia arriba, hallándose no estar dichas fuentes en la forma que se debe, tengan obligacion las Villas de Bocayrente y de Bañeras respectivamente requeridas por el Sobrecequero de limpiarlas ó iluminarlas dentro de ocho días; y en caso de no hacerlo dentro de dicho termino, lo pueda aquel hacer y haga á costa de dichas Villas de Bocayrente y Bañeras respectivamente.

Capitulo 12.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que los gastos que se hubiesen hecho hasta el dia 28 de Febrero inclusive, en razon de la visura

instada por dichas Villas de Bocayrente y Bañeras, lo hayan de pagar y paguen aquellas respectivamente, y que en los que se harán de dicho dia en adelante se hubiesen de pagar igualmente, la mitad por dichas Villas, y la otra por la de Biar; entendiéndose y declarándose que el gasto que han de pagar dichas tres Villas será el de los dias de la detencion del dicho dia en adelante, y los actos que se ofrecerán recibir, y demas cosas, y el decreto que se ha de obtener.

Capitulo 13.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que calquiera de dichas partes que contravengan, en todo ó en parte, á calquiera de dichos capítulos, y lo en aquellos contenido, incurra en pena de dos mil libras moneda reales de Valencia pagadora por la parte que contravendrá á la obediente, tantas cuantas veces incurrirá en dicha pena la cual pagada, ó no, ó graciosamente remita, quede lo contenido en dicho acto de Concordia en su fuerza y valor.

Capitulo 14.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que la presente Concordia se haya de decretar por el Tribunal de la Real Audiencia, á costas y expensas de las sobredichas partes, segun va dicho arriba.

Capitulo 15.º – Item: Es establecido y pactado ut supra, que los presentes capítulos y cada uno de aquellos sean egecutorios, con sumision y remuneracion del propio fuero, variacion

de juicio y demas cláusulas costumbradas poner en semejantes actos de Concordia.

Cargos capitulos leidos y publicados, fueron todos aprobados y ratificados por las partes, confirmando todas y cada una de las cosas en ellos pactadas y convenidas, desde la primera hasta la ultima linea inclusive: prometieron una parte á la otra y esta á aquella, ad invicem et vriconsi, y juraran á Dios y sus cuatro Santos Evangelios todo lo expresado y cada una de las cosas convenidas en estos capitulos, observarlo ad nuguem, y cumplirlos todo quanto á cada una de las partes perteneciese en los respective nombres, y en ningun tiempo ir ni contravenir, antes bien lo querian tener siempre por firma, grato, válido, y observarlo inviolablemente; y prometieran las mismas partes por los presentes y aceptantes, y por los ausentes, y por todos aquellos á quienes interesaba y podia interesar en lo futuro, que todo, y cada una de las cosas dichas en los capítulos se observarían inviolablemente, bajo la pena de dos mil libras, moneda de Valencia, por la partes inobediente, y que rehusase cumplir; las que debian entregarse al que deseaba el cumplimiento, en clase y bajo nombre de pena, y también de interes, la qual se habia de pagar tantas veces cuantas se cometiese el contrahecho, quedando siempre permantente este pacto de tal

suerte, que bien se exiguiere la pena ó no, ó se perdonase por una gracia, quedase todo en su firmeza y vigor por ser esta la verdad y pudiendo ser compelidos al cumplimiento de todo por cualquiera Juez secular á que se sometian; y despues; y despues siguen las demas cláusulas de renunciaciones, cesiones, con que finalizaban estos contratos, con obligacion de la una parte á la otra, y de la otra á la otra ad invicem et vicisim de todas y cada uno de los bienes y derechos respectivamente de dichas Villas y Universidad, y de cada uno de los mismo presentes, ausentes y futuros, tanto mayores, como menores, hombres como mugeres, muebles o inmuebles, de hombres como de mugeres que fuesen privilegiados ó no, habidos ó por haber.

Esta Concordia fue aprobada por sentencia de la Sala de 24 de Mayo de 1687. con interposición de la autoridad, y judicial decreto de la Real Audiencia.

Los Capítulos de la Sentencia y Concordia antes expresados estan literalmente copiados de un cuaderno ó libro impreso en Valencia en la Imprenta de Estevan, frente el Horno de Salicofres, año 1819. Titulado = Memorial ajustado á los autos que por caso de Corte siguen en la Sala prima de esta Real Audiencia en grado de visita del Ayuntamiento de la Villa de Biar y

Electos del Comun de Regantes del Valle de Benejama, Con los Ayuntamientos de las Villas de Bocayrente y Bañeras y con D. Vicente Calabuig y Maiquer y otros, etcetera etcetera Sobre quese cumplan y observe lo dispuesto en dicha Real Sentencias en el modo y forma que se explica en la Concordia posterior etcétera etcetera Formado y concretado con asistencia de los Abogados y Procuradores de las partes, é impreso á costas comunes en virtud de providencia de la Sala de 13 de Setiembre de 1817.– Bañeras, 10 de Marzo de 1846. Firma: Javier Martí. Secretario.

Sentencia

Pronunciada por los señores de la Audiencia Territorial de Valencia en *diez y nueve de Octubre de mil ochocientos diez y nueve*, en los autos seguidos en la misma en grado de vista por el Ayuntamiento de Biar y los Electos del Comun de regantes del Valle de Benejama con los Ayuntamientos de Bocayrente y Bañeras, y con 34 vecinos uno de Onteniente y los demas de Bocayrente en calidad de propietarios é interesados Regantes de las aguas del rio llamado Vinalopó.

Sentencia. Ha lugar á la demanda del Ayuntamiento de Biar y Electos del Comun del Valle de Benejama: en su consecuencia se manda se cumpla y

observe lo dispuesto en la Real Sentencia del Rey Don Juan el Segundo de Aragón de 6, de Junio de 1459, en el modo y terminos explicados por la Concordia posterior celebrada por los tres syndicos de las tres Villas de Biar, Bocayrente y Bañeras en 7. de Marzo de 1687, y que en su virtud las de Bocayrente y Bañeras y sus interesados Regantes despues de aprovecharse de las aguas comunes del Rio Vinalopó por espacio de ocho dias con sus noches las deben dejar correr al rio y acequia que las conduce a regar las tierras y heredades que han acostumbrado y pueden regarse dentro el termino de Biar y Valle de Benejama, por espacio tambien de diez dias con sus noches, y así alternativamente; á cuyo fin se restablezca y reedifique á costas de las citadas dos Villas de Bocayrente y Bañeras la Casa partidior en la forma que estubo hasta el año 1772, esplicada en la relacion de Peritos inserto en el Capítulo 4.º, segun se pacto en el 6.º De dicha Concordia; sin conducir al partidior las aguas de las fuentes de Ull de Canals, Benasait y del Ansari, de que hace merito, como propias y privativas del riego de Biar en fuerza de los Capítulos 7.º y 8.º = Señores = Regente = Mahamud = Ruiz = Borrull = Cartagena = Borja = Alpuente =

Esta Sentencia que confirmada por la de revista de cinco de Abril de mil ochocientos veinte y seis.

Séquia Major a l'alçada de La Solaneta, 2008.

ORDENANZAS DEL RIEGO MAYOR

DEL TÉRMINO DE LA VILLA DE BAÑERAS, APROBADAS POR CARLOS IV DE CASTILLA EL 30 DE JUNIO DE 1807

Font: Arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola, document 61.

Villa de Bañeras. Año 1846. Expediente Donde constan todas las disposiciones tomadas por el Ayuntamiento de esta Villa en la administracion del agua del Riego Mayor llamado de Vinalopó con arreglo a las ordenanzas aprobadas por el Supremo Consejo de Castilla en 30 de Junio de 1807. Da principio en 1.º de Marzo de 1846.

[Acuerdo del Ayuntamiento como Administrador de las aguas del Riego Mayor de esta Villa.]

En la Sala Capitular de la Villa de Bañeras á uno de Marzo de mil ochocientos cuarenta y seis: Reunidos

en esta los Señores D. Bautista Calatayud Alcalde, Presidente, y D. Isidro Ribera Teniente de Alcade 1.º, D. Mariano Frances y Camarasa Teniente de Alcalde 2.º, D. Tomas Frances y Albero, D. José Ferrero y Sainz, D. Francisco Tortosa, D. José Pascual, D. Joaquín Albero y Berenguer, D. José Francés y Berenguer, D. José Albero y Sainz y D. Asensio Berenguer Regidores, y D. Alberto Ballester Regidor Sindico todos Componentes del Ayuntamiento Constitucional de esta Villa y, como á tales, Administradores del agüa del Riego Mayor de la misma denominada de Vinalopó, todos unanimes y conformes

acordaron: Que con el fin de poder proceder en la administracion delo espresado riego con el acierto y exactitud debidas, y tener mas á la mano las Ordenanzas aprobadas por S.M. El Señor Rey D. Carlos Cuarto en treinta de Junio de mil ochocientos siete para el Gobierno y arreglo de dicho riego, y evitar que su original pueda romperse y deteriorarse con el continuado uso de registrarlas y enterarse de su contenido, se saque a continuación de este acuerdo una Certificacion ó copia literal y exacta de dichas Ordenanzas por el Secretario de este Ayuntamiento, con asistencia é intervención del mismo, y sirva todo de

cabesera de un Expediente que se forma para notar en él todos los acuerdos y disposiciones que tome el Ayuntamiento referente á las administraciones del espresado riego no solo en el presente año sino en los sucesivos, para que de este modo se encuentre mas á la vista todo lo referente á estas administracion sin necesidad de recurrir como sucede ahora á los Libros de Acuerdos ordinarios para buscar las deliberaciones que se necesitan ver y se hallan diseminadas en los mismos. Asi lo acordaron y mandaron dichos Señores, firmandolo el Señor Alcalde, Tenientes, y Regidores Sindico, unicos que saben: De que yo el Secretario Certifico. [Firmas de los presentes.]

Francisco Javier Martí Secretario del Ayuntamiento Constitucion de estas Villas de Bañeras, delque es Presidente el Señor D. Bautista Calatayud Alcalde, etcetera.

Certifico: Que las Ordenanzas formadas para el gobierno y arreglo del Riego Mayor del termino de esta Villa por S.M. el Señor Rey D. Carlos Cuarto y en su Real nombre por su Real y Supremo Consejo en treinta de Junio de mil ochocientos y siete, copiadas á las letras, son del tenor siguiente:

Don Carlos por la gracia de Dios Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, de las dos Sicilias, de Jerusalem, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galicia, de Mallorca, de Menorca, de

Sevilla, de Cerdeña, de Cordova, de Corcega, de Murcia, de Jaen, Señor de Vizcaya y de Molina etcetera. Por quanto por el Consejo, Justicia y Regimiento de la Villa de Bañeras en el nuestro Reyno de Valencia se ocurrió á el nuestro Consejo en nueve de Diciembre de mil y ochocientos con un pedimento exponiendo que constituidos legitimos Administradores, sin que hubiese sido suficiente para atajar dichos perjuicios el haber formado y establecido el Ayuntamiento del año de mil setecientos noventa y uno para su regimen y gobierno de las ordenanzas, que estimaron convenientes y eran las que presentaban á contentamiento de los vecinos regantes, las que ponian en buen estado el citado riego, evitando la confusion, y violencia, de que se valían algunos para hacer su negocio en detrimento de otros y del interés de nuestro Real Patrimonio cuya aprobacion no habia solicitado de el nuestro Consejo por falta de conocimiento: y deseando obtenerla, y que por este medio se evitasen los expresados daños y perjuicios nos suplicaron fuesemos servido aprobarlas y mandar que para su execucion y cumplimiento se librase el correspondiente Despacho. Y vistas por los del nuestro Consejo las referidas ordenanzas, teniendo presente lo informado sobre ellas por la nuestra Audiencia de Valencia, y expuesto por el nuestro Fiscal por auto de diez y nueve

de este mes hemos tenido á bien reformuarlas y limitarlas como nos ha parecido oportuno, arreglandolas y disponiendolas en la forma que sigue.

Ordenanzas formadas para el gobierno y arreglo del Riego Mayor del término de la Villa de Bañeras.

Ordenanza 1.ª – El Ayuntamiento anualmente tendrá la obligacion por el Mes de Enero de elegir y nombrar dos Zequieros interesados en el mismo riego, y no se podrá excusar ninguno de admitir este empleo y el que lo hiciere, ó intentare, pueda ser apremiado por todo rigor de derecho.

Ordenanza 2.ª – A dichos Zequieros se le señala por el salario del año, que han de servir, veinte libras moneda Valenciana á cada uno, debiendo ser iguales en el trabajo, como lo son en la utilidad.

Ordenanza 3.ª – Los expresados Zequieros tendran la obligación de cuidar de la Azequia y agua desde la una linea del termino hasta la otra.

Ordenanza 4.ª – Los referidos Zequieros en los dias del riego deberán cuidar, que las tandas y turno de regar en los azarbes los individuos regantes vaya con la mayor equidad, procurando que no se pase la tonda de regar á ningun individuo, antes si procuren la utilidad del Comun de regantes y el mayor adelantamiento en las tandas.

Ordenanza 5.ª – Dichos Zequieros tendrán obligación de llevar con igualdad el riego de la balsa mayor y el de la Azequia, de modo que no vaya adelantado un riego á otro, pues como de noche desagua la Azequia en la balsa mayor, deberan tomar metodo los Zequieros para las horas de abrir los Azarbes, y contraviniendo á este Capitulo incurran los Zequieros, ó el Zequero culpado en la pena de tres libras.

Ordenanza 6.ª – Los expresados Zequieros avisarán cada noche al Alcalde, de el azarbe, que debera empezar a regar la mañana del día siguiente, y en su ausencia al Regente la jurisdiccion, delo que se deberá hacer Bando para inteligencia de los regantes, á fin de que no se les pase el turno de regar.

Ordenanza 7.ª – Los mencionados Zequieros pasada la tanda ó turno de regar la tierra, que llega el agua, no la retomen atrás con pretexto motivo ni respeto alguno, si solo que pase adelante el riego sin detencion y el que contraviniese á ello, incurra en la pena de tres libras de dia, y doblado de noche.

Ordenanza 8.ª – Los mismos Zequieros tendran obligacion de cuidar de los tres talladores, que hay en la Azequia par que no se pierda el agua si que esté bien custodiada y que no tenga extravio alguno y de indagar el agresor, ó agresores para castigarles conforme corresponda á la malicia o

gravedad del hecho.

Ordenanza 9.ª – Los referidos Zequieros deberan reconocer en los dias de tanda ó que esté en turno la Azequia el agua por la mañana retapandola para el mayor aumento y utilidad del riego baxo la pena de tres libras.

Ordenanza 10. – Los insinuados Zequieros deberán dar parte al Consejo, Justicia y Rigimento de cualquiera trestallador, ó tablón que se necesitare poner en algun Azarbe, para que se dé disposicion de remediar lo que se necesite.

Ordenanza 11. – Los citados Zequieros nombrados no podrán fiar el cuidado de su encargo á persona alguna, y si lo hicieren quedarán responsables de cualquiera contravencion sin admitirles escusa.

Ordenanza 12. – Los susodichos Zequieros tendrán obligación de tapar, y retapar el agua, que entra del riego de Vinalopó en la Azequia Madre, y conducida á el Azarbe o trestallador, que está en la Azequia que son los Azarbes principales se haya de echar toda el agua por dicho Azarbe hasta el ultimo del brazal, los que se deberán ensanchará proporcion que pueda recoger toda el agua, de este modo se adelantará mas el riego.

Ordenanza 13. – Los insinuados Zequieros no echarán en los Azarbes llamados hijuelas mas que una hila, y esta que esté alli

hasta que concluya dicha hijuela.

Ordenanza 14. – Los expresados Zequieros deberán advertir a los regantes, que hagan en los campos para regar las tablas, ó Eras de á doce palmos de anchas cada una, fuera de los bordones, ó cavallones, y á cualquiera, que regase, ó entregase el Zequero el agua, incurra el dueño del campo, Arrendador, ó Mediero, que lo hiciere y el Zequero, cada uno en la pena de tres libras.

Ordenanza 15. – Dichos Zequieros no entregarán el agua á cualquiera regante que riega el campo por dos partes, ó los campos, que se riegan de la balsa y Azequia, á menos que en medio del campo haga un cavallón ó division, para que no pase el agua de una parte á otra, y así se encontrase haber contravenido á este Capitulo, incurra el Zequero en una libra de pena, y el dueño ó Arrendador del campo en una libra de multa.

Ordenanza 16. – Los mencionados Zequieros tendrán obligacion de dar cuenta al Ayuntamiento, o denunciar los contraventores de los capitulos, luego que hagan el delito, ó contravención, y por la denuncia, que por su parte fuese hecha, se les señala la tercera parte de la pena.

Ordenanza 17. – Si los citados Zequieros ocultasen, ó disimulasen á algun interesado en el riego, y no lo delatasen, incurran en la pena doblada, que merecía el delito.

Ordenanza 18. – El agua se deberá poner en tanda, ó turno todos los años en el dia primero de Abril sin poder alterar esta determinacion, y en dicho día deberá dar el Ayuntamiento la orden del metodo que ha de llevar el riego en aquel año, esto es, de regar por el todo, por la mitad, ó tercera parte de la tierra conforme a la abundancia, ó escases de agua, que haya, cualquiera Zequiero ó regante que contraviniese á esta disposicion, incurra en la pena de diez libras.

Ordenanza 19. – Al Ayuntamiento como administrador del riego se le señala por salario de la administracion doce libras anuales por razon de sus encargos esto es, Alcalde, Regidores, y Sindicos dos libras á cada uno, con obligacion de asistir y hacer reparos, Juntas, disposiciones y demas que se ofrezcan.

Ordenanza 20. – A los Jueces conservadores se les señala por el trabajo de asistir al reparto y toma de cuentas de estos efectos ocho libras, esto es, cuatro á cada uno: al Escribano de Ayuntamiento por el trabajo de alargar las juntas, disposiciones, repartos y cuentas ocho libras: al cobrador un sueldo por libra; y al Alguacil Portero de Cabildo y Pregonero tres libras por su trabajo de pregonar bandos, hacer citaciones y demas que se ofrezca peculiar de su oficio.

Ordenanza 21. – Tanto el salario de

Zequiero, de Administradores, Jueces contadores, Escribanos, Cobrador, Alguacil, Portero de Cabildos, y Pregonero, como todos los demas gastos, que se ofrezcan en reparos de conservacion de Azequias, rompimiento de trestalladores y demas de la inspeccion del riego se podrá repartir anualmente entre todo el comun de regantes a proporcion de las horas de agua, que cada interesado tenga, las que han de constar precisamente en el Padrón, ó Libro, que deberá tener el Ayuntamiento en su Administracion, cuyos repartos se harán con toda equidad y sin agravio de nadie.

Ordenanza 22. – Si además de los gastos anuales, que se ofrezcan en el riego ocurriese el haber de seguir algun pleyto por utilidad, y conveniencia del riego, bien sea en calidad de actor, ó en la derés, podra el Ayuntamiento hacer repartimiento sin incurrir en pena alguna entre los Hacendados regantes en cantidad moderada, y proporcionada, que baste para satizfacer los derechos y enxpensas, que se ofrecieren, llevando la debida cuenta y razon con la mayor exactitud y justificacion: pero si la cantidad, que se hubiese de repartir, excediese de doscientas libras, deberá el Ayuntamiento obtener el permiso correspondiente de la nuestra Audiencia de Valencia, sin cuyo requisito no podrá procederse al reparto.

Ordenanza 23. – En todas las hijuelas

que haya en los Azarbes mayores, se harán trestalladores de madera, ó de tres losas bien acondicionadas de cuenta y cargo de los interesados en la hijuela, y de su cuenta y cargo lo han de mantener, y el que no lo hiciere en cada una de sus tandas, incurra en la pena de tres libras.

Ordenanza 24. – Cualquiera individuo, que quitase de el Azarbe mayor, ó hijuelas algun trestallador, ó tablazon, incurra en la pena de tres libras y de bolverlo á hacer de nuevo á sus costas: doblada pena por la segunda vez, y por la tercera cincuenta libras.

Ordenanza 25. – Cualquiera individuo, que quite el agua al que legitimamente le corresponda la tanda, incurra en la pena de cinco libras.

Ordenanza 26. – De las cantidades, que se repartieren para los gastos, que se // ofrezcan al riego, haya de llevar cuenta y razon en debida forma, y tomar las cuentas anualmente con cargo y data, poniendo los alcances por cabeza al siguiente año, de modo que esté con toda formalidad y lisura, quedando de responsables los Administradores de cualquiera omisión que se advirtiere.

Ordenanza 27. – Ningun individuo regante podrá reclamar ni contradecir las disposiciones y metodo, que tome el Ayuntamiento para el mejor regimen y gobierno de las aguas de el Riego Mayor, quedando la absoluta disposicion, arreglo y cuidado al cargo del Ayuntamiento bajo la responsabilidad de cualquiera exceso

en los administradores.

Ordenanza 28. – Todas las penas impuestas en estas ordenanzas sean aplicadas por terceras partes, una á nuestras penas de Cámara, y gastos de Justicia, otra al Juez, y otra á el denunciador.

Ordenanza 29. – A cualquiera individuo regante que se escusase á pagar el tanto que legitimamente le cupiere de los gastos del riego, segun el reparto, que se forme anualmente, no se podrá regar el agua de su riego, pero si sele podrá apremiar por todo el rigor de justicia.

Ordenanza 30. – No se podra sacar el agua de el riego (en el tiempo que este lo necesite) para regar tierra secana fuera de esto del riego, y podrá concederse permiso por el Ayuntamiento, para que rieguen para sembrar y por cada riego hade pagar el dueño de la tierra secana dos libras de moneda Valenciana por cada jornal que regase, y estas han de servir para el fondo y utilidad del riego, poniendose en cargo como la cantidad del repartimiento, y si alguno regase sin esta cualidad, incurra en la pena de diez libras.

Ordenanza 31. – Todos los años por ultimos de Marzo antes de ponerse el agua en tanda se haya de mondar y limpiar la Azequia y balsa del Riego Mayor por los interesados regantes.

Ordenanza 32. – Si alguna persona dexase salir el agua de la Azequia, de

modo que vaya a perderse, incurra en la pena de tres libras siendo de día, y de noche doblada. Y para que se cumplan se acordó expedir esta nuestra carta: Por la cual sin perjuicio de nuestro Real Patrimonio aprobamos las ordenanzas, que van insertas, formadas para el gobierno y arreglo del Riego Mayor del termino de la Villa de Bañeras. Y en su consecuencia mandamos á la Justicia y Ayuntamiento de dicha Villa de Bañeras, á los vecinos regantes de ella, y demas Jueces, Ministros y Personas á quienes en cualquier manera corresponda la observancia y cumplimiento de lo contenido en esta nuestra Carta, que siendo con ella requerido la vean, guarden, cumplan, y executen, y hagan guardar, cumplir, y executar en todo y por todo segun y como en ella se contiene sin contravenirla ni permitir su contravencion en manera alguna. Que asi es nuestra voluntad. Y que de esta nuestra Carta se tome la razón en la Contaduría general de la Comision gubernativa de consolidacion de Vales, por quien se expresará la cantidad, que se hubiere satisfecho por esta gracia, sin cuya circunstancia ha de ser nula, de ningun valor, ni efecto. Dada en Madrid á treinta de Junio de mil ochocientos siete = D. Anias Mon = D. Alfonso Durán = D. Tomas Moyano = D. Vicente Duque de Estrada = D. Juan Antonio Gonzalez Carrillo = Yo D. Manuel Antonio de Santisteban Secretario del Rey nuestro

Señor y su Consejo de Camara la hice escribir para su consentimiento con acuerdo de los de su Consejo = regida D. Josef Alegre = Dueños veinte y tres reales y maravedis vellon = lugar de un Sello = Teniente de camara Mayor = D. Josef Alegre = Dueños treinta reales vellon = Dueños sesenta y seis reales y maravedís vellon = Secretario Santiestevan = V. A. Aprueba las ordenanzas formadas para el gobierno y arreglo del Riego Mayor del termino de la Villa de Bañeras = Gobierno 1.º = Correxida = Tomose razon en la contaduría general de consolidación de vales Reales en la que consta á foxas doscientas del cientos reales vellon por el motivo que cita este despacho = Madrid diez de Julio de mil ochocientos siete = Por el Excelentísimo Señor Contador general.

Cuya antecedente copia se halla en un todo conforme con su original que obra en la Secretaria de mi cargo y á que en un todo un referas. Y para que conste en cumplimiento de lo á si mandado por los Señores del Ayuntamiento, libro la presente con asistencia e intervencion del mismo, y las firmo con el visto bueno del Señor Alcalde su presidente en Bañeras á ocho de Marzo de mil ochocientos cuarenta y seis. = Ynterlineados = el = Si = valer. [Visto Bueno de el Alcalde, Presidente del Ayuntamiento, Bautista Calatayud, y firma del Secretario Javier Martí.]

La Séquia Major a l'alçada del mas del Vincle, 2008.

ORDENANZAS PARA EL BUEN GOBIERNO DEL RIEGO MAYOR

DE LA VILLA DE BAÑERAS, LLAMADO TAMBIÉN DE VINALAPÓ, APROBADAS POR REAL ORDEN DE 30 DE MARZO DE 1894

Font: Arxiu Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola, document 68.

Ordenanzas para el buen gobierno del riego mayor..., Imprenta Hispania Alcoyana, Alcoi, s.d.

CAPÍTULO I – DE LAS AGUAS

Artículo 1.º – El caudal de aguas pertenecientes al riego mayor de esta villa lo constituyen cuatro días y otras tantas noches continuas, empezando aquellos al salir el sol, hasta que á igual hora son cumplidos poco mas ó menos, en cada una de las tandas de diez y ocho días que en común con esta población disfrutan los regantes del valle de Benejama y los de la villa de Bocairente. Estas aguas, son procedentes de las fuentes de Vinalapó y otras de menor cuantía adherentes á aquellas, que se unen tambien al rio

titulado Vinalapó desde inmemorial, las cuales nacen alrededor de la parte superior é inferior de las de Vinalapó, en todo el trayecto del cáuce de dicho Río, hasta el azud que las recoge, el cual se halla construida en el mismo y partida conocida con el nombre dels Ansarins, término antiquísimo de la población de Bañeras y disfrutado desde últimos del siglo pasado con la de Bocairente. De esta presa corren por una acequia común á las tres referidas villas, hasta la casita Partidor, siendo propiedad de las mismas mancomunadamente su azud de cal y

canto, acequia de tierra y mamostería hasta dicha casita Partidor, construida en este término y al extremo de la huerta llamada huerta vieja desde remotos tiempos; en cuyo punto las aguas que á él llegan son distribuidas en el modo y forma que prescriben las sentencias del Rey D. Juan el II de Aragón, publicada en 6 de junio de 1459, concordia celebrada en 7 de marzo de 1687 entre los síndicos de Biar, Bocairente y Bañeras. Sentencia de vista de la Audiencia de este Territorio de 19 de Octubre de 1819. Sentencia de revista de la Audiencia de

este territorio de 19 de octubre de 1819. Sentencia de revista del mismo tribunal de 5 de Abril de 1826, llevadas á efecto por el comisionado de dicha Audiencia D. Gregorio Barraycoa en 30 de Abril de 1829.

Artículo 2.º – Las aguas pertenecientes al riego que nos ocupa, cuando salen del Partidor, siguen el curso por otra acequia principal común á esta villa y á la de Bocairente, hasta el confín ó divisoria de ambos términos en la partida de Masanet, desde cuyo punto continúan las pertenecientes al riego de las tierras de dicho término de Bocairente. Las que corresponden á esta villa de Bañeras, se depositan parte de estas aguas en una balsa antiquísima construida á expensas de los regantes den la partida llamada de les Molines, de cuyo depósito y de la misma acequia surgen diferentes azarbes, y de estos muchas hijuelas que las distribuyen en los campos que estas aguas tienen derecho á regar.

Artículo 3.º – Pertenece á la comunidad de regantes de esta villa la precitada balsa, y de común con la de Bocairente la acequia mayor hasta el linde del término antes relacionado, y en la cual se hallan construidas tres fábricas de aguardiente, propiedades de D. Antonio Beneito Doménech, herederos de D. José Mora Navarro y los de D. José Torró Payá, las cuales tienen derecho á utilizar el agua necesaria para el

enfriamiento de sus calderas, cuya agua entra para dicha operación y sale otra vez á la referida acequia en la misma forma, sin que nadie más tenga derecho por la presente á su aprovechamiento.

Artículo 4.º – El riego de Vinalapó se halla dividido en dos denominaciones, riego de la acequia y riego de la Balsa. El primero dá principio en la casita Partidor y propiedad de D. José M.ª Vidal Ribera y concluye al linde del término de Bocairente en la propiedad de D. Felipe Ferre Sanchis. El segundo principia á la salida de las aguas de la citada balsa en la propiedad de D. José María Belda Belda y finaliza en la partida y punto del Sesteret, en la propiedad de don Francisco Calabuig Calatayud, siendo ambos riegos simultáneos en cada una de las tandas.

Artículo 5.º – El tandeo deberá comenzar todos los años el día 1.º de Abril, ó antes de esta época si así lo exigen las necesidades y lo acuerda el Sindicato. Las aguas de ambos riegos de la acequia y balsa se distribuirán á razón de ocho minutos por hanegada, de las tres mil doscientas veinticinco que constan dichos riegos próximamente, ó sean doscientas sesenta y siete hectáreas, noventa y nueva áreas, setenta y cinco centiáreas, cuya distribución así se viene practicando desde el año 1850.

Artículo 6.º – Por cada presa se dará el agua que conduzca la acequia y como

esa se distribuye en varias hijuelas, por cada una de éstas no se dará más que el hilo correspondiente á cada regante, con el objeto de que no sufra desperdicio, cuyas presas se hallan situadas en el quijero de la acequia; principiádo la primera á la inmediación de la casita Partidor y concluyendo la última en la partida de Masanet, al linde del término de Bocairente.

Artículo 7.º – En el riego de la balsa por cada azarbe se dirigirán dos hilos de agua entrando solo en cada una de las hijuelas un hilo, según está prevenido en el artículo anterior. Cuando se dé comienzo al riego del azarbe que le corresponda en orden, no será permitido el retroceso del agua que conduce, continuádo su curso hasta terminar todos los campos que le pertenezca regar, siendo obligación del acequero avisar con la anticipación debida á los cuatro primeros regantes que han de dar principio al riego.

Artículo 8.º – Será precisa obligación de todos los interesados, continuar el riego de sus tierras por la presa que hayan principiado á verificarlo en la primer tanda de cada año, tanto en las cosechas de invierno como en las de verano.

Artículo 9.º – Corresponde á todos los regantes de cada hijuela hacer á sus expensas los atajadores que deben hallarse colocados al principio de cada azarbe, los cuales deben ser de madera

con sus correspondientes canés de piedra, obrados con cal y canto en los quijeros de los mismos.

Artículo 10. – Esta comunidad de regantes con el fin de evitar cuestiones y litigios entre los diversos usuarios del agua que la misma utilice, se someten voluntariamente todos los partícipes á lo preceptuado en estas Ordenanzas y Reglamentos, obligándose á su exacto cumplimiento, renunciando expresamente á toda otra jurisdicción ó fuero para su observancia siempre que sean respetados sus derechos y los usos y costumbres establecidos á que se refiere el párrafo 2.º del artículo 237 de la Ley de aguas.

Artículo 11. – Ningún regante que forme parte de la comunidad podrá separarse de ella sin renunciar antes por completo al aprovechamiento de las aguas que de la misma utiliza á no ser que sus fincas se hallen comprendidas en la escepción del art. 229 de la Ley. En este caso se instruirá á su instancia el oportuno expediente en el Gobierno Civil de la provincia en los términos consignados en dicha Ley. Para ingresar en la comunidad después de constituida, cualquiera comarca ó regante que lo solicite bastará el asentimiento de la comunidad, si esta lo acuerda por mayoría absoluta de la totalidad de sus votos en Junta general; sin que en caso de negativa quepa recurso contra su acuerdo.

Artículo 12. – La comunidad se obliga á sufragar los gastos necesarios para la construcción, reparación y conservación de todas sus obras y dependencias, pago de empleados y cuantos gastos sean necesarios al beneficio é intereses del riego, con arreglo á las prescripciones de estas Ordenanzas y Reglamentos.

Artículo 13. – Los derechos y obligaciones de los regantes, se computarán tanto para el aprovechamiento de las aguas cuanto para el pago de obligaciones al número de hanegadas, ó extensión de la tierra regable que represente.

Artículo 14. – El partícipe de la comunidad que no efectúe el pago de las cuotas que le correspondan en los términos prescritos en las Ordenanzas y Reglamentos, satisfará los recargos de apremio señalados por las leyes en la forma que se efectúa para la cobranza de las contribuciones directas, y al principio de cada tanda se le entregará al sobrestante una lista de los morosos para suspenderles el derecho del riego si al llegar el agua a su finca no presenta el recibo talonario de estar al corriente de su pago.

Artículo 15. – La comunidad reunida en Junta general, asume todo el poder que en la misma existe. Para su gobierno y régimen se establecen con sujeción á la Ley, el sindicato y jurado de riego.

Artículo 16. – Para la presidencia de la

comunidad en las Juntas generales lo será el Alcalde ó el que ejerza sus funciones, respetándose en esta parte los usos establecidos desde inmemorial, actuando de Secretario el que lo sea del Sindicato. La duración del cargo de Secretario será indeterminada, teniendo el Presidente del Sindicato la facultad de suspenderlo en sus funciones y proponer á la Junta general su separación, que someterá al exámen de la misma para la resolución que estime conveniente, convocando al efecto á la Junta dentro del plazo de quince días; que para la validez de los acuerdos de la Junta general reunida por primera convocatoria sea indispensable la mayoría de los votos de los asistentes, siempre que estos compongan á su vez la mayoría absoluta de los de la comunidad.

CAPÍTULO II – DE LAS OBRAS

Artículo 17. – La comunidad de regantes en Junta general acordará lo que juzgue conveniente á sus intereses, si con arreglo á los párrafos 3.º y 4.º del art. 233 de la Ley se pretendiese hacer obras nuevas en las presas ó acequias de su propiedad, con el fin de aumentar su caudal ó de aprovechar dichas obras para que no sufran desperdicios las aguas.

Artículo 18. – Todos los años se practicarán dos limpiezas y mondas en los cáuces y acequias generales donde discurren las aguas en las épocas de

primavera y otoño, concediéndose al Sindicato la facultad de ordenar los días en que debe llevarse á efecto esta operación.

Artículo 19. – Nadie podrá ejecutar obras ó trabajo alguno en las presas de la toma de agua y acequias generales sin la prévia expresa autorización del Sindicato.

Artículo 20. – Los dueños de los terrenos limitrofes á los cáuces de la comunidad no pueden practicar en sus quijeros ó márgenes obras de ninguna clase, ni aún á título de defensa de su propiedad, que en todo caso habrá de reclamar del Sindicato, el cual, si fuese necesario ordenará su ejecución por quien corresponda, ó autorizará si conviniere á los mismos interesados.

Tampoco podrán los referidos dueños hacer operación alguna de cultivo en las mismas márgenes, ni plantación de ninguna especie, á menor distancia de lo que prescriben las ordenanzas y reglamentos de policía rural, ó en su defecto de la práctica consuetudinaria en la localidad. La comunidad puede fortificar las márgenes de sus cáuces como lo juzgue conveniente y acuerde su Sindicato á la mayor conservación de sus intereses.

CAPÍTULO III – DEL USO DE LAS AGUAS

Artículo 21. – Cada uno de los partícipes de la comunidad tiene la obción

al aprovechamiento de la cantidad de agua que con arreglo al derecho proporcional le corresponde, según el caudal disponible como se relaciona en el artículo 5.º de estas ordenanzas.

Artículo 22. – Mientras no se disponga lo contrario en Junta general, se mantendrán en vigor los turnos que para este riego se hallan establecidos, los cuales nunca podrán alterarse en perjuicio de tercero.

Artículo 23. – La distribución de las aguas se efectuará bajo la dirección del Sindicato y por el acequero encargado de este servicio. Ningún regante podrá tomar por sí el agua aun que por turno le corresponda.

Artículo 24. – Si hubiese escasez ó sobra de aguas en aumento de caudal por años lluviosos ú otras causas, podrá el Sindicato aumentar ó disminuir la parte alícuota que le pertenezca á cada regante, señalada en el artículo 5.º de estas ordenanzas.

CAPÍTULO IV – DE LAS TIERRAS

Artículo 25. – Para el mayor orden y exactitud en el aprovechamiento de las aguas y repartición de las derramas, así como para el debido respeto á los derechos de cada uno de los partícipes de la comunidad, tendrá ésta siempre un padrón general en el que conste.

Respecto á las tierras, el nombre y extensión de cabida en hanegadas como á medida usual del país, sus linderos,

partido ó pago á que pertenece y el derecho del riego, ya sea de la acequia ó de la balsa.

Artículo 26. – Para facilitar los repartos de las derramas y la votación en los acuerdos y elección en la Junta general, habrá una lista por órden alfabético de apellidos de todos los propietarios regantes, en la que conste el número de cabida de tierra que posea y los votos que representa.

CAPÍTULO V – DE LAS FALTAS Y DE LAS INDEMNIZACIONES DE LAS PENAS

Artículo 27. – Incurrirán en falta por infracción de estas Ordenanzas que se corregirán por el Jurado del riego los partícipes del mismo que aun sin intención de hacer daño y solo por imprevisión de las consecuencias ó por abandono ó incuria en el cumplimiento de los deberes que sus prescripciones imponen cometen alguno de los hechos siguientes:

1.º – El que dejare pastar animales en los cauces, quijeros o márgenes de la acequia.

2.º – El que practique abrevaderos en los cauces y quijeros aunque no obstruya, y el que siegue yerbas ó utilice ramaje de plantas de las acequias sin permiso del Sindicato.

3.º – El regante que siendo deber suyo no tuviese libre el espedito el azarbe donde tenga que pasar el agua á otras propiedades, y no tenga tampoco tapada

la presa de la toma de agua de su propiedad y atajadores correspondientes.

4.º – El que no dé aviso de no querer regar su propiedad en la tanda corriente avisando con anticipación al sobrestante.

5.º – El que en cualquiera época tome aguas de la acequia general ó de sus azarbes, por otros medios que no sean con las condiciones que establecen estas Ordenanzas, así como también los que saquen agua á brazo para el aprovechamiento del riego ú otro usos, no siéndolo para casos de incendio.

6.º – El que abrevare ganados o caballerías fuera de los sitios destinados al efecto.

7.º – El que por cualquier infracción de estas Ordenanzas, ó en general por cualquiera abuso ó exceso que cometiese, aunque en las mismas no se haya previsto, ocasione algún perjuicio digno de corrección a juicio del Sindicato, será penado por el Jurado

Artículo 28. – Las faltas en que incurran los regantes y usuarios por infracción de las Ordenanzas, las corregirá si las considera penables, imponiendo á los infractores la indemnización de daños y perjuicios que hayan causado á la comunidad, ó á uno ó más partícipes y una multa además por vía de castigo, desde una á cincuenta pesetas, según la gravedad del caso y sus circunstancias.

Artículo 29. – El importe de los daños se abonará á la persona perjudicada, ó a

la comunidad de regantes si fuera ésta, ingresando el importe en la Tesorería de los fondos de riego en metálico, expidiéndose de su ingreso la competente carta de pago.

Artículo 30. – Cuando los abusos en el aprovechamiento del agua no pudieran apreciarse, se evaluarán los perjuicios por el Jurado, considerándolos causados á la comunidad, que recibirá la indemnización que corresponda.

Artículo 31. – Si los hechos denunciados al Jurado, constituyesen falta no prevista en estas Ordenanzas, las calificará penará el mismo Jurado como juzgue conveniente por analogía con las previstas.

Artículo 32. – Si las faltas denunciadas envolviesen delito ó criminalidad, ó se cometiesen por personas estrañas á la comunidad, el Sindicato les denunciará al tribunal competente, conforme á lo prevenido en el segundo párrafo del art. 246 de la Ley de aguas de 13 de Junio de 1879.

Artículo 33. – Para el pago de las multa é indemnizaciones, el Jurado le señalará al multado un plazo prudente que no excederá de quince dias, y cuando excediese del señalado sin haberlas hecho efectivas se procederá contra los responsables, con los mismos apremios gubernativos señalados por la Ley para el pago de las contribuciones.

CAPÍTULO VI – DE LA JUNTA GENERAL

Artículo 34. – La reunión de los partícipes en el aprovechamiento de las

aguas de la comunidad constituye la Junta general que deliberará y resolverá acerca de todos los intereses que á la misma correspondan.

Artículo 35. – La Junta general previa convocatoria hecha por el Presidente del Sindicato con la mayor publicidad posible y quince dias de anticipación, se reunirá ordinariamente una vez al año en la segunda mitad del mes de Noviembre, siempre en dia festivo, y extraordinariamente cuando lo juzgue necesario y lo acuerde el Sindicato y en su defecto lo pida por escrito un número de partícipes que representen la tercera parte por lo menos de la totalidad de los votos de la comunidad.

Artículo 36. – La convocatoria lo mismo en las Juntas ordinarias como en las extraordinarias, se harán por medio de edictos que se fijarán en esta villa, la de Bocairente y Benejama, y si se créé oportuno en el Boletín Oficial de la provincia. En el caso de tratarse de alguna reforma de Ordenanzas ó Reglamentos, ó á juicio del Sindicato se créa necesario, se hará notificación también por cédulas firmadas por el Presidente y Secretario, que se distribuirán á domicilio por el alguacil del Sindicato.

Artículo 37. – La Junta general de la comunidad se reunirá en la Casa Consistorial ó en otro punto que acuerde el Sindicato, haciendo constar en los edictos y cédulas de convocatoria el día,

hora y punto de la reunión.

Artículo 38. – Las Juntas generales las presidirá el Alcalde ó el que haga sus veces, actuando de Secretario del Sindicato en la forma que lo dispone el art. 16 de estas Ordenanzas; teniendo derecho á asistir á estas Juntas con voz y voto todos los partícipes en las aguas.

Artículo 39. – Los votos de los partícipes de la comunidad de los propietarios regantes ó poseedores del agua, se computarán como dispone el art. 239 de la Ley de aguas, en proporción á la propiedad que representen. Para cumplir el precepto legal de dicho artículo, se computará un voto á los que posean hasta una hanegada de tierra regable que representa ocho áreas treinta y una centiáreas y sucesivamente uno por cada una de las unidades de esta cabida hasta el número de diez, y los que excedan de este, uno más por cada cinco que resulten de aumento ó fracción de ellas.

Artículo 40. – Los propietarios que no puedan asistir a las Juntas generales personalmente, quedan facultados para autorizar competentemente á otro aunque no lo sea; pudiendo un mismo individuo recibir poderes hasta de cinco propietarios, siendo mayor de veinticinco años. Los poderes se extenderán en papel común, bastando para su validez la firma del poderdante, ó de dos de esta clase, caso de que no supiere firmar, con el Visto Bueno del Alcalde, donde resida y

sello de la Alcaldía. Dichos poderes se presentarán al Secretario con un día de antelación á la celebración de la Junta, para que éste en vista del padrón ponga su conformidad. Caso de duda en la edad del apoderado, se atenderá á lo que resulte de su cédula personal.

Artículo 41. – Se computará los votos de los asistentes por el número de hanegadas, ó sean las fracciones de ocho áreas, treinta y una centiáreas que resultan en el padrón al tiempo de hacerse la elección en la Junta de que se trate, pudiendo los maridos representar á sus mujeres y a los hijos que vivan bajo su patria potestad, sin necesidad de los poderes de que habla el artículo anterior.

Artículo 42. – Compete á la Junta general acordar para el sostenimiento de los gastos de dicho riego las derramas que crea necesarias que no deberán exceder de una peseta por hanegada cuando los gastos á que hayan de atender no excedan de los necesarios para el pago de los empleados, y en el caso de que se acordaran algunas reformas de mayor cuantía ó que se crean necesarios otros gastos extraordinarios, los acordarán como lo crean oportuno con arreglo á un presupuesto especial que deberá formarse al efecto. Discutirá y aprobará también el presupuesto que forme por el Sindicato de los gastos ordinarios que necesite durante el año. Igualmente acordarán lo que crean oportuno sobre

las reclamaciones ó quejas que se interpongan contra dicha corporación ó sus empleados. Examinará y aprobará también las cuentas bienales, en los años que toque la renovación de la mitad de los individuos del Sindicato, y finalmente, todo cuanto sea conveniente al buen régimen é intereses del riego que no estén enumerados en este artículo.

Artículo 43. – La Junta general adoptará sus acuerdos por mayoría absoluta de votos de los partícipes presentes, computados con arreglo á la Ley y a las bases establecidas en el artículo 39 de estas Ordenanzas. Las votaciones se harán levantándose cada uno de su asiento, pronunciando su nombre, añadiendo: sí, ó no, en el asunto que recaiga la votación.

Artículo 44. – Para la validez de los acuerdos de la Junta general reunida por la primera convocatoria, es indispensable la mayoría absoluta de todos los votos de la comunidad, computados en la forma prescrita en estas Ordenanzas. Si no concurriese dicha mayoría se declarará convocada de nuevo á Junta general para el domingo inmediato. En esta segunda reunión se tomarán los acuerdos que sean necesarios, sea cualquiera el número de los partícipes que concurran y serán válidos sus acuerdos y obligatorios para los ausentes como si hubieran asistido á ellos.

Artículo 45. – No podrá tratarse en estas Juntas generales ningun asunto

que no sea de los concernientes á los intereses del riego, y que sea por ello extraño al mismo, y para presentar cualquiera proposición se pedirá la palabra al Sr. Presidente que la concederá ó negará segun lo juzgue oportuno.

CAPÍTULO VII – DEL SINDICATO

Artículo 46. – El Sindicato encargado especialmente del cumplimiento de estas Ordenanzas y de los acuerdos de la comunidad, se compondrá de ocho vocales elegidos directamente por la misma comunidad en Junta general, debiendo precisamente uno de ellos representar las fincas que por su situación ó por el orden establecido sean las últimas en recibir el riego como lo dispone el art. 236 de la Ley de aguas.

Artículo 47. – La elección de los Síndicos ó vocales del Sindicato se verificará por la comunidad en la Junta general ordinaria del mes de Noviembre, como se ha establecido por el art. 35 de estas Ordenanzas, previamente anunciada con la anticipación señalada y las formalidades consignadas en el artículo 36 de las mismas.

La elección se hará por medio de papeletas que los electores podrán llevar escritas, siendo precisamente extendidas en papel blanco con los nombres y apellidos que cada uno vote.

Cada elector depositará en la urna por mano del Presidente tantas papeletas

como votos le corresponda con arreglo al padrón general ordenado en el art. 39 de estas Ordenanzas.

El escrutinio se hará por el Presidente y dos Secretarios de los presentes que sepan leer y escribir, y que sean el más joven y el más viejo de los asistentes, designados por la Junta antes de dar principio á esta operación.

Será público, siendo proclamados Síndicos los que hayan resultado con mayoría de votos y reúnan las cualidades que se expresarán. Caso de no resultar elegidos suficientemente el número de vocales que se necesitan, se repetirá la votación hasta completar el número de ocho que determina el artículo 46.

Artículo 48. – Los vocales que resulten elegidos tomarán posesión de sus cargos el primer domingo del mes de Enero siguiente.

Artículo 49. – Constituido el nuevo Sindicato bajo la presidencia interina del vocal de mayor edad, se nombrará por mayoría de entre sus individuos, un Presidente y un Vice-presidente, con las atribuciones establecidas en estas Ordenanzas y en el Reglamento, conforme al art. 238 de la Ley.

Artículo 50. – Para ser elegido vocal del Sindicato, es necesario ser mayor de edad, estar vecindado y residir constantemente en el pueblo, saber leer y escribir, no estar procesado criminalmente, estar en el pleno goce de los derechos civiles, no ser deudor á los

fondos del riego ni tener litigio de ninguna especie en el mismo y representar cuanto menos cinco hanegadas de tierra regable.

Artículo 51. – El Síndico que durante el ejercicio de su cargo adquiriera alguna de las condiciones prescritas en el artículo anterior, cesará inmediatamente en sus funciones, y será sustituido por el primer suplente que hubiese obtenido más votos por orden de mayor á menor de la votación. En igual forma se sustituirán las vacantes por fallecimiento.

Artículo 52. – La duración del cargo de vocal del Sindicato será de cuatro años, renovándose por mitad cada dos, y cuando en renovación corresponda cesar al vocal que represente las últimas tierras en recibir el riego de la acequia, será nombrado el que en iguales condiciones represente el de la balsa, turnándose ambos concluyentes en la época que corresponda cesar al que se hubiera nombrado, dispensándose en este vocal la circunstancia de saber leer y escribir.

Artículo 53. – El cargo de Síndico es honorífico, gratuito y obligatorio, y sólo podrá renunciarse en caso de inmediata reelección, salvo que no haya en la comunidad otro partícipe con las condiciones requeridas para desempeñar este cargo, y por las causas de tener más de sesenta años de edad, ó mudar de vecindad y residencia.

CAPÍTULO VIII – DEL JURADO DE RIEGOS

Artículo 54. – El Jurado de que habla el artículo 27 de estas Ordenanzas en cumplimiento del 242 de la Ley, tiene por objeto:

1.º – Conocer de las cuestiones de hecho que se susciten sobre el riego entre los interesados en él.

2.º – Imponer á los infractores de estas Ordenanzas las correcciones á que haya lugar con arreglo á las mismas.

Artículo 55. – El Jurado se compondrá de un Presidente que será uno de los vocales del Sindicato designado por éste de cuatro jurados propietarios y tres suplentes elegidos directamente por la comunidad, conforme al artículo 234 de la Ley.

Artículo 56. – La elección de los vocales del Jurado, propietarios y suplentes, se verificará directamente por la Junta general ordinaria del mes de Noviembre, y por la comunidad de regantes en la misma forma y con iguales requisitos que la de vocales del Sindicato como lo preceptúa el art. 47 de estas Ordenanzas.

Artículo 57. – Las condiciones de elegible para vocal del jurado serán las mismas que para vocal del Sindicato, y ningún partícipe podrá desempeñar los dos cargos á la vez, salvo el de Presidente de éste.

Artículo 58. – Un reglamento especial determinará las obligaciones y atribuciones que al Jurado correspondan, así como también el procedimiento para los juicios.

CAPÍTULO IX – DISPOSICIONES GENERALES

Artículo 59. – Las medidas, pesas y monedas que se empleen en todo lo que se refiera á la comunidad, serán las legales del sistema métrico decimal, que tiene por unidad el metro, kilogramo y peseta, y aunque se use en algunos casos el sistema antiguo, como por ejemplo la hanegada, equivale su reducción a ocho áreas, treinta y una centiáreas.

Artículo 60. – Estas Ordenanzas no dan á la comunidad de regantes derecho alguno que no tengan concedido por las leyes, ni les quitan los que con arreglo á las mismas les corresponda.

Artículo 61. – Quedan derogadas todas las disposiciones ó prácticas que se opongan á lo prevenido en estas Ordenanzas.

CAPÍTULO X – DISPOSICIONES TRANSITORIAS

A. – Estas Ordenanzas, así como el Reglamento del Sindicato y el del Jurado, comenzarán á regir desde el día que sobre ellos recaiga la aprobación superior, procediéndose inmediatamente á la constitución de

la comunidad con sujeción á sus disposiciones.

B. – La primera renovación de la mitad de los vocales del Sindicato y Jurado respectivamente, se verificará en la época designada en el art. 35 de estas Ordenanzas, al año siguiente en que se hayan constituido estas corporaciones, designando la suerte los vocales que hayan de cesar en sus cargos, y en caso de ser el número de cada corporación impar, cesará el número par.

C. – Inmediatamente que se constituya el Sindicato, procederá á la formación del padrón prescrito en el art. 25 de estas Ordenanzas.

D. – Procederá así mismo el Sindicato á la inmediata impresión de las Ordenanzas y Reglamentos, y de todos ellos repartirá un ejemplar á cada partícipe para conocimiento de sus deberes y guarda de sus derechos, y remitirá á la superioridad diez ejemplares de los mismos.

Bañeras, cinco de Mayo de mil ochocientos noventa y tres.

El Presidente, José Compañy.– Antonio Beneyto.– Vicente Calatayud.– Vicente Ferre.– José Ferre.– Francisco Vañó Vañó.– El Secretario, José Esteve.

Aprobadas por Real Orden de 30 de Marzo de 1894.– El Director general, B. Quiroga.– Hay un sello que dice Ministerio de Fomento.

La Séquia Major entre La Solaneta i El Partidor, 2008.

La Séquia Major a l'alçada de l'horta de Les Molines, 2008.

REGLAMENTO PARA EL SINDICATO DEL RIEGO MAYOR

DE LA VILLA DE BAÑERAS, LLAMADO TAMBIÉN DEL VINALOPÓ

Font: Arxiu Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola, document 68.

Ordenanzas para el buen gobierno del riego mayor..., Imprenta Hispania Alcoyana, Alcoi, s.d.)

Artículo 1.º – El Sindicato instituido por las Ordenanzas y elegido por la Junta general, se instalará el primer domingo del mes de Enero siguiente a su elección.

Artículo 2.º – La convocatoria para la instalación del Sindicato después de cada renovación de la mitad de sus vocales, se hará por el de más edad de la mitad subsistente, el cual la presidirá hasta su constitución definitiva con la elección del Presidente, que así como la de los demás cargos que hayan de desempeñar los Síndicos debe hacerse en el mismo día.

Para todas las demás sesiones, así ordinarias como extraordinarias lo convocará el Presidente por medio de papeletas estendidas y firmadas por el Secretario, llevadas a domicilio de cada

uno de los vocales, con un día cuando menos de anticipación, salvo caso de urgencia, y por el Alguacil dependiente del Sindicato.

Artículo 3.º – Los vocales del Sindicato, á quienes toque según las ordenanzas cesar en su cargo, lo verificarán el día de la instalación, entrando aquel mismo día los que les reemplacen en el ejercicio de sus funciones.

Artículo 4.º – El Sindicato, el día de su instalación, elegirá:

1.º – Los vocales de su seno que han de desempeñar los cargos de Presidente y Vicepresidente del mismo.

2.º – El cargo de Tesorero, desempeñando el de Contador el Secretario de esta corporación, cuya

elección del primero se hará en la misma forma que la de Presidente.

3.º – El que haya de desempeñar el cargo de Presidente del Jurado de riegos.

Artículo 5.º – El Sindicato tendrá su residencia en Bañeras, de la que dará conocimiento al Sr. Gobernador civil de la provincia, á fin de que lo comunique al Ministerio de Fomento, y dé también aviso al Ingeniero jefe de la provincia.

Artículo 6.º – El Sindicato como representante genuino de la comunidad, intervendrá en todos cuantos asuntos á la misma se refieran, ya sea con los particulares, estraños, ya con los regantes, ya con el Estado, las autoridades ó Tribunales de la nación.

Artículo 7.º – El Sindicato celebrará

sesiones ordinarias una vez al mes y las extraordinarias que el Presidente juzgue oportunas, ó lo pidan el número de cuatro Síndicos de la Corporación.

Artículo 8.º – El Sindicato adoptará los acuerdos por mayoría absoluta de votos de los vocales que concurren.

Cuando á juicio del Presidente mereciese un asunto la clasificación de grave, se expresará en la convocatoria que se va á tratar de él.

Reunido en su visita el Sindicato, será preciso para que haya acuerdo que le apruebe un número de vocales igual á la mayoría de la totalidad de los Síndicos.

Si el acuerdo no reuniese este número en la primera sesión, se citará para otra, expresando también en la convocatoria el objeto y en este caso será válido el acuerdo tomado por la mayoría, cualquiera que sea el número de los que asistan.

Artículo 9.º – Las votaciones pueden ser públicas ó secretas y las primeras ordinarias ó nominales cuando las pidan cuatro Síndicos.

Artículo 10. – El Sindicato anotará sus acuerdos en un libro foliado que llevará al efecto el Secretario, rubricadas sus hojas por el Presidente y sello de la Corporación, el cual podrá ser revisado por cualquiera partícipe de la comunidad cuando esté constituida en Junta general.

Artículo 11. – Es obligación del Sindicato:

1.º – Dar conocimiento al Sr.

Gobernador de la provincia de su instalación y renovación bienal.

2.º – Hacer que se cumplan las Leyes de aguas, los decretos de concesiones, las Ordenanzas de la comunidad, el Reglamento del Sindicato y el del Jurado de riego.

3.º – Llevar á cabo las órdenes que por el Ministerio de Fomento ó del Sr. Gobernador de la provincia se le comuniquen sobre asuntos de la comunidad.

4.º – Conservar con el mayor cuidado, los tomadores de las presas en general por donde deba tomarse el agua del riego y acordar las innovaciones que sean necesarias en beneficio del mismo.

Artículo 12. – Es obligación del Sindicato respecto de la comunidad:

1.º – Hacer respetar los acuerdos que la misma comunidad adopte en Junta general, según el artículo 230 de la ley.

2.º – Dictar las disposiciones reclamadas para el buen régimen y gobierno de la comunidad, como único administrador á quien uno y otro están confiados; adoptando en cada caso las medidas convenientes para que aquellas se cumplan.

3.º – Vigilar los intereses de la comunidad, promover su desarrollo y defender sus derechos.

4.º – Nombrar y separar los empleados de la comunidad encargados de la dirección y administración de las aguas, los cuales estarán bajo su dependencia y

á sus inmediatas órdenes.

Artículo 13. – Son atribuciones del Sindicato, respecto á la buena gestión administrativa de la comunidad:

1.º – Redactar cada año una memoria de los acuerdos tomados y resoluciones adoptadas que deberá presentar á la Junta general ordinaria del mes de Noviembre.

2.º – Presentar á dicha Junta general en la citada reunión el presupuesto anual de ingresos del entrante año, proponiendo el de gastos que se nivelará con el tipo de la derrama que sea necesaria.

3.º – Presentar cuando corresponda en la propia Junta, la lista de los vocales del mismo Sindicato que deban cesar en sus cargos con arreglo á las Ordenanzas, y otra lista igual de los que deban cesar en el Jurado.

4.º – Formar los presupuestos extraordinarios que fueran necesarios de ingresos y gastos, señalando á cada individuo la cuota que le corresponda y presentarlos á la Junta general para su aprobación.

5.º – Cuidar de la policía de todas las obras de toma, conducción y distribución general de las aguas, como sus accesorios y dependencias, ordenando su limpia y reparos ordinarios, así como la de los azarbes é hijuelas, servidumbre y cuantas crean necesario arreglar.

6.º – Dirigir e inspeccionar en todo caso, las obras que se practiquen para el buen servicio y conservación de las aguas

de esta comunidad.

7.º – Ordenar la inversión de los fondos con sujeción á los presupuestos aprobados y rendir en la Junta general cuenta detallada y justificada de su inversión, sin perjuicio de que trimestralmente se expondrá al público un extracto de cuentas de recaudación y pagos.

Artículo 14. – Corresponde al Sindicato respecto de las obras:

1.º – Formar los proyectos de las obras nuevas que juzgue necesarias se lleven á cabo y presentarlos al exámen y aprobación de la Junta general.

2.º – Disponer las obras de reparación que sean necesarias para la conservación de las existentes, ordenando su ejecución.

3.º – Acordar los días en que se ha de dar principio á la limpia ó mondas en las épocas de primavera y otoño, y á las extraordinarias que considere necesarias para el mejor provechamiento de las aguas y conservación y reparación de las obras.

Artículo 15. – Corresponde al Sindicato respecto á las aguas:

1.º – Hacer cumplir las disposiciones que para su aprovechamiento haya establecido ó acuerde la Junta general.

2.º – Proponer á la Junta general las variaciones que considere oportunas en el uso de las aguas.

3.º – Dictar las reglas convenientes con sujeción á lo dispuesto por la Junta para el mejor aprovechamiento y distribución de

las aguas, dentro de los derechos adquiridos y de las costumbres locales, siempre que no afecte á los intereses de la comunidad ó partícipes.

4.º – Establecer los turnos rigurosos para el uso de las aguas, conciliando los intereses de los diversos regantes y cuidando de que en los años de escasez se disminuya en justa proporción la cantidad de agua correspondiente a cada partícipe.

5.º – Acordar las instrucciones que hayan de darse á los sobrestantes, acequeros y demás empleados encargados de la custodia y distribución de las aguas para el buen desempeño de su cometido.

Artículo 16. – Corresponde al Sindicato adoptar cuantas disposiciones sean necesarias con arreglo á las Ordenanzas, Reglamentos y demás disposiciones vigentes:

1.º – Para hacer efectivas las cuotas individuales que corresponda á los partícipes en virtud de los presupuestos y derramas ó repartos acordados por la Junta general.

2.º – Para cobrar las indemnizaciones y multas que imponga el Jurado de riego, de las cuales éste le dará el oportuno aviso remitiéndose la correspondiente relación.

En uno y otro caso podrá emplear contra los morosos en satisfacer su débito después que transcurran los días que se les hayan señalado para su pago,

el procedimiento de apremio vigente contra los deudores á la Hacienda por contribuciones directas.

DEL PRESIDENTE

Artículo 17. – Corresponde al Presidente del Sindicato y en su defecto al Vice-presidente:

1.º – Convocar al Sindicato y presidir sus sesiones ordinarias ó extraordinarias.

2.º – Autorizar con su firma las actas de las sesiones del Sindicato cuantas se expidan á nombre del mismo como su primer representante.

3.º – Gestionar y tratar con dicho carácter, con las autoridades ó personas estrañas los asuntos de la comunidad, previa autorización de este cuando se refieran á casos no previstos en este Reglamento.

4.º – Firmar y expedir los libramientos contra la Tesorería de la comunidad, poniendo su visto bueno en los cargarémes y cartas de pago.

5.º – Rubricar los libros de actas y acuerdos del Sindicato.

6.º – Decidir las votaciones del Sindicato en caso de empate.

DEL TESORERO

Artículo 18. – Para desempeñar el cargo de Tesorero son requisitos indispensables:

1.º – Ser de mayor edad.

2.º – No estar procesado criminalmente.

3.º – Hallarse en el pleno goce de los derechos civiles.

4.º – No ser bajo ningún concepto deudor ó acreedor á la comunidad, ni tener con la misma litigios ni contratos.

5.º – Tener á juicio del Sindicato, la moralidad, aptitud y nociones de contabilidad necesarias para el ejercicio de sus funciones.

6.º – Prestar la correspondiente fianza á satisfacción del Sindicato.

Artículo 19. – La Junta general de la comunidad, á propuesta del Sindicato, fijará la retribución que ha de percibir el Tesorero por el desempeño de su cargo.

Artículo 20. – Son obligaciones del Tesorero:

1.º – Hacerse cargo de las cantidades que se recauden por cuotas aprobadas, y por indemnizaciones y multas impuestas por el Jurado de riego y cobradas por el Sindicato, y de las que por cualquier otro concepto pueda la comunidad percibir, firmando los respectivos cargarémes que guardará la Secretaría, y de los cuales expedirá las cartas de pago.

2.º – Pagar los libramientos nominales y cuentas justificadas y autorizadas por el Presidente del Sindicato y la toma de razón de la Secretaría con el sello de la corporación.

Artículo 21. – El Tesorero llevará un libro en el que anotará por orden de fechas y con la debida especificación de conceptos y personas cuantas cantidades recaude y pague, el cual podrá ser

examinado á la presentación de las cuentas anuales de la Junta general ordinaria para su aprobación.

Artículo 22. – El Tesorero será responsable de todos los fondos de la comunidad que ingresen en su poder, y de los pagos que se verifiquen sin las formalidades establecidas.

DEL SECRETARIO

Artículo 23. – Para ser Secretario, es necesario no estar comprendido en ninguna de las incapacidades que determina el Art. 18 de este reglamento, y poseer además los conocimientos teóricos y prácticos para el desempeño de su cometido á juicio del Sindicato.

Artículo 24. – La retribución que por sus trabajos haya de percibir el Secretario, se fijará por el Sindicato y se aprobará en Junta general ordinaria, tanto por su sueldo fijo anual, cuanto por los trabajos extraordinarios que practique.

Artículo 25. – Corresponde al Secretario:

1.º – Estender en el libro de actas los acuerdos del Sindicato y Juntas generales, autorizándolos con su firma, en cuyas hojas se estampará el sello de la corporación foliadas correlativamente y rubricadas por el Presidente.

2.º – Actuará con tal carácter en las Juntas generales y auxiliará en el mismo en todos sus actos al Jurado de riegos.

3.º – Llevará los libros de entradas y salidas de fondos de la Tesorería,

autorizando y guardando bajo su responsabilidad los cargarémes de la misma y tomará razón de los libramientos y cartas de pago.

4.º – Autorizar con el Presidente del Sindicato las órdenes que emanen de este ó de los acuerdos de la comunidad.

5.º – Redactar los presupuestos ordinarios y en su caso los extraordinarios y las cuentas.

6.º – Llevar la estadística de todos los partícipes de la comunidad y de los votos que cada uno representa, con expresión de las cuotas que deba satisfacer, á cuyo fin cuidará de tener siempre al corriente los padrones generales previstos en estas Ordenanzas.

7.º – Conservar bajo su custodia todos los documentos referentes á la comunidad, incluso las cuentas aprobadas, así como también el sello ó estampilla de la corporación.

Artículo 26. – Los gastos de la Secretaría se satisfarán con cargo al presupuesto corriente, sometiéndolos oportunamente á la aprobación de la Junta general. Pero el Secretario rendirá cuenta trimestral de ellos al Sindicato.

Artículo 27. – Los empleados nombrados por el Sindicato para el servicio de la comunidad, como sobrestantes, acequeros, celadores, guardas, regadores y portero, deberán estar adornados de las condiciones necesarias para el desempeño de sus respectivos cargos. Las obligaciones de

los de cada clase y la forma en que han de retribuirse sus servicios se fijará en el presupuesto anual que forme la Junta general.

Las faltas que cometan dichos funcionarios serán penadas por el Jurado con multas de una á cincuenta pesetas, proponiendo su separación en caso de mucha gravedad.

DISPOSICIONES TRANSITORIAS

A.– Inmediatamente que recaiga la aprobación superior sobre las Ordenanzas y Reglamento y se constituya la comunidad con arreglo á sus disposiciones, se procederá á la constitución del Sindicato cualquiera que sea la época en que aquella tenga lugar.

La elección se hará ajustándose cuanto sea posible á las prescripciones de las

Ordenanzas, y se instalará el Sindicato el primer domingo que siga al de la elección, haciendo el vocal que hubiese obtenido mayor número de votos en caso de empate el de más edad, que presidirá con carácter de interino hasta que con la elección de cargos en el mismo día se constituya definitivamente.

B.– El Sindicato luego que se constituya procederá con la mayor urgencia á la formación del catastro de toda la propiedad de la comunidad con los padrones generales ordenados en las Ordenanzas.

C.– Procederá igualmente con la misma urgencia á establecer sobre el terreno en la proximidad de cada presa y demás obras de toma de agua, puntos invariables si no lo hubiese que sirvan de marca para comprobar en todo tiempo las alturas de la coronación de las presas, de

los vertederos ó aliviaderos de superficie en los diversos cáuces y las soleras de las tomas de agua que respectivamente tengan fijadas, a fin de que no se puedan alterar en lo sucesivo, estableciéndose las correspondientes referencias que se consignarán con la formalidad debida en actas autorizadas por el Sindicato, y en el padrón general en que se hallan inscritas todas las fincas de la comunidad y de sus partícipes.

Bañeras, cinco de Mayo de mil ochocientos noventa y tres.– el Presidente, José Compañy.– Antonio Beneyto.– Vicente Calatayud.– Vicente Ferre.– José Ferre.– Francisco Vañó Vañó.– El secretario, José Esteve.

Aprobadas por R. O. de 30 de Marzo de 1894.

El Director general, B. Quiroga.– Hay un sello que dice: Ministerio de Fomento.

Trestallador a l'Horta Vella, 2008.

REGLAMENTO PARA EL JURADO DE RIEGOS DE LA COMUNIDAD

DE REGANTES DEL RIEGO MAYOR DE BAÑERAS LLAMADO TAMBIÉN DEL VINALAPÓ

Font: Arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola, document 68.

Ordenanzas para el buen gobierno del riego mayor..., Imprenta Hispania Alcoyana, Alcoi, s.d.

Artículo 1.º – El Jurado instituido en las Ordenanzas y elegido con arreglo a sus disposiciones por la comunidad en Junta General, se instalará cuando se renueve, el domingo siguiente al que lo verifique el Sindicato. La convocatoria para la instalación se hará por el Presidente que haya elegido el Sindicato, el cual dará posesión en el mismo día á los nuevos vocales, terminando en el acto su cometido los que por las Ordenanzas les corresponde cesar en el desempeño de su cargo.

Artículo 2.º – La residencia del Jurado será la misma del Sindicato.

Artículo 3.º – El Presidente del Jurado convocará y presidirá sus sesiones y juicios.

Artículo 4.º – El Jurado se reunirá cuando se presente cualquiera queja ó denuncia, cuando lo pida la mayoría de los vocales, y siempre que su Presidente lo considere oportuno.

La citación se hará á domicilio por medio de papeletas estendidas y suscritas por el Secretario y autorizadas por el Presidente, que

entregará á cada vocal ó á un individuo su familia, el empleado del Sindicato que se designe con el carácter de alguacil citador de las órdenes del Presidente del Jurado.

Artículo 5.º – Para que el Jurado pueda celebrar sesión ó juicio y sus acuerdos ó fallos sean válidos, ha de concurrir precisamente la totalidad de los vocales que lo compongan, y en defecto de alguno el suplente que corresponda.

Artículo 6.º – El Jurado tomará sus acuerdos y dictará sus fallos por

mayoría absoluta de votos. En caso de empate decidirá el voto del Presidente.

Artículo 7.º – Corresponde al Jurado para el ejercicio de las funciones que la Ley le confiere en su art. 244:

1.º – Entender en las cuestiones que se susciten entre los partícipes de la comunidad sobre el uso y aprovechamiento de las aguas que la misma disfruta.

2.º – Examinar las denuncias que se le presenten por infracciones de las Ordenanzas.

3.º – Celebrar los correspondientes juicios y dictar los fallos que procederán.

Artículo 8.º – Las denuncias por infracciones de las Ordenanzas y Reglamentos, así con relación á las obras y sus dependencias como al régimen y uso de las aguas, ó á otros abusos perjudiciales á los intereses de la comunidad que cometan su partícipes, pueden presentarlas al Presidente del Jurado; el de la comunidad, el Sindicato por sí ó por acuerdo de éste, cualquiera de sus vocales ó empleados y los mismos partícipes. Las denuncias pueden hacerse de palabra ó por escrito.

Artículo 9.º – Los procedimientos del Jurado en el examen de las cuestiones y la celebración de los juicios que le competan serán públicos y verbales con arreglo al art. 245 de la Ley, atemperándose á las reglas y

disposiciones de este Reglamento.

Artículo 10. – Presentadas al Jurado una ó más cuestiones de hecho entre partícipes de la comunidad sobre el uso ó aprovechamiento de sus aguas, señalará el Presidente el día en que han de examinarse y convocará al Jurado citando á la vez con dos días de anticipación á los partícipes interesados por medio de papeletas en que se expresen los hechos en cuestión y el día y hora en que han de examinarse.

Las papeletas suscritas por el Secretario y autorizadas por el Presidente, se llevarán á domicilio por el Alguacil del Jurado, que hará constar en ellas la firma del citado ó de algún individuo de su familia, ó de un testigo á sus ruegos en el caso de que los primeros no supiesen escribir, ó de uno a ruego del Alguacil si aquellos se negaren á hacerlo, y con el día y hora en que se haya verificado la citación se devolverá a la Secretaría cumplido que sea este requisito.

La sesión en que se examine la cuestión será pública. Los interesados expondrán en ella verbalmente lo que crean oportuno para la defensa de sus respectivos derechos é intereses, y el Jurado si considera la cuestión bastante dilucidada, resolverá de plano lo que estime justo. Si se ofrecieren pruebas por las partes ó el Jurado las considerase necesarias fijará éste un

plazo racional para verificarlas, señalando en los términos antes expresados el día y hora para su examen y su resolución definitiva.

Artículo 11. – Presentadas al Jurado una ó más denuncias, señalará día el Presidente para el juicio público y convocará al Jurado, citando al propio tiempo á los denunciantes y denunciados.

La citación se hará por papeletas, con los mismos requisitos y formalidades ordenadas en el precedente artículo para la reunión del Jurado, cuando haya de entender en cuestiones entre los interesados en los riegos.

Artículo 12. – El juicio se celebrará el día señalado, si no avisa oportunamente el denunciado su imposibilidad de concurrir, circunstancia que en su caso habrá de justificar debidamente. El Presidente en su vista, y teniendo en cuenta las circunstancias del denunciado, señalará nuevo día para el juicio, comunicándolo á las partes en la forma y términos antes ordenados, y el juicio tendrá lugar el día fijado, haya ó no concurrido el denunciado.

Las partes pueden presentar los testigos que juzguen convenientes para justificar sus cargos y descargos.

Así las partes que concurren al juicio, como sus respectivos testigos, expondrán por orden verbalmente cuanto en su concepto convenga a sus

derechos é intereses.

Oídas las denuncias y defensas con sus justificaciones, se retirará el Jurado, y privadamente deliberará para acordar el fallo, teniendo en cuenta todas las circunstancias de los hechos. Si considera suficientemente lo actuado para su cabal conocimiento, pronunciará su fallo, que publicará acto continuo el Presidente. En el caso que para fijar los hechos con la debida precisión, considerara el Jurado necesario un reconocimiento sobre el terreno, ó de que haya de procederse á la tasación de daños y perjuicios, suspenderá su fallo y señalará el día que se haya de verificar el primero por uno ó más de sus vocales, con asistencia de las partes interesadas, ó practicar la segunda los peritos que nombrará al efecto.

Verificado el reconocimiento y en su caso la tasación de perjuicios, se constituirá de nuevo el Jurado en el local de sus sesiones con citación de las partes en la forma antes prescrita; y teniendo en cuenta el resultado del reconocimiento y tasación de los daños y perjuicios si lo hubiere, pronunciará su fallo que publicará inmediatamente el Presidente.

Artículo 13. – El nombramiento de los peritos para la graduación y aprecio de los daños y perjuicios será privativo del Jurado, y los emolumentos que devenguen se satisfarán por los infractores de las Ordenanzas

declarados responsables.

Artículo 14. – El Jurado podrá imponer á los infractores de las Ordenanzas las multas prescritas en las mismas y la indemnización de los daños y perjuicios que hubieren ocasionado á la comunidad ó á sus partícipes, ó á una y otra á la vez, clasificando las que á cada uno correspondan con arreglo á la tasación.

Artículo 15. – Los fallos del Jurado serán ejecutivos.

Artículo 16. – Los fallos del Jurado se consignarán por el Secretario, con el visto bueno del Presidente, en un libro foliado y rubricado por el mismo Presidente, donde se hará constar en cada caso el día que se presente la denuncia, el nombre y clase del documento y del denunciado, el hecho ó hechos que motivan la denuncia con sus principales circunstancias y el artículo ó artículos de las Ordenanzas invocados por el denunciante. Y cuando los fallos no sean absolutorios, los artículos de las ordenanzas que se hayan aplicado y las penas o correcciones impuestas, especificando las que sean en concepto de multas y las que e exijan por vía de indemnización de daños, con expresión de los perjudicados á quienes corresponda percibirla.

Artículo 17. – El día siguiente al de la celebración de cada juicio, remitirá el Jurado al Sindicato relación detallada

de los partícipes de la comunidad, á quienes previa denuncia y correspondiente juicio, haya impuesto alguna corrección, esto es, si solo con multa ó también con la indemnización de daños y perjuicios ocasionados por el infractor, los respectivos importes de unas y otras y los que por el segundo concepto correspondan á cada perjudicado, sea únicamente la comunidad, ó uno ó más de sus partícipes, ó aquella y estos a la vez.

Artículo 18. – El Sindicato hará efectivos los importes de las multas é indemnizaciones impuestas por el Jurado, luego que reciba la relación ordenada en el precedente artículo, con arreglo á las disposiciones de las Ordenanzas; entregando ó poniendo á disposición de los partícipes la parte que respectivamente les corresponda ó ingresando desde luego, en la Caja de la comunidad el importe de las multas ó el de las indemnizaciones que el Jurado haya reconocido.

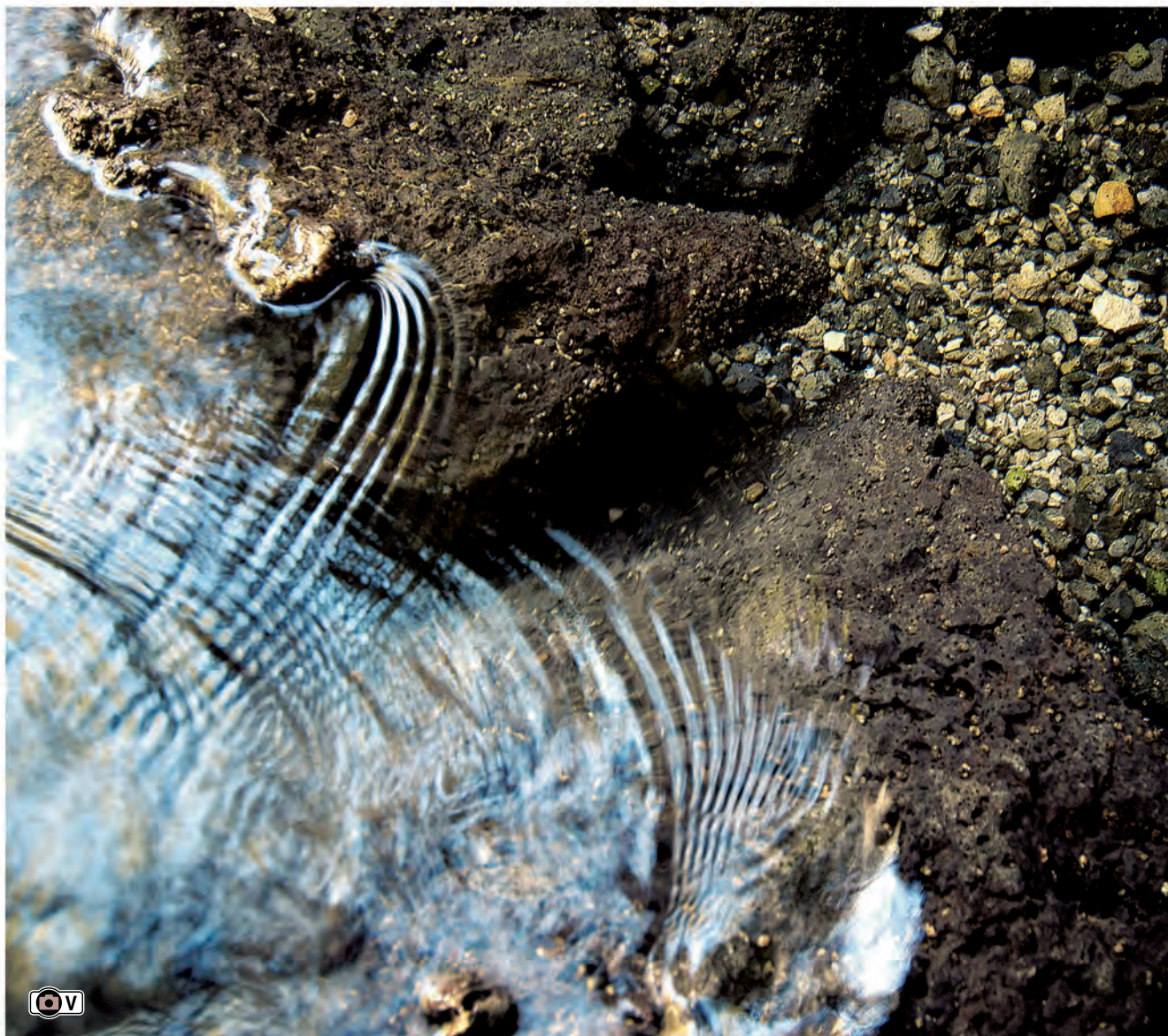
Bañeras, cinco Mayo de mil ochocientos noventa y tres.

El Presidente, José Compañy.– Antonio Beneyto.– Vicente Calatayud.– Vicente Ferre.– José Ferre.– Francisco Vañó Vañó.– El Secretario, José Esteve.

Aprobado por Real Orden De 30 de Marzo de 1894.

El Director general, B.

Quiroga.– Hay un sello que dice: Ministerio de Fomento.

Naixement del riu Vinalopó a la Font de la Coveta, 2004.

ESCRITURA NOTARIAL DE 7 DE SETEMBRE DE 1920 DE LA COMPRA DE LA FONT DE LA COVETA

PER LES COMUNITATS DE REGANTS DE LA VALL DE BENEIXAMA, BOCAIRENT I BANYERES

Font: Arxiu del Sindicat del Reg Major de Banyeres de Mariola, document 77.

Colegio Notarial de Valencia. Número 123. Copia de la escritura de venta. D. Tomas Villanueva Teulada á favor de las Comunidades de regantes del Valle de Benejama, Bocairente y Bañeres. Copia á favor de la Comunidad de regantes de Bañeres. En 7 de Septiembre de 1920. Ante D. José Valor Amorós, abogado y notario con residencia en Bañeres.

Número ciento veinte y tres.

En la villa de Bañeras á siete de Septiembre de mil novecientos veinte.

Ante mí Don José Valor Amorós, Licenciado en Derecho y Notario con residencia y vecindad en la misma, del Distrito de Alcoy, perteneciente al

Ilustre Colegio de Valencia, comparecen:

Don Tomás Villanueva Teulada, de cincuenta y ocho años de edad, casado, labrador, vecino de Bocairente, domiciliado en la heredad Torreta; provisto de cédula personal de clase undécima, expedida en esta villa, como á transeúnte, en veinte y nueve de Agosto último con el número mil seiscientos cincuenta y tres.

Don Manuel Ferrándiz Hernández, de cuarenta y un años, casado, del comercio, vecino de Campo de Mirra, domiciliado en la Plaza de la Iglesia, número cinco; con cédula de novena clase, expedida en treinta y uno de Julio próximo-pasado con el número

trescientos nueve.

Don Gabriel Aynat Belda, de sesenta y dos años, casado, propietario, vecino de Bocairente, domiciliado en la calle de la Abadía, número treinta, con cédula de clase octava, expedida un quince de Septiembre próximo-pasado con el número setenta dos.

Y Don José María Avellán Ferre, de treinta y siete años, casado, propietario, vecino de esta villa de Bañeres, domiciliado en la calle Nueva, número once; provisto de cédula personal de clase novena, expedida en dieciocho de Junio último con el número ciento cincuenta y ocho.

Dichos señores concurren á este

acto, á saber: el primero por su propio derecho y los tres últimos como Presidentes de las Comunidades de regantes del río Vinalopó, del Valle de Benejama, de Bocairente y de esta villa de Bañeres, respectivamente; cuyo carácter acreditan por medio de las oportunas certificaciones de las actas de sus nombramientos expedidas por los Secretarios de los Sindicatos de dichas Comunidades en Benejama y en esta villa, y el de la Junta de Electos de la misma Comunidad de Bocairente, en dieciocho, veinte y treinta de Agosto último, cuyos documentos se presentarán en el Registro de la Propiedad juntamente con las copias que se libren de la presente escritura para los efectos de inscripción.

Dichos tres últimos señores han sido facultados para este acto por las Comunidades que respectivamente representan, en las Juntas generales extraordinarias celebradas al efecto en quince del próximo pasado mes de Agosto, según acreditan por medio de certificaciones de las actas de dichas Juntas, expedidas por los expresados Secretarios en dieciocho, treinta y veinte del repetido mes de Agosto último, las cuales representarán igualmente en el Registro de la Propiedad al indicado objeto.

Tienen, á mi juicio, los señores comparecientes, capacidad legal para este otorgamiento, y libremente, dicen:

Primero: Que el Don Tomás Villanueva Teulada es dueño de dos hectáreas y setenta ocho áreas, o sean treinta y tres hanegadas y media, á saber: siete y media de ellas huerta, con derecho para su riego al agua de las fuentes denominadas de la Torreta; catorce hanegadas viña y las restantes doce inculca con encinas y pinatos, situados en término de Bocairente, partida de Vinalopó, que actualmente lindan por Poniente con el río de Vinalopó, Mediodía con tierras de Cristóbal Belda y Norte y levante con otras del compareciente Don Tomás Villanueva, ante Don Alfonso Sevilla.

Sobre la finca descrita y otras dela propiedad del mismo Don Tomás Villanueva pesa un crédito hipotecario por valor de setecientas pesetas á favor de Doña Rita Mora Vañó y Don Ariselo Company, por mitad á cada uno; manifestando el Don Tomás Villanueva que sobre dicha finca no pesa otra carga ni gravamen.

Y la adquirió por compra á Don Alfonso Sevilla Rubio, mediante escritura otorgada ante mi en veinte y ocho de Diciembre de mil novecientos dieciocho, quedando inscrita en el Registro de la Propiedad de Onteniente, tomo cuatrocientos cincuenta y tres, libro noventa y nueve de Bocairente, folio treinta y cuatro, finca número cinco mil quinientos

ochenta y nueve, inscripción cuarta, dentro de cuya finca y por más que no consta en los títulos de su propiedad, está la fuente llamada de La Coveta, que constituye el nacimiento principal del Río Vinalopó; un minado llamado «De Mora» y otros nacimientos de aguas afluentes al mismo río.

Segundo: Teniendo convenida la enagenación de parte de la descrita finca, el Don Tomás Villanueva Teulada vende á las Comunidades de regantes del Valle de Benejama, Bocairente y Bañeres, y en la proporción que después se dirá, la siguiente parcela: tres cuartas de hanegada, ó sea seis áreas y veinte y tres hectáreas de tierra parte regadio y parte inculca, situada en los mencionados término de Bocairente y partida de Vinalopó, dentro de cuya finca está situada la fuente llamada de La Coveta, el minado llamado «De Mora» y otros nacimientos de agua; y linda por Norte, Sur y Este con resto de la finca de que ésta se segrega, y por Oeste con el Río de Vinalopó. Reservándose el vendedor el derecho de paso y tránsito de caballerías por la finca vendida para el cultivo de las demás fincas del enagenante, cuya venta lleva á efecto con todos los derechos y servidumbres inherentes á la finca, y en la proporción de *una mitad* para la Comunidad de regantes del Valle de Benejama, *una cuarta parte* para la de

Bocairente y la restante cuarta parte para la de esta villa de Bañeres, proindivisamente, y por el precio de *mil seiscientas veinte y cinco pesetas*, cantidad que el vendedor recibe en este acto de manos de los Presidentes de dichas Comunidades en la misma proporción con que éstas adquieren la finca, ó sea *ochocientas doce pesetas cincuenta céntimos* del de la Comunidad del Valle de Banejama, *cuatrocientas seis pesetas veinte y cinco céntimos* del de la de Bocairente y otras *cuatrocientas seis pesetas veinte y cinco céntimos* del de la de Bañeres, en billetes del Banco de España y monedas de curso legal, á mi presencia y las de los testigos, á su entera satisfacción, otorgando carta de pago á favor de las Comunidades adquirentes y quedando tenido de evicción y saneamiento con arreglo á Derecho.

Tercero: El Don Tomás Villanueva Teulada se obliga á extinguir la cancelar la hipoteca que pesa sobre la finca de que se ha segregado la vendida, en la misma forma que se obligó á hacerlo al vendérsela Don Alfonso Sevilla, y se obligaron anteriormente Doña Dolores Mora Navarro y demás antiguos dueños de la finca al vendérsela á éste.

Cuarto: Don Manuel Ferrándiz Hernández, Don Gabriel Aynat Belda y Don José María Avellán Ferre, en

nombre de las comunidades de regantes que representan, aceptan la venta hecha á favor de las mismas.

Quinto: Los otorgantes suplican al señor Registrador de la Propiedad de Onteniente que por medio de la correspondiente segregación forme un medio independiente de la parte de finca vendida separándola del resto de la que procede.

Sexto: no pudiendo yo el Notario consignar en la presente escritura la renta líquida de la finca vendida por carecer el vendedor de la oportuna certificación del amillaramiento, queda obligado el mismo á obtenerla y presentarla en la Oficina liquidadora.

Yo el Notario hago á los comparecientes las advertencias y reservas legales propias del caso, especialmente la relativa al pago del impuesto de derechos reales.

Así lo otorgan, siendo testigos instrumentales Don Primitivo Plá Torres y Don Regino María Sirera Berenguer, los dos vecinos de esta villa de Bañeres y sin excepción legal para serlo.

Advertidos otorgantes y testigos del derecho que la ley les concede para leer por si esta escritura, no usan de él, y procedo, por su acuerdo, á la lectura íntegra de la misma, en cuyo contenido se ratifican los primeros; firman todos, y yo el Notario doy fé de conocer á los

otorgantes y de todo lo contenido en este instrumento público, extendido en tres pliegos de clase octava, Serie E, números dos millones ochocientos quince mil quinientos sesenta y tres, dos millones ochocientos quince mil quinientos sesenta y cuatro y dos millones ochocientos quince mil quinientos sesenta y cinco. Tomás Villanueva. Manuel Ferrándiz. Gabriel Aynat. José M.ª Avellán. Primitivo Pla, Regino M.ª Sirera. (Está mi signo) José Valor (Rubricado).

Y á requerimiento de don José María Avellán Ferre, como Presidente y en representación de la Comunidad de regantes de esta villa de Bañeres, expido esta primera copia en tres pliegos de clase octava, Serie E, número dos millones ochocientos quince mil quinientos setenta y uno, y dos siguientes en orden; quedando su original con el que concuerda fielmente, al número ciento veinte y tres de mi protocolo general corriente, y anotada esta saca, Y la sello, signo y firmo en Bañeres, á ocho de Septiembre de mil novecientos veinte. Los enmendados «de = de» valen.

[Firma: José Valor]

Inscrito este documento en el tomo 473, libro 2 de Bocairente, folio 64, finca número 5720, inspección 3.ª Onteniente 15 de Diciembre de 1920.

ALTRES PUBLICACIONS DE L'AJUNTAMENT DE BANYERES DE MARIOLA

Teatro Beneficencia: testimonio sociocultural de una época.
Miguel Sempere Martínez i Antonio Mataix Blanquer.
Banyeres de Mariola: Ajuntament de Banyeres de Mariola, 1990.

Cartas a Gerardo Meerman sobre el origen del papel común o de hilo.
Gregori Mayans i Siscar.
Alcoi: Misèria i Companyia Ajuntament de Banyeres de Mariola, 1997.

Las calles de Banyeres de Mariola.
Francisco Javier Mira Calatayud.
Banyeres de Mariola: Ajuntament de Banyeres de Mariola, 1999.

Història gràfica de Banyeres de Mariola.
Juan Castelló Mora et alii.
Banyeres de Mariola: Ajuntament de Banyeres de Mariola, 2001.

Guia didàctica de la Prehistòria-Guia didáctica de la Prehistoria.
Coordinació didàctica:
Àngel Beneito Lloris, Josep Doménech

Doménech i Grup Calandra.
Il·lustracions: Josep Miquel Martínez Ferre.
Banyeres de Mariola:
Museu Torre Font Bona, 2002.

Un segle d'electricitat a Banyeres de Mariola.
Juan Castelló Mora.
Banyeres de Mariola: Ajuntament de Banyeres de Mariola, 2002.

Museo Valenciano del Papel. Banyeres de Mariola-Museu Valencià del Paper. Banyeres de Mariola.
Coordinació didàctica:
Grup Calandra.
Il·lustracions: Miguel Ángel Belda Montava, Lucía Mora i Jaime Raduán Paniagua.
Banyeres de Mariola: Ajuntament de Banyeres de Mariola, quadern d'activitats 1 i quadern de difusió 1, 2003.

Antoni Miró, l'encís de la quotidianitat. (Sense títol).
Ricard Pérez Casado.

Banyeres de Mariola: Ajuntament de Banyeres de Mariola, 2004.

Primer centenario de la nueva ermita del Santo Cristo. Banyeres de Mariola.
Francisco Javier Mira Calatayud.
Banyeres de Mariola: Ajuntament de Banyeres de Mariola, 2004.

El paper de l'escola, 1900-1975. Josep Torró et alii.
Ajuntament de Banyeres de Mariola-Regidoria de Cultura i Educació, 2005.

Art nostre'06. Primera Biennal d'Arts Plàstiques. Exposició itinerant 2006-2007.
Josep Albert Mestre i Teresa Cháfer.
Ajuntaments de Banyeres de Mariola, Biar, Cocentaina, Muro i Onil, 2006.

Banyeres de Mariola. Patrimoni històric i natural.
Josep Miquel Martínez Ferre et alii.
Banyeres de Mariola: Ajuntament de Banyeres de Mariola, 2006.

Ruta dels molins. Quadern de camp.
Professorat C.P. Alfons Irieste, Col·legi
Fundació Ribera i IES Professor Manuel
Broseta; Juan Castelló Mora et alii.
Il·lustracions: Tam-tam disseny gràfic.
Banyeres de Mariola: Ajuntament
de Banyeres de Mariola-Regidoria
de Cultura i Educació, 2006

Serrella, els nostres orígens.
María Ángeles Calabuig Alcántara et alii.
Banyeres de Mariola: Ajuntament
de Banyeres de Mariola-Regidoria
de Cultura i Educació, 2007.

*Art Nostre'08: Il Biennal d'Arts
Plàstiques. Exposició itinerant 2008-2009.*
Josep Albert Mestre.
Banyeres de Mariola: Ajuntament
de Banyeres de Mariola, 2008.

*Visita didàctica al castell de Banyeres de
Mariola-Visita didáctica al castillo de
Banyeres de Mariola.*
Banyeres de Mariola: Museu Valencia
del Paper, quaderns de treball per a primer,
segon i tercer cicle de Primària, 2008.

*Título de Villa, Real, Fiel y Leal concedido
á Bañeras por el Sr. Rey D. Felipe 5.º
en 12 de Julio del año 1708.*
Ramón Alberó Belda (ed.), facsímil,
transcripció de José Bernabé Ruiz, estudi
històric de Vicent Terol Reig.
Banyeres de Mariola: Ajuntament
de Banyeres de Mariola, 2009.

Regidoria de Cultura i Educació
Regidoria de Medi Ambient
Regidoria d'Agricultura

Ajuntament
de Banyeres
de Mariola